

FEDERICI BORROMÆI

CARDINALIS, ET ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI

DE

CONCIONANTE EPISCOPO

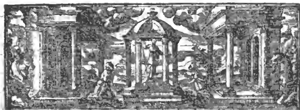
LIBRI TRES.

MEDIOLANI, M.DC.XXXII.

FEDERICI BORROMÆI CARDINALIS, ET ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI

DE CONCIONANTE EPISCOPO

LIBER PRIMVS.

OCCASIO HVIVS LIBRI conscribendi.

Caput I.

VM inclyti nominis, æternæque memoriæ Sanctus Carolus Ecclesiam hanc Ambrosianam administraret, diuino, et singulari mihi obtigit beneficio, vt non solum tanti viri fruerer aspectu, verùm etiam quantum ætas mea

A *tunc*

tunc, et grauissimæ Pontificis occupationes patiebantur, vterer ipsius consuetudine; quo quidem tempore ille mecum sæpe est locutus, et multa de suis studijs, exercitationibusque communicauit. S. Caroli studiũ, & exercitatio. *At sicuti poteram in illa ætate iudicare, videbam eum esse totum in concionandi munere, nullique parcere vel labori, vel exercitationi, quæ ad illam pastoralis officij partem attineret. Ex omni Scriptorum varietate multa decerpebat in id ipsum, infinitamque rerum supellectilem assiduo partam labore disponebat etiam ordine, quem ipse commodissimum reperisset; habebatque destinatos huic muneri, qui omnia sedulò in commentarios referrent. Concionabatur verò quàm frequentissimè, et seuerè cauebat in seipso, ne quam prætermitteret earum legum, quibus hanc concionandi consuetudinem ac disciplinam ex præscripto veterum Canonum descripsisset, atque sanxisset, vt pastores animarum commissum sibi gregem alerent Dei verbo et sustentarent.* S. Carolus ad eloquentiæ studium iuuentutẽ excitat. *Atque quò maiorem in hoc amplissimo clero numerum et copiam haberet hominum, qui rectè ac laudabiliter id sustinere munus possent, ex omni iuuentute, quæ per seminaria, et collegia litteris erudiebatur, inquirebat sedulò quinam essent naturæ muneribus maximè habiles ad dicendum,*

hosque

bosque volebat, vt in eloquentiæ studio præ cæteris versarentur. Quòd si fortè tunc aliqui spem in hoc genere de se præbuere nonnullam, eos vidimus ab homine diuino præmijs, et honoribus incitari, quò magis hoc studium capesserent, atque responderent expectationi, quam concitassent. Ego, quamquam tunc eram adolescens, poteram tamen animaduertere res tantas, et admirari; planèque admirans audiebam interdum graues viros, optimosque sacerdotes è Sancti Cardinalis familia, cùm inter se colloquerentur, atque ita dicerent, concionandi præcipuum esse munus episcoporum, quorum exemplo stimulari parochos in id ipsum oporteret; nulla faciliùs verba posse populorum animos, vel obiurgare, vel erudire, vel consolari etiam, et Cælestibus augere bonis, quàm quæ paterno, et sacro pontificis ore pronuntiarentur. Hæc verissimè dici sum arbitratus; dicebantur enim ab illis, quos ego faciebam sanè plurimi, et in quibus esse probitatis, ac sapientiæ multum intelligebam. Sed diuino postea nutu, clariùs etiam, atque certiùs, quàm verè dicerentur, cognoui. Cùm enim penitus infixa sedisset animo meo rerum earum memoria, factum est, vt legendo multa deinceps, et audiendo, collegerim mihi sepofuerimque, tamquam aliud agens, multos eius argumenti lo-

Concionādi munus esse Episcopi propriū.

locos, qui monent episcopum, ne concionandi munus vnquam intermittat, idque esse proprium et suum, non verò alienum putet. Quamobrem, existimaui negotium fore, tum mea ipsius conditioni aptum, et decorum, tum verò etiam illis fortasse fructuosum, qui rectè ac dignè volunt in hoc pastorali munere versari, si varias contexerem auctoritates, variaque testimonia, et exempla, quæ mihi primùm, deinde alijs possint veluti præferre lumen et facem, quæ discutiat somnos, et ostendat nobis, quanta in culpa, et damnò simus futuri, si nostri gregis elingues ac muti pastores viuemus. Huius autem instituti operis hic erit ordo, vt sacras primùm auctoritates, et ex diuinis Litteris exempla proponam: deinde rationes humanæ vel politicæ subsequantur: tertio loco sint profana, si quæ ad institutum pertinebunt. Carolus igitur, quem eximiæ sanctitatis virum nostra habuit ætas, tantì adeò præstantissimum hoc concionandi munus faciebat, vt ea Isaiæ verba ad se pertinere arbitraretur; Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus? Atque sermone è diuinis Litteris petito vti solitus erat ad suum gregem in æternæ salutis portum deducen-

Libri ordo.

Isaiæ cap. 52. n. 7.

eundum. Quod porrò vnum ea Clementis Ale-
xandrini verba declarant, dum inquit: Sermo Clemens Alex. in Pædgog. c. 1.
exhortatorius est dux pietatis, & religionis, qui
instar carinæ subiectus est ac Fidei ædificatio-
nem. *Atque Auctor idem ad vim dicendi ex-* Lib. 1. Strom.
primendam, hæc verba alibi refert: Sed prædi-
candi quidem scientia est quodammodo An-
gelica. *Quippeque pia hæc ad populos documen-*
ta, ipsissimet veluti dux ad rectam viuendi nor-
mam, et spiritalis vitæ magistra deseruiunt.
Tantì deinde erat apud veteres hæc diuini Verbi
prædicatio, vt Concilij Carthaginensis quarti Iuo par. 6. cap. 162. & 24.
decreto, capite vigesimo quarto, ecclesia interdi-
cerentur ij, qui in medio concionis cursu discede-
rent; suntque hæc ipsius Concilij verba: Sacer-
dote verbum faciente in ecclesia, qui egressus
de auditorio fuerit, excommunicetur. *Quæ*
item verba referuntur de consecratione, distinc-
tione prima, capite, Sacerdote. *Huius quoque*
muneris dignitatem et amplitudinem suo magni
aliquot principes viri exemplo commonstrarunt;
in primisque Magnus Constantinus, qui concio-
natorem stans audiebat, et sedere, quamuis
rogatus, recusabat. Atque de eo sic Eusebius
refert. Ac ne illud quidem mihi tacitè præter-
mittendum videretur, quod nobis ipsis præ-
sentibus summa cum admiratione gesserat.

Nam

Nam cùm eius singulari erga Deum pietate adducti postularemus, vt de Seruatoris monumento, & sepultura disputantes nos audire vellet: libentissime sanè aures suas sermonibus nostris præbuit, & in Basilica magna auditorum cœtu circumfusus, erectusque stans, communem cum reliquis audiendi operam exhibuit, cùmque flagitaremus, vt regali in solio, quod ibi sessionis causa positum erat, se recli- naret: minimè cessit nostris precibus, quin potiùs contento animo, quæ dicebantur, secum dijudicabat: & Theologiæ decretis, veritatis testimonium dabat. Sed cùm iam multum temporis fluxisset, & nòs longiores essemus, finemque facere statueremus: hic quidem ille restitit, & vt omnem sermonem absoluere- mus, hortatus est. Rursus verò, vt sederet, deposcentibus nobis, subtristi & austero vultu respondit: Nefas esse, institutis de Deo disputationibus negligentes aures præbere: Sibi verò hoc esse in primis vtile, præsertim cùm pium sit de Diuinis rebus differentes, erectos audire.

QVI-

QVI PRIMVS PVBLICE dixerit.

Caput II.

VNC verò si sacra concio à quouis dicente habita ad populum, tanto est in honore ac pretio, vt facilè quispiam animaduertit, qua existimatione, pondere, et auctoritate, quove cultu, et veneratione digna ea erit, qua ex venerabili summorum sacerdotum ore profluet atque emanabit? Atque horum ita præcipuum est hoc munus, vt diuino consilio, sicut obseruare licet, primum sermonem ad hominum multitudinem is Sacerdos habuerit, qui princeps eorum, qui in eius locum successerunt, poterat meritò appellari, quique episcopalem personam aptè repræsentabat. Nunc sacrarum Litterarum verba, quæ hanc historiam narrant, referamus. Iam multas hostium copias Abrahamus superauerat; iamquè fratrem ab eorum seruitute in libertatem vindicauerat, cùm diuinæ Litteræ sic habent; At verò Melchisadech Rex Salem, proferens panem, & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi, benedixit ei, & ait: Benedictus Abram Deo excelso, qui creauit Cælum, & terram: & benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes

Summi Sacerdotis concio.

Gen.cap.14. v. 18.

hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. *Atque hoc loco facilè adducimur ad credendum, vt post hunc celeberrimum euentum, et post hanc victoriam gloriosè reportatam, non ita breuem pronuntiarit orationem, qualem nobis sacræ Litteræ repræsentant, sintque hæc verba illius orationis veluti compendium, et succus. Hæc oratio, ni mea me fallit opinio, prima est, quæ habita fuit. Ad hoc deinde exemplum, siuè veterem, siue nouam Legem spectemus, multa alia prope infinita accessere.*

DE AARONE.

Caput III.

E antiqua verò Lege si loquamur, Aaron ijs primis temporibus ad populi Hebræi vtilitatem diuino ore orator destinatus fuisse videtur. Locos, qui subsequuntur, mox perpendamus;

Exod. cap. 4. v. 14 Aaron frater tuus Leuites, scio quòd eloquens sit: ecce ipse egreditur in occursum tuum, videnſque te lætabitur corde. *Deinde subdit;* Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis quid agere debeatis: ipse loquetur

quetur pro te ad populum; & erit os tuum: *Capite item septimo ita habetur*; Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loqueris ei omnia, quæ mando tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Israel de terra sua. *Os igitur Aaronis supremi sacerdotis, diuinæ prædicationi destinatum est, et illius ore sua Deus recondita mysteria denudat, perinde ac si ipsmet loqueretur. Magnum ergo sacerdotem, quem in erudiendis populis, diuinaque Lege euulganda totum esse atque assiduum oportet, non tam populi, quàm opulentissimi principes alio quouis dicente libentiùs, et attentiùs, audire debent, et ei summum, honorem tribuere.* Exod. c. 7. u. 1.

DE ABRAHAMO.

Caput IV.

OC eodem munere fungebatur Abrahamus, qui, sicuti Rabbi Salomon loco inferiùs citando, Rabbi Aben Ezra, Rabbi Beccaia tradunt, suos legendo seruos, & concionando erudiebat. Atque in hanc sententiam verba illa Geneseos exponenda, quæ sic habent; Tulitque Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui Gen. cap. 12. u. 5.

B vniuer-

vniuersamque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran. *Immo, sicut Rabbi Salomon præcipuè obseruat, ab Abrahamo viri, mulieres à Sara, ad seruandam, & custodiendam Legem instituebantur. Et quemadmodum Abrahamus vniuersæ familiæ præerat: ita episcopi sunt ij, qui suos filios, et populos sibi subiectos alloqui debent.*

DE DIVINIS VERBIS Saluatoris.

Caput V.

ERVM hæc exempla, veluti minuta sidera videri nobis debent, si cum illius Solis magnitudine, hoc est cum humani generis Saluatore comparare vellemus, qui sua luce vniuersum terrarum Orbem illustrauit, quique è Cælo in Terras descendit, vt æterni Parentis legem promulgaret. Atque hoc concionandi munus futurum esse illi, et præcipuum, & maximum, vaticinatus est Isaias hisce verbis; Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit Dominus me: ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem;

Isaiæ cap. 61. u. 1. & 2.

vt

vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem vltionis Deo nostro. *Verùm antequàm Christus vniuerso se Orbi proderet, ab Ioanne Baptista prædicatus est et celebratus, qui non solùm concionatorum munus verè obibat, sed etiam se ipsum concionatoris nomine appellauit, sicut verba ab ipsomet prolata declarant*; Ego vox, *inquit*, clamantis in deserto. *Quòd is autem summi concionatoris partes egregiè sustineret, et disertissimè loqueretur, ex Iosephi auctoritate ac testimonio patet, cuius hæc verba*; Hunc enim tetrarcha necauit virum optimum, Iudæos excitantem ad virtutum studia, & in primis pietatis, ac iustitiæ, simulquè ad Baptismi lauacrum: quod ita demum Deo gratum aiebat fore, si non ab vno tantum, alterove peccato abstineant, sed animis per iustitiam priùs mundatis, addant & puritatem corporis. Cùmque magni concursus ad eum fierent plebe talis doctrinæ auida, Herodes veritus, ne tanta hominis auctoritas defectionem aliquam pareret, quòd viderentur nihil non facturi ex eius consilio, iudicauit satiùs esse, priùs, quàm noui aliquid exoriretur, illum tollere, quàm rebus turbatis, seram pœnitentiam agere. Itaque vinctum missum in Macheruntem supra dictam, illic occidi imperat.

Matth. cap. 3. n. 3.

Iosephus lib. 18. cap. 7. de Antiq. Iud.

Quod factum sequuta est Iudæorum existimatio, ab irato Deo perditum esse Herodis exercitum. *Quæ item verba à Nicephoro referuntur libro primo Historiarum Ecclesiasticarum, capite vigesimo. Humani generis deinde Saluator, sicut ex diuinarum Litterarum monumentis apparet, varijs quidem nominibus, sed magistri præsertim nomine appellatus fuit: hocque nomen nonnisi à concionandi munere, quo fungebatur, desumpsere. Quòd autem magistri nomen referatur ad docendi munus, quod viuæ vocis beneficio præcipuè exerceri solet, loci, qui subsequuntur, satis demonstrant*; In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus, & magister Gentium. *Et paulò inferius*; Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. *Et in Epistola quoque ad Hebræos*; Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus. *Præter hoc magistri nomen, simile aliud accepit; Ab Isaia enim diuinæ illius prædicationis officium vaticinante, doctoris nomine cohonestatus fuit*; Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem: & non faciet auolare à te vltra doctorem tuum: & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. *In eam ferè sententiam et Ioel ita scriptum reliquit*; Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro: quia

Christi varia nomina.

Matth.c.8.v.19. Marci.c.2.u.16. Lucæ c.3.u.12. Ioan c.3.u.2.

2. Ad Tim.c.1. u.11.

Ibid. cap.4. u.4.

Cap.5.u.11.

Isaiæ cap.30.u.20.

Ioel cap.2.u.23.

quia dedit vobis doctorem iustitiæ. *Præterea, aliquando accidit, vt aperta quadam exhibuerit argumenta, quæ ipsum esse concionatorem, atque lectione erudiendi populum, munus suscepisse indicabant; idque fuit, cùm ipse librum aperuerit, legerit, eundemque in ministri manus tradiderit, ipsumque inchoauerit sermonem. Habuit longos præterea etiam sermones, qui à priuatarum, & familiarium collocutionum consuetudine planè discedebant; qualis solennis ille Domini sermo habitus in monte. Hoc denique magistri nomen cùm ex nullo opere litterarum monumentis consignato inditum illi sit; certum est, accepisse illud à præclaris illis gestis, & à verbis potissimum ex diuino illius ore prolatis, quibus vnumquemque erudiebat. Nemini deinde hic dubitandi locus esse potest, quin Ecclesiæ antistites eandem Christi personam referant, eiusque munere magis, quàm alij, fungantur, quinve eos maximè oporteat, veros operum illius esse imitatores.* Lucæ ca.4.u.20.

DE

DE APOSTOLIS

Caput VI.

POSTOLI verò ad huius præclari operis laborem se ipsos accinxerunt, atque incessabili pene solicitudine idem illico munus suscepere. Quinimmo, cùm singuli in singulas Orbis partes destinandi eßent, animaduerti inter præcepta, quæ à Saluatore Christo acceperant, hoc illis maximum Marc. cap. 16. u. 15. *fuisse ac præcipuum, cùm diceret*; Prædicate Euangelium omni creaturæ. *Neque ijs imposuit Christus, vt supra naturæ ordinem ac modum quidquam agerent referendo ea, quæ viderant, et audierant, quamuis ex alia parte prædiceret fore, vt eorum opera, et præclara facta ob felicem euentum essent vniuerso Orbi admiranda. Quod* S. Augustinus ad Hesych. *sanè præceptum, sicut Sanctus Augustinus egregiè obseruat, ijs quidem impositum fuit, quos alloquebatur Christus, sed proinde ijs etiam, qui in hoc diuino munere atque officio illis successuri erant. Præterea, quoties ipsi de Apostolico munere loquuntur, de Verbi Dei prædicatione, tamquam sibi maximè propria, hisce* Act. cap. 6. u. 2. *verbis loqui videntur*; Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis.

ſis. *Quarè licet in alijs etiam operibus exercendis præclarè ſe geſſerint: de Diuini tamen Verbi prædicatione mentionem faciunt, ac ſi Apoſtolicas inter functiones hæc præcipuum locum teneret. Quinam verò Apoſtolorum primus hominum multitudinem alloqueretur, extitiſſe Sanctum Petrum ex illis verbis manifeſtè apparet;* Viri fratres, oportet impleri Scripturam, & *quæ ſequuntur. Quo exemplo monuit, concionandi munus ab eo eſſe ſuſcipiendum, qui dignitate cæteros antecedit. Tempore autem procedente, quid magnus hic vir egerit, quamuis clarum ſatis ſit, et manifeſtum, nihilominus verba ego Clementis Papæ in hunc locum transferam, quæ hæc ſunt;* Epiſcopos ſacerdotes ſuos, ac cunctos reliquos Eccleſiæ miniſtros, atque omnem plebem ſibi commiſſam, verbo diuino, & mandato inſtruere, & dirigere. *Quoniam verò inter Chriſti Apoſtolos Paulus concionandi præcipuum munus à diuina prouidentia accepit, maximi propterea concionatoris nomen eſt aſſecutus, cuius laude, et fama, omiſſis cæteris ab eo laudabiliter geſtis, fuit vniuerſo Orbi adeo notus, vt Mercurij nomen ſibi comparauerit. In hac autem cura quàm eſſet aſſiduus, et attentus, conſideranda ſunt hæc illius verba;* Propter quod vigilate, memoria reti-

S. Petrus primus Concionator.

Act. cap. 1. n. 16.

Clemens Papa. Epiſt. 1.

S. Pauli in concionando ſtudium.

Act. cap. 14. n. 12

Act. cap. 20. n. 31

locos, qui monent episcopum, ne concionandi munus vnquam intermittat, idque esse proprium et suum, non verò alienum putet. Quamobrem, existimaui negotium fore, tum mea ipsius conditioni aptum, et decorum, tum verò etiam illis fortasse fructuosum, qui rectè ac dignè volunt in hoc pastorali munere versari, si varias contexerem auctoritates, variaque testimonia, et exempla, quæ mihi primùm, deinde alijs possint veluti præferre lumen et facem, quæ discutiat somnos, et ostendat nobis, quanta in culpa, et damno simus futuri, si nostri gregis

Libri ordo. *elingues ac muti pastores viuemus. Huius autem instituti operis hic erit ordo, vt sacras primùm auctoritates, et ex diuinis Litteris exempla proponam: deinde rationes humanæ vel politicæ subsequantur: tertio loco sint profana, si quæ ad institutum pertinebunt. Carolus igitur, quem eximiæ sanctitatis virum nostra habuit ætas, tantì adeò præstantissimum hoc concionandi munus faciebat, vt ea Isaiæ verba ad se perti-*

Isaiæ cap. 52. n. 7. *nere arbitraretur;* Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus? *Atque sermone è diuinis Litteris petito vti solitus erat ad suum gregem in æterna salutis portum dedu-*

cen-

ciendum. Quod porrò vnum ea Clementis Alexandrini verba declarant, dum inquit; Sermo exhortatorius est dux pietatis, & religionis, qui instar carinæ subiectus est ac Fidei ædificationem. *Atque Auctor idem ad vim dicendi exprimendam, hæc verba alibi refert;* Sed prædicandi quidem scientia est quodammodo Angelica. *Quippeque pia hæc ad populos documenta, ipsismet veluti dux ad rectam viuendi normam, et spiritalis vitæ magistra, deseruiunt. Tantì deinde erat apud veteres hæc diuini Verbi prædicatio; vt Concilij Carthaginensis quarti decreto, capite vigesimo quarto, ecclesia interdicerentur ij, qui in medio concionis cursu discederent; suntquè hæc ipsius Concilij verba;* Sacerdote verbum faciente in ecclesia, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur. *Quæ item verba referuntur de consecratione, distinctione prima, capite,* Sacerdote. *Huius quoquè muneris dignitatem et amplitudinem suo magni aliquot principes viri exemplo commonstrarunt; in primisque Magnus Constantinus, qui concionatorem stans audiebat, et sedere, quamuis rogatus, recusabat. Atque de eo sic Eusebius refert.* Ac ne illud quidem mihi tacitè prætermittendum videretur, quod nobis ipsis præsentibus summa cum admiratione gesserat. Nam

Clemens Alex. in Pædgog. c. 1.

Lib. 1. Strom.

Iuo par. 6. cap. 162. & 24.

Nam cùm eius singulari erga Deum pietate adducti postularemus, vt de Seruatoris monumento, & sepultura disputantes nos audire vellet: libentissime sanè aures suas sermonibus nostris præbuit, & in Basilica magna auditorum cœtu circumfusus, erectusque stans, communem cum reliquis audiendi operam exhibuit, cùmque flagitaremus, vt regali in solio, quod ibi sessionis causa positum erat, se reclinaret: minimè cessit nostris precibus, quin potiùs contento animo, quæ dicebantur, secum dijudicabat: & Theologiæ decretis, veritatis testimonium dabat. Sed cùm iam multum temporis fluxisset, & nos longiores essemus, finemque facere statueremus: hic quidem ille restitit, & vt omnem sermonem absolueremus, hortatus est. Rursus verò, vt sederet, deposcentibus nobis, subtristi & austero vultu respondit: Nefas esse, institutis de Deo disputationibus negligentes aures præbere: Sibi verò hoc esse in primis vtile, præsertim cùm pium sit de Diuinis rebus differentes, erectos audire.

QVI-

QVI PRIMVS PVBLICE dixerit.

Caput II.

VNC verò si sacra concio à quouis dicente habita ad populum, tanto est in honore ac pretio, vt facilè quispiam animaduertit, qua existimatione, pondere, et auctoritate, quove cultu, et veneratione digna ea erit, quæ ex venerabili summorum sacerdotum ore profluet atque emanabit? Atque horum ita præcipuum est hoc munus, vt diuino consilio, sicut obseruare licet, primum sermonem ad hominum multitudinem is Sacerdos habuerit, qui princeps eorum, qui in eius locum successerunt, poterat meritò appellari, quique episcopalem personam aptè repræsentabat. Nunc sacrarum Litterarum verba, quæ hanc historiam narrant, referamus. Iam multas hostium copias Abrahamus superauerat; iamquè fratrem ab eorum seruitute in libertatem vindicauerat, cùm diuinæ Litteræ sic habent; At verò Melchisadech Rex Salem, proferens panem, & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi, benedixit ei, & ait: Benedictus Abram Deo excelso, qui creauit Cælum, & terram: & benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes

Summi Sacerdotis concio.

Genes. cap. 14. v. 18.

quetur pro te ad populum; & erit os tuum: *Capite item septimo ita habetur*; Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loqueris ei omnia, quæ mando tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Israel de terra sua. *Os igitur Aaronis supremi sacerdotis, diuinæ prædicationi destinatum est, et illius ore sua Deus recondita mysteria denudat, perinde ac si ipsmet loqueretur. Magnum ergo sacerdotem, quem in erudiendis populis, diuinaque Lege euulganda totum esse atque assiduum oportet, non tam populi, quàm opulentissimi principes alio quouis dicente libentius, et attentius, audire debent, et ei summum, honorem tribuere.* Exod. c. 7. u. 1.

DE ABRAHAMO.

Caput IV.

OC eodem munere fungebatur Abrahamus, qui, sicuti Rabbi Salomon loco inferius citando, Rabbi Aben Ezra, Rabbi Beccaia tradunt, suos legendo seruos, & concionando erudiebat. Atque in hanc sententiam verba illa Geneseos exponenda, quæ sic habent; Tulitque Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui Gen. cap. 12. u. 5.

vniuersamque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran. *Immo, sicut Rabbi Salomon præcipuè obseruat, ab Abrahamo viri, mulieres à Sara, ad seruandam, & custodiendam Legem instituebantur. Et quemadmodum Abrahamus vniuersæ familiæ praerat: ita episcopi sunt ij, qui suos filios, et populos sibi subiectos alloqui debent.*

DE DIVINIS VERBIS Saluatoris.

Caput V.

ERVM hæc exempla, veluti minuta sidera videri nobis debent, si cum illius Solis magnitudine, hoc est cum humani generis Saluatore comparare vellemus, qui sua luce vniuersum terrarum Orbem illustrauit, quique è Cælo in Terras descendit, vt æterni Parentis legem promulgaret. Atque hoc concionandi munus futurum esse illi, et præcipuum, & maximum, Isaiæ cap. 61. n. 1. & 2. *vaticinatus est Isaias hisce verbis;* Spiritus Domini super me; eò quòd vnxerit Dominus me: ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem;

vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem vltionis Deo nostro. *Verùm antequàm Christus vniuerso se Orbi proderet, ab Ioanne Baptista prædicatus est et celebratus, qui non solùm concionatorum munus verè obibat, sed etiam se ipsum concionatoris nomine appellauit, sicut verba ab ipsomet prolata declarant*; Ego vox, *inquit*, clamantis in deserto. *Quòd is autem summi concionatoris partes egregiè sustineret, et disertissimè loqueretur, ex Iosephi auctoritate ac testimonio patet, cuius hæc verba*; Hunc enim tetrarcha necauit virum optimum, Iudæos excitantem ad virtutum studia, & in primis pietatis, ac iustitiæ, simulquè ad Baptismi lauacrum: quod ita demum Deo gratum aiebat fore, si non ab vno tantum, alterove peccato abstineant, sed animis per iustitiam priùs mundatis, addant & puritatem corporis. Cùmque magni concursus ad eum fierent plebe talis doctrinæ auida, Herodes veritus, ne tanta hominis auctoritas defectionem aliquam pareret, quòd viderentur nihil non facturi ex eius consilio, iudicauit satiùs esse, priùs, quàm noui aliquid exoriretur, illum tollere, quàm rebus turbatis, seram pœnitentiam agere. Itaque vinctum missum in Macheruntem supra dictam, illic occidi imperat.

Matth. cap. 3. u. 3.

Iosephus lib. 18. cap. 7. de Antiq. Iud.

Quod factum sequuta est Iudæorum existimatio, ab irato Deo perditum esse Herodis exercitum. *Quæ item verba à Nicephoro referuntur libro primo Historiarum Ecclesiasticarum, capite vigesimo. Humani generis deinde Saluator, sicut ex diuinarum Litterarum monumentis apparet, varijs quidem nominibus, sed magistri præsertim nomine, appellatus fuit: hocque nomen nonnisi à concionandi munere, quo fungebatur, desumpsere. Quòd autem magistri nomen referatur ad docendi munus, quod viuæ vocis beneficio præcipuè exerceri solet, loci, qui subsequuntur, satis demonstrant*; In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus, & magister Gentium. *Et paulò inferiùs*; Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. *Et in Epistola quoque ad Hebræos*; Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus. *Præter hoc magistri nomen, simile aliud accepit; Ab Isaia enim diuina illius prædicationis officium vaticinante, doctoris nomine cohonestatus fuit*; Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem: & non faciet auolare à te vltra doctorem tuum: & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. *In eam ferè sententiam et Ioel ita scriptum reliquit*; Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro:

Christi varia nomina.

Matth. c. 8. v. 19. Marc. c. 4. u. 16. Lucæ c. 3. u. 12. Ioan. c. 3. u. 2.

2. Ad Tim. c. 1. u. 11.

Ibid. cap. 4. u. 4.

Cap. 5. u. 12.

Isaiæ cap. 30. u. 20.

Ioel cap. 2. u. 23.

quia

quia dedit vobis doctorem iustitiæ. *Prætereà, aliquando accidit, vt aperta quadam exhibuerit argumenta, quæ ipsum esse concionatorem, atque lectione erudiendi populum, munus suscepisse indicabant; idque fuit, cùm ipse librum aperuerit, legerit, eundemque in ministri manus tradiderit, ipsumque inchoauerit sermonem. Habuit longos præterea etiam sermones, qui à priuatarum, & familiarium collocutionum consuetudine planè discedebant; qualis solennis ille Domini sermo habitus in monte. Hoc denique magistri nomen cùm ex nullo opere litterarum monumentis consignato inditum illi sit, certum est, accepisse illud à præclaris illis gestis, & à verbis potissimum ex diuino illius ore prolatis, quibus vnumquemque erudiebat. Nemini deinde hic dubitandi locus esse potest, quin Ecclesiæ antistites eandem Christi personam referant, eiusque munere magis, quàm alij, fungantur, quinve eos maximè oporteat, veros operum illius esse imitatores.*

Lucæ ca.4.u.20.

DE

DE APOSTOLIS
Caput VI.

POSTOLI verò ad huius præclari operis laborem se ipsos accinxerunt, atque incessabili pene solicitudine idem illico munus suscepere. Quinimmo, cùm singuli in singulas Orbis partes destinandi eßent, animaduerti inter præcepta, quæ à Saluatore Christo acceperant, hoc illis maximum fuisse ac præcipuum, cùm diceret; Prædicate Euangelium omni creaturæ. *Neque ijs imposuit Christus, vt supra naturæ ordinem ac modum quidquam agerent referendo ea, quæ viderant, et audierant, quamuis ex alia parte prædiceret fore, vt eorum opera, et præclara facta ob felicem euentum essent vniuerso Orbi admiranda. Quod sanè præceptum, sicut Sanctus Augustinus egregiè obseruat, ijs quidem impositum fuit, quos alloquebatur Christus, sed proinde ijs etiam, qui in hoc diuino munere atque officio illis successuri erant. Præterea, quoties ipsi de Apostolico munere loquuntur, de Verbi Dei prædicatione, tamquam sibi maximè propria, hisce verbis loqui videntur;* Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis.

Marc. cap. 16. u. 15.

S. Augustinus ad Hesych.

Act. cap. 6. u. 2.

sis. Quarè licet in alijs etiam operibus exercendis præclarè se gesserint: de Diuini tamen Verbi prædicatione mentionem faciunt, ac si Apostolicas inter functiones hæc præcipuum locum teneret. Quinam verò Apostolorum primus hominum multitudinem alloqueretur, extitisse Sanctum Petrum ex illis verbis manifestè apparet; Viri fratres, oportet impleri Scripturam, & *quæ sequuntur. Quo exemplo monuit, concionandi munus ab eo esse suscipiendum, qui dignitate cæteros antecedit. Tempore autem procedente, quid magnus hic vir egerit, quamuis clarum satis sit, et manifestum, nihilominus verba ego Clementis Papæ in hunc locum transferam, quæ hæc sunt;* Episcopos sacerdotes suos, ac cunctos reliquos Ecclesiæ ministros, atque omnem plebem sibi commissam, verbo diuino, & mandato instruere, & dirigere. *Quoniam verò inter Christi Apostolos Paulus concionandi præcipuum munus à diuina prouidentia accepit, maximi propterea concionatoris nomen est assecutus, cuius laude, et fama, omissis cæteris ab eo laudabiliter gestis, fuit vniuerso Orbi adeo notus, vt Mercurij nomen sibi comparauerit. In hac autem cura quàm esset assiduus, et attentus, consideranda sunt hæc illius verba;* Propter quod vigilate, memoria reti-

S. Petrus primus Concionator.

Act. cap. 1. u. 16.

Clemens Papa. Epist. 1.

S. Pauli in concionando studium.

Act. cap. 14. u. 12

Act. cap. 20. u. 31

retinentes quoniam per triennium nocte & die non cessaui, cum lacrymis monens vnumquemque vestrum. *Atque adducor ad credendum, tam longos, tamque frequentes sermones concionum more habuisse Apostolos; in hancque adducor opinionem auctoritate, et dignitate personæ, et rerum argumentis, quæ tractabantur. Præterea, is deuinctus in carcere, conciones habuit, et concionando traxit Onesimum ad Christianam Religionem*; Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi, & tibi vtilis, quem remisi tibi. *Alibi etiam legimus, eundem in custodia detentum, concionalem hanc artem factitasse*; Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi, quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Iesu ex Lege Moysi, & Prophetis, à manè vsque ad vesperam. *Et paulo inferius*; Mansit autem biennio toto in suo conducto: & suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei, & docens quæ sunt de Domino Iesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione. *Ad cuius sanè imitationem, credendum est, Apostolos omnes in primis nascentis Ecclesiæ exordijs, totos in hoc concionandi mu-*

Epistola ad Philem. n. 10.

Act. c. vlt. n. 23.

Ibid. n. 30. & 31.

nere obeundo fuisse. Immo, de Apostolo Ioanne Sanctus Hieronymus epistola ad Galatas, in ea verba: Ergo dum tempus habemus, operemur bonum, *narrat eum senio iam confectum, iussisse ad ecclesiam sese deportari, vt concionaretur, et concionantem nil aliud pronuntiare solitum fuisse, quam ea verba digna memoria, et admirationis;* Filioli diligite alterutrum; *Sancti autem Hieronymi verba hæc sunt;* Beatus Ioannes Euangelista, cum Ephesi moraretur vsque ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur: nec posset in plura vocem verba contexere, nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc, filioli diligite alterutrum. Tandem discipuli, & fratres, qui aderant, tædio affecti, quòd eadem semper audirent, dixerunt: Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit dignam Ioanne sententiam: Quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit. *Qui viri profectò insignes hoc loco memorati, vt manifestè constat, episcopi munus et officium præstabant: immo eorum plerique eum honoris gradum assecuti fuere.*

S.Ioannis Conciones in senectute.

S. Hieronymus lib 3.c.6. comment. in Epist. ad Galatas.

GESTA PATRVM, ET monumenta.

Caput VII.

ROXIMA deinde ætas Beatum Cyprianum tulit, de quo memorabile illud Pontius Diaconus narrat, Pontius Diac in vita Cyprian. cap. 17. *eum videlicet tanto concionandi desiderio fuisse inflammatum, vt in ipsa concione mortem appeteret. Pontij verba hæc sunt, quæ sequuntur;* Tanta illi fuit sacri cupido sermonis, vt optaret sic sibi passionis vota contingere, vt dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur. *Ecquam putamus gloriosi huius Martyris fuisse dicendi cupiditatem, si docendo extremum reddere spiritum cupiebat? Venit mihi nunc in mentem dictum illud celebre, et antiquum;* Stantem Imperatorem oportet mori. *Ita se videlicet Cyprianus parauerat, vt gloriosum sibi maximè putaret, si in ipso certamine et pugna contra diuinæ legis aduersarios suscepta, vitam amisisset. Diuinæ etiam legis conseruandæ, et amplificandæ studio, magni nominis, et inclytæ memoriæ Sanctus Pater Ambrosius in* S. Ambrosij cura & solicitudo. *concionandi munere, adeò solicitus erat, vt, quemadmodum de eo scriptum reliquit Sanctus*

Augustinus, singulis dominicis diebus ad populum concionaretur. Quod et nobis manifestè constat ex ipsiusmet Ambrosij verbis, qui de se ipso loquens, hæc habet; Libenter nos prædicare, & gratanter opus Dei facere manifestum est. Sed cùm videmus plures è fratribus pigriùs ad ecclesiam conuenire, & dominicis præcipuè diebus minimè cælestibus interesse mysterijs, prædicamus inuiti: non quò nos pigeat loqui, sed quia negligentiores prædicatio nostra grauet potiùs, non emendet. Ideo inuiti loquimur, & tacere non possumus: Prædicatio enim nostra in plebe, aut regnum operatur, aut pœnam: regnum credulis, perfidis pœnam. *Sanctus verò Augustinus, tamquam verus Ambrosij imitator, sicut patet ex Possidonij verbis, ad extremum vsque vitæ spiritum concionatus est;* Verbum Dei vsque ad ipsam suam extremam ægritudinem imprætermissè, alacriter, & fortiter, sana mente, sanoque consilio in ecclesia prædicauit. *Magnus hic præterea vir non solùm in dicendo frequens erat, sed plerumque etiam copiosus, et abundans eo tantum consilio, vt à scenicis ludis, et inanibus spectaculis populum auocaret. Nec irriti conatus: eum siquidem non tam imperitum vulgus, quàm nobilium etiam ordo, summo*

S. August. lib 6. Confess. cap. 3.

S. Ambrosius Serm 19 Dom. 6. post Epiph.

Augustinus Ambrosij imitator.

Possidonius in vita Augustini cap. 31.

mo amore prosequebantur, votisque illius obtemperare contendebant, et à suis verbis tamquam molli freno flectebantur in omnes gyros, prout illi studium erat et voluptas. Post hæc verò tempora, floruit Gregorius Magnus, cuius in concionando industria admirabilis planè fuit. Gregorij in concionando industria. *Is enim licèt acutissimo stomachi dolore oppressus, ne Diuini tamen Verbi prædicatio intermitteretur, Homilias, quas ipse dictauerat, Populo legendas tradebat;* Ioann. Diac in eius Vita lib. 2. c. 18. Stationes per Basilicas, vel Sanctorum Martyrum cœmeteria, secundum quod hactenus plebs Romana quasi eo viuente certatim discurrit, solicitus ordinauit. Per quas & ipse simul discurrens, dum adhuc eloqui præualeret, viginti homilias Euangelij coram ecclesia diuerso tempore declamauit. Reliquas verò eiusdem numeri dictauit quidem, sed lassescente stomacho langore continuo, alijs pronuntiandas commisit. *Verùm, quod summopere est admirandum; vbi id genus eamque formam orationis non acceptam esse populo animaduertebat, nouam illico viam tentabat, nouumque inuentum, quo et sibi, et multitudini satisfaceret. Atque illius verba hæc sunt;* Gregorius Magnus in Euang. lib. 4. Hom. 21. Multis vobis lectionibus, fratres charissimi, per dictatum loqui consueui; sed quia lassescente stomacho, ea, quæ dicta-

ueram

ueram, legere ipſe non poſſum, & quoſdam veſtrum minùs libenter audientes intueor, vnde nunc à memetipſo exigere volo contra morem, vt inter ſacra miſſarum ſolennia, lectionem ſancti Euangelij non dictando, ſed colloquendo ediſſeram. *Noſtra hìc nos tempora deplorare, et immutatos mores deteſtari oporteret. Primùm igitur Gregorius concionabatur; morbo aliquo impeditus, imperabat alijs, vt res à ſe iam exaratas de ſcripto recitarent; hoc ſi quoque improbabat vulgus, Euangelicam hiſtoriam nulla verborum pompa explanare aggrediebatur. Quæ quidem in re hic eximiæ ſanctitatis Pontifex præclaros Cypriani mores et inſtituta voluit imitari, cuius verba hæc ſunt, cùm de concionali officio loqueretur;* Hoc certè mei & operis, & muneris quotidianum votiuum negotium, abſens licet, obtinere connitor, & per litteras præſentiam meam vobis reddere conor, dum vos ſolito more allocutionibus miſſis in fide interpello. *Præter hoc exemplum, antiquiſſimum illud habemus, quo ſatis apparet, ſcriptionem viuæ vocis partes expleuiſſe, cùm aliquo hæc impedimento retardaretur. Diuinus vates Ieremias adſcito ad ſe Baruch, volumen illud dictauit diris in Iudaicam, et Iſraeliticam nationem execrationibus*

Cyprianus lib. de diſciplina, & bono pudic.

Scriptio viuæ vocis inſtar.

Ierem. c. 36. n. 4.

tionibus plenum, confectoque opere, eidem imperauit, vt quæ in eo descripta essent, alta voce ad populum pronuntiaret. Atque in hunc modum præcipuo Cælestis Numinis iussu solennis hæc concio habita fuit. Sed de scriptione, quæ viuæ vocis officio fungebatur, paulò inferius sermo erit. Rursus circa hoc inflammatum concionandi studium satis exemplorum attulerimus, si, externis omissis, in tali re domestica recordabimur. Galdinus enim vita sanctitate clarus, et amplissimæ huius Ecclesiæ Archiepiscopus, adeò frequens erat in concionandi munere, tantoque orationis impetu, et charitatis ardore contra deprauatos quosdam homines, hæreticaque labe contaminatos ferebatur, vt in ipso suggestu semimortuus conciderit, et intra paucas horas expirarit. Id à Sigonio in scriptis relictum est; Mediolani Galdinus Archiepiscopus, vt hæreticos quosdam tum præter solitum vehementer in Vrbe furentes compesceret, in ædem Sanctæ Teclæ se contulit, & quoniam ipse effœtis ob senium viribus erat, Algisium Pirouanum Cimiliarcham rem pro se diuinam facere iussit, ac mox confessione rite confratribus obita, ambonem ante Euangelij recitationem ascendit, ac multis verbis, frequenti audiente populo, Hæreticorum confutare errores

Galdini obitus.

Sigonius de Regno Ital. lib. 14. Ann. 1176.

rores instituit. Verùm inter agendum viribus, animoque deficiens, corruit, exceptusque à fratribus in eodem loco post sacra perfecta magno cum omnium desiderio expirauit. *Quapropter viri, qui in diuino cultu, et gloria propaganda toti erant, mortem cùm verbi Dei prædicatione, et hanc vicissim cum illa coniungere minimè formidabant. Hic nos in memoriam reuocare oportet solenne illud miraculum, quod scriptum nobis reliquit Beatus Gregorius, dum in suis dialogis commemorat, Africanos episcopos elingues ac mutos concionatos esse, et in ipso concionandi munere extremum spiritum reddidisse. Magni Gregorij verba hæc sunt;* Iustiniani quoque Augusti temporibus, dum contra Catholicorum fidem exorta à Vuandalis persecutio Ariana in Africa vehementer insaniret, quidam in dissensione veritatis Episcopi fortiter persistentes, ad medium sunt deducti. Quos Vuandalorum Rex verbis, ac muneribus ad perfidiam flectere non valens, tormentis frangere posse se credit. Nam cum eis in ipsa defensione veritatis silentium indiceret, nec tamen ipsi contrà perfidiam tacerent, ne tacendo forsitan consensisse viderentur, raptus in furorem eorum linguas abscindi radicitus præcepit. Res mira & multis nota senio-

Episcoporũ Africæ miraculum.

Gregorius Magnus lib. 3. cap. 32.

ſenioribus : qui ita pro defenſione veritatis etiam ſine lingua loquebantur, ſicut prius loqui per linguam conſueuerant. *Aetas quoque noſtra Sanctum Carolum habuit concionantem tanto ſtudio tantaque cura, vt commentando, et legendo, nocturna tempora diebus iungeret. Quin etiam, diuino, ſicut arbitrari licet, nutu, accidit, vt ipſius concio, quam nos extremam audiuimus, incideret in ſacrum Baſilio diem, qua concione laudauit ſummum illum, et dicendi magiſtrum, et paſtorem animarum, cuius præcipua religione tenebatur. Summa hiems erat, omniaque rigebant gelu, et oppleta niuibus erant adeo, vt infrequens admodum eſſet concio, ipſoque etiam in ampliſſimo templo, tantò magis frigoris incommoda ſentiret, ac ſolito ſqualidior, vix ad pronuntianda verba virium ſatis haberet. Vltimo tamen conatu Baſilij laudes tentabat explicare dicendo, ac ſuper omnia voluit oſtendere, quemadmodum orator ille diuinus, cùm redactus eſſet ad extremam vſque maciem, & præter pellem, et oſſa, vix quidquam haberet ex humano corpore, pergebat nihilominus paſtoralis officij labores exhaurire. Satis opinor exemplorum attulimus ad huius inſtituti neceſſitatem; Patrum teſtimonia deinceps, auctoritateſque proferemus, vt quid viri ſanctiſſimi ſenſerint, intelligatur. Ea verò*

S. Caroli extrema Concio.

teſti-

testimonia, non secus atque noua quadam exempla nobis erunt, ob eam nempe causam, quia Sanctorum facta consentanea fuere semper eorum orationi, vixque rem vllam tradidere verbis, quam non expresserint actionibus, et vita.

DICTA, ET SENTENTIÆ Patrum.

Caput VIII.

IONYSIVS Areopagita, cuius auctoritas ob vetustatem est veneranda, præter alios in consecrando Pontifice ritus, tradit hoc fuisse solenne, vt illius capiti, qui foret initiandus, vtriusque Testamenti volumina superponerentur. Sunt autem hæc Areopagitæ verba; Summus quidem Sacerdos ad Hierarcam consummationem accedens, pede vtroque inclinans, ante conspectum diuini altaris, super caput habet à Deo tradita eloquia. *Is ritus, eaque caremonia satis declarat, ad episcopi pertinere munus et officium, vt populo sacra, diuinaque aperiat: nec ob aliam causam imponebatur capiti liber, quàm vt ea significaretur doctrina, quam in ipso minimè esse desidem et elinguē oporteret.*

Qui ritus in consecrando Pontifice seruabantur.

Dionys. Areop. de Hierar. Eccles. cap. 5.

D

teret. Manet verò in hunc diem ea ceremonia, idque hodie seruatur, sicut omnes libri Rituales commonstrant. Et quoniam in afferendis sacrorum doctorum auctoritatibus, commodiùs fore existimo, si temporum seriem, non rerum argumenta, & ordinem prosequamur, vt inde videlicet magis appareat, Ecclesiam olim habuisse episcopos concionantes, et hunc praclarum concionandi morem semper retinuisse: propterea ego ea tantùm referam, quæ litterarum monumentis consignauit Clemens Romanus, dum sic habet; Vos qui sacerdotio Domini fruimini, & in specula estis positi, plus scire oportet, vt subditos vobis populos pleniter docere possitis. *Paulò etiam inferiùs;* Propter quod consilium do vnicuique vestrum constanter docere verba diuina, & discentibus libenter accommodare aurem verbo Dei. Vestrum enim, quia legatione Domini fungimini, est docere populos, eorum verò est, vobis obedire, vt Deo. *Rursus etiam post hæc subdit;* Audire ergo eum (episcopum scilicet) attentiùs oportet, & ab ipso suscipere doctrinam Fidei. *Deinde verò, ad episcopos orationem conuertens, eos hunc in modum alloquitur;* Non vos pigeat secundum sapientiam, quæ vobis per Dei prouidentiam collata est, instruere ignaros, & docere. *Hinc satis*

Clemens Rom. Epist. 3 ad episcop. & Cleric. de Sacerd. offic.

ſatis conſtat, qua virtute, ac doctrina ornatum eſſe epiſcopum deceat, cuius proprium, et ſummum munus eſt; docere populum, boniſque moribus, et doctrinis erudire. Hinc licet perſpicere, eccleſiæ præſules eſſe veros Dei nuncios, et iis præſertim datum eſſe linguæ vſum, vt loquendo, populo tradant, exponantque diuina. Ecqua concionatoris verba tam benignè, et attentè excipienda, quàm ea excipi ſolent, quæ ab epiſcopo concionante pronuntiantur? Huius ab ore pendent omnes, et hunc dicentem omnes attentiſſimis animis audiunt. Accedit huc Gregorij Nazianzeni ſententia, qui narrat, æſtuaſſe populum ſuæ orationis deſiderio, ac ſiti, cùm ipſe ægrotaret. Sunt autem hæc ipſius verba; Qui prius quidem ſermonibus noſtris, quos de Trinitate habebamus, exultabat: nunc verò vt puerulus à lacte auulſus in vlnis parentis ſuæ, ſiccam mammam arentibus labris inaſſum ſugit: ſic ipſe quoque à lingua mea pendet, fontis illius noſtri, multis ante fluentis deſiderio æſtuans, cuius nunc nec perexiguam auribus guttam haurit. Alij quidem dulcem vndam fundunt: interim tamen auditores paterna voce orbati animo diſcruciantur. *Hinc manifeſtè apparet, quo conſilio, quaue hortatione monentur eccleſiæ antiſtites, ne in re*

Epiſcoporũ proprium munus.

Gregor. Nazianzenus Tract. in Morbum.

tanti ponderis ac momenti desides unquam sint, ignauique sedeant. Constitutionum verò Apostolicarum auctor, quem eundem Clementem esse dicunt, si eum tamen illæ verum, germanumque auctorem agnoscant, alibi hæc refert, Sit igitur episcopus eruditus, vsu sermonis exercitatus, ætate inclinante. *Quo quidem in loco tres præcipuas conditiones ad pastorem animarum pertinentes, ob oculos ponit. Neque enim cùm tantummodo verba facere ad commißum suæ tutelæ gregem iubet, sed in ipso etiam concionandi studio versatum esse requirit. Quæ sanè exercitatio non minoris in episcopo æstimationis haberi solet, quàm ipsa sit bonarum artium cognitio, maturumque ætate iudicium. Tum idem alibi ait,* Sit contentus commodo cibo, & potu, vt qui sufficiat, possit sobrius esse ad monendum imperitos. *Quæ verba ad episcopum conuertuntur. Paulò post etiam subdit,* Sit malorum tolerans, magna patientia in monendo. *Et ad extremum capitis hæc addit,* Habe igitur curam verbi, episcope, vt possis omnia secundum verbum interpretari, ac multa doctrina populum tuum copiosè enutrias, & illustratione legis illumines. *Quæ verba satis declarant, posse plurimum siue in victu, siue in cultu corporis mediocritatem. De qua quidem viuendi*

Lib. 2. c. 1 Constit. Apostolic.

Ibid. cap. 5.

In cultu corporis mediocritas.

moderatione referam illud, quod de Sancto Cypriano magni nominis concionatore habetur hisce verbis; Nec seueritas tristis, nec comitas nimia, sed admista vtrinque temperies. *Paulòquè inferius*; Sed nec cultus fuit dispar à vultu, temperatus, & ipse de medio. *Hinc etiam manifestè patet, quem in victu modum seruare concionatores maximè oporteat, sobrium videlicet, ac temperatum. Quocirca graui reprehensione digni habentur ij, qui in toto suarum concionum cursu minùs sobriè parcèque minus, quàm anteà viuunt. Concionatorem prætereà assiduum esse in concionando requirimus, & in labore patientem; nam ad vitium radicitus extirpandum iterata sæpius oratione indigemus, et excelsa quadam, constantique animi magnitudine. Quare animaduerti ea præsertim verba eiusdem libri secundi Constitutionum Apostolicarum capitis sexti, in hunc modum, postquam episcopi proprium esse concionandi munus, tradiderunt, orationem terminare*: Si enim non denuntiatum, & testatum populo erit, peccatum ignorantium adscribetur vobis. Quocirca eos, qui extra disciplinam versantur, monete, & audacter, ac liberè arguite, ignaros docete, scientes roborate, aberrantes in viam reducite. *Illud etiam apud eundem scriptorem*

Pontius Diaconus in eius vita.

Vetus cōcionandi consuetudo.

torem solenne est, notatuque dignum, quod veterem in concionando episcoporum consuetudinem declarat hisce verbis; Rogabisque eum episcope, *eum nempe; qui veluti nouus hospes ad te venerit,* vt sermonem habeat apud populum docendi causa; est enim adhortatio, & monitio hospitum grata, & mirum in modum vtilissima. *Qui praeclarus sanè mos, nec nisi è diuinae charitatis fonte emanans, adeo commune episcopis hoc esse officium demonstrat, vt ad dicendum aequè omnes inuitarentur, cùm in ea arte versati omnes essent, & exercitati. Circa verò frequentem diuinae praedicationis vsum, nullus dubitandi relinquitur locus, quia episcopi olim spectata vita, morumque innocentia insignes, huic officio toti deditì essent, illudque quotidie interdum susciperent, sicuti ex sequenti locorum serie colligi facilè poterit, interdum etiam bis eadem die concionarentur. Atque id patet ex proxima hac auctoritate, et testimonio.* Cum autem doces, episcope, iube, & mone populum frequentare quotidie ecclesiam, mane, & vespere. *Ex qua sententia ac testimonio colligi facilè potest summam fuiße episcoporum auctoritatem, & imperium in populos; nam suis iussionibus eos vrgebant ad pastorum sacra verba solicitè excipienda, et simul sincerum ani-*

Lib. eodem cap. 58.

Lib. eodem cap. 59.

Episcoporũ auctoritas.

mum indicabant, pusillanimitate omni superata, et humano quouis timore neglecto. Id præstare alij concionatores si assiduè vellent, rem fortasse aggrederentur minimè aptam personæ, quam ipsi sustinent. Talia siquidem inuitamenta eos merito iure tantùm decent, qui singulari quodam imperio, diuinaque potestate veniunt ad concionandum. Post hæc verò tempora, non multi intercessere dies, cùm Anacletus Papa præscripsit modum, quo videlicet ad hominum multitudinem concio habenda esset, vt ex ea magni fructus et vtilitates constarent; Percussor ille doctor dicitur, qui sermone inutili conscientiam percutit infirmorum: ideo tenere vos, & omnes fideles oportet eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit consolari in doctrina sana, & contradicentes redarguere, & rectè viuentes, atque rectam fidem tenentes consolidare. *Institutum præterea illud, quo diaconi episcopis assistere iubentur, Euaristi Pontificis Maximi fuit, quemadmodum ex hisce verbis patet;* Diaconi (qui quasi oculi videntur esse episcopi) in vnaquaque ciuitate, iuxta Apostolorum constituta septem debent esse, qui custodiant episcopum prædicantem, ne aut ipse ab insidiatoribus quoquomodo infestetur, aut lædatur à suis;

Anacletus Papa Epistola 1. ad Episcopos Ital.

Diaconi assistētes episcopo.

Euaristus Papa ad episc. Africæ epist. 1.

aut

aut verba diuina detrahendo, aut insidiando polluantur, vel despiciantur; sed veritas spirituali redoleat feruore, & pax prædicata labijs, animi cum voluntate concordet. *Atque id vnum Damasus Papa hisce verbis confirmat*; Septem Diaconos ordinauit, qui custodirent episcopum prædicantem propter stylum veritatis. *Quam præclaram consuetudinem institutam fuisse arbitror eo præsertim consilio, vt diaconi temerarios eorum conatus confringerent, qui fortasse in episcopum insurgere poterant, & ab eo veluti acerrimi defensores omnem propulsarent iniuriam; deinde verò, vt testes ipsi essent episcopalis doctrinæ; demum, vt diaconis assistentibus Antistitum dignitas, & amplitudo magis conspiceretur. Ita profectò maximè decebat, vt episcopi nimirùm persona circumsepta videretur, non secus ac magni Principes solent, quos seruorum turba et armata hominum phalanges vbique comitantur et cingunt. Tum idem Pontifex Euaristus sic alibi ait;* Episcopum verò oportet opportunè, & importunè, atque sine intermissione ecclesiam suam docere &c. *Et paulo post;* Et illa cum tanta reuerentia eius doctrinam debet suscipere, eumque amare, & diligere vt legatum Dei, & præconem veritatis. *Quæ sanè documenta, optarem ego vehementer,*

Damas. lib. Pontif. de Euar.

Epist. a omnibus per Aegyptum Domino conglutinatis fratribus.

menter, vt pontificum animis altius inhærerent, ipsique insuper essent eorum memores, ad eum planè modum, quo iam præceperat Deus, cum de sua Lege loqueretur; Et meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostijs domus tuæ. *Quapropter in eos populos grauiter esset animaduertendum, qui pastorem loquentem ita audiunt, ac si peregrinum, et aduenam auscultarent, quinimo minore etiam honoris, & attenti animi significatione. Nam hunc de suggestu loquentem interdum abhorrere solent, et malunt superbi, vanique concionatoris leuissima, et scurrilia dicta excipere, quàm simplicia, et sanctissima sui pastoris documenta. Quæ deprauata consuetudo non fuerat apud primeuæ Ecclesiæ alumnos, quemadmodum ex huius loci, et aliorum testimonio apparet. Verùm, illud vitium, et ea labes fortasse irrepsit in populos ingenti concionatorum numero, quorum plerique, sicut in dies experimur, concionalem hanc artem exercent non ea, qua deceret, grauitate, et morum innocentia. Ad ea deinde Euaristi verba adnecti poterunt illa Symmachi primi, dum ita ait;* Væ enim erit nobis, qui huius

Deut. cap. 6. u. 7. & seq.

Praua populi cõsuetudo.

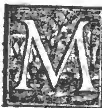
Symmachus in Syn 6 Rom.

E minis-

ministerij onus susceptum habemus, si veritatem Domini Iesu Christi, quam Apostoli prædicauerunt, prædicare neglexerimus. Væ erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, qui erogare nummularijs iubemur; idest Christianos populos imbuere, & docere quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonum eius veritatem confundimur prædicare? Quid erit de nobis, cùm de commissis nobis animabus, & de officio suscepto rationem iustus iudex Christus Deus noster districtam exegerit? Ideo nos oportet semper nociua resecare, & auxiliante Domino profutura erigere. Vnde obiurgando, hortando, suadendo, blandiendo, consulendo, prodesse quibus possumus, festinemus. Lingua nostra bonis fomentum sit, prauis aculeus, timidos retundat, iratos mitiget, pigros exacuat, desides hortando succendat, refugientibus suadeat, asperis blandiatur, desperatos consoletur, vt quia doctores dicimur, viam salutis gradientibus ostendamus.

CYPRIANVS, ATHANASIVS, & Marcus.

Caput IX.

EMORABILE præterea illud est, quod de Cypriano Pontius Diaconus refert hisce verbis; Tanta illi fuit sacri cupido sermonis, vt optaret sic sibi passionis vota contingere, vt dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur. *Immo Cyprianus idem de se ipso loquens, hæc protulit verba;* Aliquas officiorum meorum partes non æstimo præterisse, dum semper enitor vel maximè quotidianis Euangeliorum tractatibus, aliquando vobis fidei, & scientiæ per Dominum incrementa præstare. Quid enim aliud in Ecclesia Domini vtilius geri, quid accommodatius officio episcopi potest inueniri, quàm vt doctrina Diuinorum per ipsum insinuata, collataque verborum possint credentes ad repromissum Regnum peruenire Cælorum. Hoc certè mei & operis, & muneris quotidianum votiuum negotium, absens licet, obtinere connitor, & per litteras præsentiam meam vobis reddere conor, dum vos solito more allocutionibus missis in fide interpello. *Quæ sanè*

Pontius Diac. in eius Vita.

Cyprian. de Discipl. & bono pudic.

verba possunt nobis facem ad multa præferre. Hinc primum apparet, quàm frequens, et assiduus esset in concionando Cyprianus; singulis enim diebus ad populum concionabatur; deinde, nihil esse vtilius, nihilque episcopali officio accommodatius, quàm præsulem in eo totum esse, vt Christifidelibus arcana Dei mysteria exponat atque aperiat; denique, Cyprianum numquam quouis humano impedimento fuisse auocatum à quotidiano dicendi negotio; tali enim nomine ipsum concionandi munus appellabat, et eundem interdum absentem, per litteras officij sui partes expleuisse, vt inde animaduerterent omnes, nihil eum potuisse ab hoc vtili, et pernecessario munere reuocare. Sed de hoc inferius abunde satis disserendum. Huc accedit Athanasij auctoritas, qui hæc verba habet; Ex quó episcopus factus es, populi expectant, vt cibum illis feras ex doctrina scripturarum. *Deinde hæc habet;* Iam igitur siue sis gracili voce, siue impeditiori lingua, verere semper eum, qui te ita finxit, Deum, siue te nimis iuuenem dicas ad prædicationem, metue tamen eum, qui priusquam formareris, nouerat te. *Et in fine demum Epistolæ sic ait;* Quis enim ijs Pascha euangelizabit, si tu absis? Quis illis euangelizabit diem Resurrectionis, si tu lateas? Quis

Athanasius Epist. ola ad Dracõtium Episcopatum fugientem.

illis

illis consilia monstrabit, vt rite epulentur, si tu fugias? *De ijs verò excusationum velaminibus, quibus suam episcopi, sicut anteà diximus, desidiam contegere coguntur, sermonem alibi instituemus. Illud hoc loco solùm meminisse vnumquemque oportet, populos videlicet episcopalem concionem ita auide appetere, ac si fame dominante, cibum expectarent. Atqui reperientur episcopi tam immites, vt cibum eis suppeditare nullum velint? Ex tua, inquam, non ex aliena manu pabulum petunt, et voles ipse spem eorum ludificari? Quasi nullus alius aptus huic muneri sit prater te vnum, satis ea verba indicant;* Quis enim ijs Pascha euangelizabit, si tu absis? Quis illis euangelizabit diem Resurrectionis, si tu lateas? Quis illis consilia monstrabit, vt rite epulentur, si tu fugias? *Hac ipsius Athanasij verba sunt: mox ea referamus, qua in eandem sententiam idem per litteras accepit;* Væ enim erit nobis, qui huius ministerij onus susceptum habemus, si veritatem Domini Iesu Christi, quam Apostoli prædicauerunt, prædicare neglexerimus. Væ erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, qui erogare nummularijs iubemur; idest Christianos populos imbuere, & docere quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonum eius verita-

In rescripto Marci P. ad Athanasium, ad omnes Ægyp. Episc. de missione Capitulorum Nicæni Concilij.

tem

Silentij & taciturnitatis dãna.

tem confundimur prædicare. *Quæ quidem omnia episcopo desidi grauiter minantur, statuuntque episcopum silentio et taciturnitate nil aliud efficere, quàm ipsam obscurare, et opprimere veritatem, et ea denegare populis, quæ suo ipsi iure deposcunt; ac deinde huius silentij culpam adeo grauem esse, vt apud supremum Iudicem nullam fere inuenerit excusationem.*

HYLARIVS, AMBROSIVS, & Chrysostomus.

Caput X.

ED aliò gradum faciamus. Diuini Verbi prædicatio tanti erat apud Hylarium, vt hanc ipse proprium, et necessarium episcopi munus hisce verbis appellauerit; Ac mihi quidem præter studij mei, atque officij necessitatem, qua hoc Ecclesiæ episcopus prædicationis Euangelicæ debeo ministerium, tamen eò propensior cura ad scribendum fuit. *Viri sanctitate vitæ insignes, dicendi vsum et exercitationem cum scribendi studio, et hoc vicissim cum illa sæpiùs coniungebant; ex quarum inter se rerum connexione vberrimi fructus colligebantur. Hanc tandem viam inijsse Apostolum eximium, summum-*

Hylarius lib. 6. de Trinit.

Diuini Verbi prædicatio quãti apud Hylarium.

mumque concionatorem animaduertimus, eundemque sæpiùs in memoriam reuocasse ea, quæ olim inter concionandum pronuntiauerat; Propter quod vigilate, memoria retinentes, quòniam per triennium nocte & die non cessaui cum lacrymis monens vnumquemque vestrum. *Verùm vlterius etiam progrediamur: Ambrosius noster gloriosæ memoriæ parens supra cæteros auctores, concionandi necessitatem Ecclesiæ præsulibus imposuisse visus est hisce verbis*; Vobis quasi liberis tradimus, quæ spiritus sapientiæ manifestauit nobis, cùm iam effugere non possumus officium dicendi, quod nobis refugientibus imposuit sacerdotij necessitudo. *Quocirca bonis temporibus Patres, non gloriæ inanis cupiditate, non quodam temerario impetu; sed sola stimulante necessitate, concionalem hanc artem factitabant. Quam profectò, sicut ego arbitror, minimè tractassent, si alius suo muneri planè satisfaciendi locus relictus esset. Non minoris etiam momenti atque ponderis ea videntur esse Damasi Pontificis verba, quæ tamquam supremus omnium Pastor scripta reliquit*; Ipsi (Sacerdotes nempe) nutriant, ipsi domino suo fructum cum vsura reddant, fructuosósque manipulos ei cum gloria repræsentent: Nam si Dominus leprosos, inter cæteras ouium suarum

Act.cap.20.v.31.

Concionãdi necessitas.

Ambrosius lib. 1. de offic. cap. 1.

Damasus Papa Epist. 5.

curas tetigit, & mundauit, cur nos eadem agere dedignamur? aut cur nos ipsi, qui pastorale officium suscepimus, alijs alendas tradimus? maximè cùm Dominus Petro præceptori nostro dixerit; Si diligis me, pasce oues meas &c. *Et post alia;* Nam & Beatum Iacob, qui pro vxoribus diu seruierat, dixisse meminimus; Viginti annis fui tecum, oues tuæ & capræ steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi: nec captum à bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam: quidquid furto peribat, à me exigebas: die noctuque æstu vrebar, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Si ergo sic laborat, & vigilat qui pascit oues Laban, quanto labore, quantisque vigilijs debet intendere qui pascit oues Dei? *Nos verò licèt veri pastoris partes sustineamus; ouium tamen curam, ne famie pereant, alieno custodi relinquemus, qui earum curam neget ad se pertinere? Hunc in locum Damasi recordatione, et memoria, cogimur ea verba transferre, quæ Sanctus Hieronymus habet epistola illa ad Oceanum, quam et Concilium Aquisgranense sub Stephano Papa V. Capite vndecimo refert;* Quòd autem doctrina à sacerdotibus, *inquit magnus doctor*, expetatur, & veteris præcepta sunt legis, & ad Titum pleniùs scribitur: innocens enim,

Ioan. cap. 21. u. 15.

Gen. cap. 31. u. 38. & seq.

Hieron. Epist. 83.

enim, & absque sermone conuersatio, quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet: nam & latratu canum, baculoque pastoris, luporum rabies deterrenda est. *Quæ sanè verba non mediocrem afferunt admirationem, dum apertè significant, pastores suo exemplo parum, aut nihil gregi prodesse, si vtantur silentio, torpeantque lingua. Ego quidem optarem vehementer, vt non tam episcopi, quàm vniuersi sacerdotes Chrysostomi eloquentissimi viri librum de sacerdotio accurata meditatione euoluerent, et ea animo pertractarent attentissimè, quibus præsertim manet episcopos concionalem artem exercentes, vt sint liberi ab omni gloriæ inanis cupiditate, penitusque positi extra superbiæ labem. Indè præterea præclarissima res haurientur, quibus abundare illius consueuit oratio. Hunc in locum totidem ego verba transferre meditabar: sed ob eorum vbertatem, commodius fore existimaui, si ea ipsa in ipso fonte degustanda relinquerentur.* Chrysost. legendus.

AVGVSTINVS, PROSPER, Cæsarius, Fulgentius, Gregorius Magnus, & Nicolaus.

Caput XI.

ETRIMENTA verò, quæ secum pastoralis in concionando negligentia affert, satis ea Augustini verba demonstrant. Sunt autem huiusmodi; Quid est fratres? Videtis quàm sit tacere periculosum? Moritur ille & rectè moritur, in impietate, & in peccato suo moritur; Sed cum fuerit negligens, non admonente illo, qui ad hoc est præpositus, & speculator vt admoneat, & ille iustè moritur, & iste iustè damnatur. *Pauloquè post subdit;* Propter hoc ad nos quidem pertinet non tacere, ad vos autem si taceamus de Scripturis sanctis verba pastoris audire. *Idemque Augustinus, quasi consimilem alium locum profert;* Non nos permisit in obscuritate lectionis excusare negligentiam nostram. Posui te ergo, inquit, exploratorem. Si dixero peccatori, morte morieris, & tu tacueris, & ille in peccato suo mortuus fuerit: ille quidem in peccato suo morietur dignè, & iuste, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu dixeris peccatori, morte morieris, & ille se non obser-

August. in libro de Pastoribus, cap. 9. In illa Ezech. Moritur impius in impietate sua.

August. Homil. 25.

uauerit: ille in iniquitate sua morietur, tu verò animam tuam liberasti. *Ergo animarum interitus, & vltimum discrimen, in quod illæ veniunt propter peccati labem, silentio et taciturnitati episcopi plerumque est attribuendum. Quapropter hæc episcopi culpa grauis quidem est, sed propter irreparabile damnum, quod animabus infert, grauißima. De quo discrimine, quod animabus imminet ex episcopi in concionando desidia, rursus alibi Augustinus hæc apertiùs ad populum habet;* Ecce ego facio quod ibi audiui. Si non discreueris, inquit, iustum: Si non dixeris peccatori, morte morieris; & ostenderis illi, vt recedat ab iniquitatibus suis: ipse quidem in peccatis suis morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram. Dico vobis, libero animam meam; in magno enim sum non periculo, sed exitio constitutus, si tacuero: sed cùm ego dixero, & impleuero officium meum, vos iam attendite periculum vestrum. *Libro deinde à nobis superiùs de pastoribus citato, hæc sententia habetur, quamuis prolixiori sermone contineatur;* Episcopus non blandiatur subditis, sed doceat apertè, quæ ad consequendam æternam felicitatem pertinent. *Hunc eundem ferè locum, vtì magni ponderis, et momenti refert Concilium Aquisgranense, capite duodecimo. Quapropter*

Damna ex episcopi silentio.

August. Homil. 18. in Ezech. cap 33.

ter nescio ego, an episcopi aliorum ope, et industria praeclari huius documenti utilitatem obtinere valeant, simulque possint sine fuco, sine ulla rerum humanarum cura, sine pompa inani ad populum sincera veraque pronuntiare. In quo quidem vitio, et calamitate plerique nostrae aetatis mercenarij concionatores ita versantur (tali enim eos nomine dignos censemus, si cum episcopo aequiparaueris) ut se maximè molestos praebeant auditorum animis. Interim omnes ab eorum concionasese auertunt, quamuis neque cibum, neque potum ad famem, sitimque explendam, opportunum et accommodatum reportarint. Circa verò orationis ornamenta, et elegantiam, consideranda ea sunt, quae grauiter, ac verè aliquis dixerit; Tam simplex & apertus, etiam si minus latinus, disciplinatus tamen, & grauis sermo debet esse pontificis, vt ab intelligentia sui nullos quamuis imperitos excludat, sed in omnium audientium pectus cum quadam delectatione descendat. *Quare timor ille, siue metus, quo veluti fraeno impediuntur episcopi, quominus veniant in suggestum, nullo modo iusta potest reprehensione carere. Meminisse ergo eos maximè oportet eorum, quae parens eloquentiae Chrysostomus libro quinto de sacerdotio, litteris mandauit;* Oportet igitur,

Concionatores mercenarij

S Prosp. de vita contemplat lib. 1 cap. 23.

Timor episcopi in dicendo.

Chrysost lib. 5. de Sacerdotio.

tur, *inquit*, similiter episcopum erga subditos affici, vt si pater erga liberos suos admodum infantes afficeretur. *Idemque paulò post subiungit, non adeo tanti esse auram, laudesque pueriles faciendas, vt alios reddant inanis gloriæ cupidos, superbos alios. Cauendum vtique est concionatori, ne se se animo commoueat ex aliorum dictis, siue ea laudem contineant, siue reprehensionem. Attentos præterea animos, populi præsertim, qui Christianam Religionem colunt, & profitentur, concionanti episcopo præbere deberent, cùm ad eorum vtilitatem ac fructum tota illius conuertatur oratio. Hunc omnino ad finem Cæsarij Arelatensis episcopi verba spectant*; Sicut à nobis Dominus pro suscepti officij necessitate loquendi deposcit officium, ita à vobis, charissimi, audiendi requirit affectum. Ita, inquam, charitati vestræ expedit his, quæ pro salute vestra dicimus, obedire, sicut nobis imminet non tacere. Nam si nos offensam metuimus de silentio, quantò magis vos tamē eam debetis expauescere de contemptu? Si, inquam, nobis grande periculum est aliena peccata non arguere, quantò periculosius est propria nolle corrigere. *Quæ sanè verba vellem ego populorum animis insiderent, & eorum præsertim, qui eodem studio, eademque attentione episcopum concio-*

Cæsarius Hom. 27.

nantem

nantem audiunt, qua alterum ex concionatorum turba, perinde atque si nullum discrimen faceret inter vtrumque dicentem episcopi grauitas, & amplitudo. Absurda res est, et debito erga proprium pastorem cultui plane contraria. Hac nostra quoque ætate contingere illud videtur, vt episcopales conciones non ea prorsus honoris, attentique animi significatione, qua maxime deceret, ab auditoribus excipiantur. Quod vitium, queve labes suum fortasse duxit initium ex silentio, & diuturna episcopi taciturnitate; qua deinde factum est, vt populi suos ecclesiæ præsules, tamquam proprios germanosque doctores, à quibus instituantur, fere non agnoscant. Proxima quoque huic ætas Fulgentium tulit, qui hæc verba litteris consignauit; Non ideo quilibet episcopus vas misericordiæ putetur in gloriam præparatum, quia pontificali militia fungitur; sed si pro grege sibi credito solicitus semper inuigilet, prædicet verbum, instet opportune, importune, arguat, obsecret, increpet in omni patientia, & doctrina. *Nunc tandem ad ea tempora sumus dilapsi, quibus floruit Gregorius Magnus, vir in concionando eximius, ex cuius ingenij monumentis præclara quædam documenta colliguntur. Magnus hic vir, in eo libro, quem pastoralem inscribit, aperte ostendit,*

Fulgētius de veritate prædestinationis. lib. 2.

Gregor. Magnus in præfat. par. 3.

concio-

concionalem artem ab episcopo esse pertractandam. Neque sermonem hac de re ei instituere placuisset, si in eo positas esse præcipuas episcoporum partes minimè censuisset, vt subiectos populos docerent, atque erudirent. Tum idem auctor ex veteris Legis auctoritate ac testimonio, rem eandem hisce verbis confirmat; Tabernaculum sacerdos ingrediens tintinnabulis ambiatur, vt videlicet prædicationis voces habeat, ne superni inspectoris iudicium ex silentio ostendat; Scriptum quippe est, vt audiatur sonitus, quando ingreditur Sanctuarium, vel egreditur in conspectu Domini, & non moriatur. *Idem rursus hæc alibi habet;* Clama ne cesses, sicut tuba exalta vocem tuam, præconis quippe officium suscipit quisquis ad sacerdotium accedit &c. *Et post pauca;* Sacerdos verò si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? *Hæc totidem verba referuntur à Concilio Aquisgranensi sub Stephano Papa Quinto, et ni mea me fallit opinio, ab eodem etiam Gregorio. Huius præterea viri in concionando labor, et assiduitas satis agnoscitur ex ijs verbis, quæ ad alios scripserat;* De prædicationis semper ministerio episcopus cogitet, intentissimo timore considerans, quòd recessurus ad percipiendum regnum

In 2. par. cap. 4.

Lib 1. Registri cap. 24.

Capit. 13.

Lib. 2. Regist. epistola 29. indictione decima ad Domin. Epis. Carth.

gnum Dominus, talenta seruis distribuens, dicat, negociamini, dum venio, quod profectò negocium tunc verè nos agimus, si viuendo, & loquendo proximorum animas lucramur; si infirmos quosque cælestis regni gaudia prædicando in superno amore roboramus; si proteruos, ac tumidos gehennæ supplicia terribiliter insonando flectimus. *Verum, ne episcopi ab hoc concionandi munere impediantur, ac retardentur exigui fructus recordatione, quem ex suis ipsi verbis constare putant, audiant hæc, quæ in hanc sententiam Magnus idem Gregorius litteris mandauit;* Imperatorem verò Persarum etsi non fuisse conuersum doleo, vos tamen ei Christianā fidem prædicasse omnimodo exulto, quia etsi ille ad lucem venire non meruit, vestra tamen sanctitas prædicationis suæ præmium habebit. *Demum verò, ea etiam extant Nicolai Pontificis verba, quorum breuitas rem magis auget, eique addit maiestatem. Sunt autem hæc;* Dispensatio est nobis cælestis seminis iuncta; væ, si non sparserimus; væ, si tacuerimus. *Iam verò satis exemplo, et auctoritate comprobatum est, pios, religiososque olim homines in scribendi, aut concionandi studio totos fuisse; nunc oportebit, ut ex augustissimo Patrum consessu auctoritates etiam, et testimonia*

conqui-

Domiciano Metropolitano lib. 1. Regist. epist. 63. Indict. 11.

Dist. 43. cap. 5.

conquiri, quibus res tota clarior et apertior reddatur. In ijs tamen afferendis ordinem temporum custodiemus, quo praclara hæc nobis consilia, & monumenta tanti nominis viri reliquere.

DE APOSTOLORVM PRÆCEPTIS; De Concilio Carthaginensi, & Sardicensi.

Caput XII.

ANTI olim ponderis erat, et momenti hoc episcopale concionandi munus, vt grauissima eos pœna maneret, qui huiusmodi negotium neglexissent. Apostolici autem Canonis sententia sic se habet; Episcopus, vel presbyter, qui populi curam non gerit, & eos pietatem non docet, segregetur, & si in socordia perseueret, deponatur. *Seuerum sanè nimis præceptum, et adeo aspera pœna, vt nulla seuerior et rigidior culpam aliam, quamuis grauissimam, comitetur: nam vltimo supplicio improbum aliquem punire, minimè consueuit nostra Mater Ecclesia. Quapropter ex huius pœnæ acerbitate, suæ culpæ grauitatem agnoscere episcopos oporteret, qui, sicut ego arbitror, cùm leue esse hoc peccatum putarent, aut numquam, aut rarissimè ad mul-*

Can. 58.

Pœna in Episcopos nō concionantes.

titudinem verba habuerunt, quamuis longissimo temporis decursu imperitarint. At enim dicet fortasse aliquis: ad explendas nostri muneris partes, alienam nos operam adhibemus, alienoque vtimur labore, et industria. Huic responsioni, licet paulò inferius planè nos satisfacturi simus hoc loco tamen assentiamur, necesse erit, si hanc libertatem ab eo vetustissimo Canone sibi factam demonstrabunt; sique item comprobabunt, eandem omnino afferre vtilitatem et fructum aliorum concionatorum monita, et consilia, quem ipsi afferrent, si ad populum concionarentur. Quod tamen alieno labore posse consequi difficillimum esse arbitramur, et à veritate ipsa alienum, sicuti paulò post demonstrabimus. Hæc deinde in Concilio Carthaginensi quarto verba habentur; Episcopi, vel presbyteri si causâ visitandæ ecclesiæ ad alterius ecclesiam venerint, in gradu suo suscipiantur, & tam ad verbum faciendum, quàm ad oblationem consecrandam inuitentur. *Iam antea de hac præclara consuetudine, qua olim ad concionandum pastores animarum, et magistri salutis inuitabantur, mentionem habuimus, & ad eandem confirmandam Auctoris Constitutionum Apostolicarum testimonio, et auctoritate vsi sumus ex Libri secundi capite quinquagesimo octauo petita,*

Inanis Episcopi excusatio.

Concil. Carthag. cap. 33.

Pastores ad conciona̅dum inuitabantur.

Ex quo quidem fonte, facilè adducimur ad credendum, vt hæc ipsa Concilij Carthaginensis verba hausta fuerint, cùm Maiorum præclaros, laudabilesque mores imitari Sanctæ Matri Ecclesiæ solenne semper esset. Illum ipsum morem successione temporum durasse, et inuiolatè fuisse custoditum Ioannes Zonara confirmat; Ne liceat episcopo in alia, quæ ad se non pertinet, ciuitate publicè docere. Si quis autem hoc facere deprehensus fuerit, ab episcopatu desistat, presbyteri autem munere fungatur. Canō.20. 6.Syn. Trull.

De hoc item argumento Concilium etiam Sardicense, capite vndecimo loquitur.; Osius Episcopus dixit.; Hoc quoque definire debemus, vt quando episcopus ex alia ciuitate in aliam ciuitatem, vel ex alia prouincia in aliam prouinciam accesserit, iactationis gratia proprijs laudibus seruiens, vel religionis sanctificationi: & velit longiori tempore illic agere: illius autem ciuitatis episcopus doctrinæ non fuerit peritus, ne illum despiciat, & frequentiùs concionetur, studens dedecore afficere, & vilipendere personam episcopi. Hic enim prætextus solet turbas excitare, & eiusmodi calliditate alienam sedem sibi conciliare, & attrahere studere, cum non dubitet sibi traditam ecclesiam relinquere, & in aliam transire. Ad hoc

ergo, tempus definiendum est : nam episcopum non recipi, inhumanum, & inciuile existimatum est. Recordemini autem, patres nostros in tempore præterito iudicauisse, vt si quis laicus in vrbe agens, tribus diebus Dominicis in tribus hebdomadibus non conueniat, is communione moueatur. Si hoc ergo de laicis statutum est, non oportet, nec conuenit, sed neque est vtile, episcopum, si nullam habet grauiorem necessitatem, vel negotium difficilius, longiùs à sua abesse ecclesia, & sibi commissum populum dolore afficere. Omnes episcopi dixerunt, hanc quoque sententiam esse conuenientissimam.

DE

DE CONCILIO MATISconensi, Braccarensi, & Trullano.

Caput XIII.

EPISCOPALIS autem concio in eum planè modum habebatur, de quo nonnulla Concilium Matiſconenſe refert hiſce verbis; Diebus dominicis &c. & reliquis ſolennitatibus &c. vos Apoſtolici Pontifices iungentes vobiſcum conſacerdotes veſtros, & filios ſeniores Eccleſiæ, ac iudices locorum quoſcunque agnoſcitis, quos vitæ qualitas honeſta commendat, ita vniuerſam populi multitudinem conſtanti, vel Deo placita iugiter prædicatione corrigite, vt & bene viuentes myſticus adhortationis ſermo mulceat, & excedentes ad viam recti itineris correctio paſtoralis adducat. *Ex quibus præclariſsimis verbis, animaduerti ego, veterem eſſe eam conſuetudinem, qua clerus vniuerſus ad epiſcopum audiendum primus conueniebat, vt nimirùm ex dicendi illius forma, præter doctrinam, quam hauriebat, animum quoque pari ſtudio, et charitatis ardore inflammaret, ſuoque vniuerſum exemplo populum ad præclarè laudabi-*

Guntrãnus Rex Francorum ad Synodum Matiſconenſem 2.

Clerus epiſcopũ dicentẽ audiebat.

laudabiliterque agendum incitaret. Nostra hæc tempora præclarum hunc morem non planè custodiunt, siue id episcoporum socordiam coarguat, siue incuriam sacerdotum. Animaduerti prætereà, pastoralis concionis duas esse partes, lenem alteram, et mitem; fortem alteram, et asperam. Illa ad piorum, religiosorumque hominum animos pertinebat; altera vero ad eos, qui in flagitiorum cœno et sordibus iacerent. Quapropter episcopi orationem in eo semper immorari minimè oportet, vt vitia detestetur, sed vt facem etiam præbeat, qua maiores in virtute progressus habeantur. Talem enim curam episcopum decet, tamquam orandi, et contemplandi magistrum, et cuiuscumque alterius perfectæ rei auctorem. Tempore autem, quo suam episcopi diœcesim obeunt, à Concilio Bracarensi præcipuè iubentur ad hominum multitudinem concionari. Atque id vt commodius faciant, ibidem rerum materies, et argumenta suppeditantur, ne videlicet apud minutam plebem, et infimos homines agros colentes ea pertractarent, quæ ab eorum animis remota essent, nec captui eorum et intelligentia accommodata. Hæc autem sunt Concilij verba; Postquam ergo in his suos clericos discusserint, vel docuerint episcopi, alia die conuocata plebe ipsius ecclesiæ, doceant illos, vt

Pastoralis concionis partes.

Episcopi visitãtes concionantur.

Conc. Brac. 1. cap. 1.

vt errores fugiant Idolorum, vel diuersa crimina, idest homicidium, adulterium, periurium, falsum testimonium, & reliqua peccata mortifera. *Admonentur simul hoc loco episcopi, vt separatim, diuerso tempore, de rebus quoque diuersis ad clerum, et ad hominum multitudinem tractent; neve insuper patiantur vnquam has officij sui partes desiderari. Hunc eundem Concilij locum refert etiam Burchardus libro primo, capite octuagesimo quinto, et Iuo prima parte Decreti, capite septuagesimo quinto, et parte quinta, capite centesimo nonagesimo primo. Nunc tempus postulat, vt ea etiam Concilij Trullani verba, quæ in eandem sententiam loquuntur, suis momentis perpendamus, suntque hæc ipsius verba;* Quod oportet eos, qui præsunt ecclesijs in omnibus quidem diebus, sed præsertim dominicis omnem clerum, & populum docere pietatis & rectæ religionis eloquia, ex diuina Scriptura colligentes intelligentias, & iudicia veritatis. *Sanè sub exiguo horum verborum ambitu multa continentur. Nescio, an ecclesiæ præsules, qui numquam in suggestum veniunt, hæc in ipsorum animis verba aliquando admittent sine vlla trepidatione et metu, et sine vlla prorsus supremi Iudicij recordatione, quod in ipsos seuerum nimis, et asperum*

Episcopi concio ad clerum, & ad populum.

Cap. 19.

Pastoris munus. *rum manet. Postulant igitur illius ordinis partes, vt singulis diebus, sed praesertim dominicis concionentur, et omissa disputationum subtilitate, et profanarum rerum narratione, sacra tantum populo tradant, aperiantque diuina. Hoc item proprium esse pastoris munus, & dominicis praecipue diebus ab eo suscipiendum, Concilium* A *Constantinopolitanum, et* B *Maguntinum probant. Apud Maiores olim tanto in honore ac pretio hoc concionandi munus erat, vt eorum aliqui illud auide, et ambitiose appeterent; a quo nostram hanc aetatem passim abhorrere videmus. Quapropter ad eorum animos coercendos, necessarium plane fuit, vt idem Trullanum Concilium nouam in eos legem sanciret, ne deinceps arrogare sibi nomen, et auctoritatem auderent, et ijs locis imperitare, in qua nullum habebant imperium.* Ne liceat episcopo in alia, quae ad se non pertinet, ciuitate publice docere; Si quis autem hoc facere deprehensus fuerit ab episcopatu desistat, presbyteri autem munere fungatur. *Satis haec verba concionandi muneris praestantiam commonstrant, tantumque munus non ita facile alteri esse committendum, sicuti episcoporum aliqui nostris hisce temporibus aequo animo ferre videntur.*

A Concil. 3. Generale 6. can. 19.
B Capit. 25.

Concionandi munus auide olim appetebatur.

Capit. 20.

DE

DE CONCILIO ARELATENSI, Turonensi, & de Libris Capitularibus.

Caput XIV.

CAROLI Magni tempora spectare si voluerimus, hæc eo imperante, gesta sunt. Hierarchicum ordinem præscribit Arelatense Concilium Quartum sub Leone Tertio, quo videlicet, et à quibus potissimum sacrarum rerum argumenta tractanda sint, vt non modò vberrimi fructus suscipiantur, sed ipsa quoque oratio sincera, et integra conseruetur. Hæc sunt Concilij Arelatensis verba; De Baptismo, & mysterio sanctæ Fidei vnusquisque Archiepiscopus suos suffraganeos diligenter, studioseque admoneat, quatenus per studium Sacræ lectionis imbuti, & de mysterio Sanctæ Fidei, & de Sacramento Baptismatis vnusquisque illorum in propria parochia perfectè, studioseque presbyteros, & vniuersum populum docere, & instituere non negligat. *Animaduertere hoc loco necesse erit admirabilem ordinem, quo Ecclesia vniuersa inspirata diuinitus, iubet, hanc esse debere curam inter diuersos Ecclesiasticos ordines, vt alius*

Sacrarum rerum argumẽta à quibus tractanda.

Conc. Arelat cap. 3.

Ecclesiæ vniuersæ ordo.

alium illuminet, erudiatve. Hinc coguntur archiepiscopi episcopos ad sacros consessus conuocare, eosdemque miris modis illuminare, et erudire. Ita enim communis hic Ecclesiæ vniuersæ ordo requirit, et iubet. Imperante etiam Carolo, apertiora quoque verba habentur, quæ huius negotij grauitatem probant. Ea sunt Concilij Turonensis Tertij sub Leone Tertio, totidemque referuntur à Concilio Maguntino sub Rabano, capite secundo; Quilibet episcopus habeat homilias continentes necessarias admonitiones, quibus subiecti erudiantur &c. *Et paulò post;* Et vt easdem homilias quisque apertè transferre studeat in rusticam Romanam linguam, aut Theotiscam, quò facilius cuncti possint intelligere quæ dicuntur. *Poterunt hinc episcopi veterum Patrum diligentiam et studium in concionando coniectare, dum ipsi conabantur materiem, & rerum argumenta parare sibi, quibus ad concionum opportunitates vterentur. Illud præterea bonis illis temporibus fiebat, vt ea lingua vterentur, quam facilè omnes intelligerent, nec aliud quidquam spectabant, quàm fructum et vtilitatem. Prope eadem hæc tempora, in Capitularibus Caroli Magni hæc verba habentur;* Episcopum verò oportet opportunè, & importunè, atque sine intermissione eccle-

Conc. Magunt. cap. 17.

Veterum Patrum in concionando studium.

Lib. 7. cap. 357.

siam

siam suam docere. *A quibus verbis non absimilia ea sunt, quæ leguntur post quartam addictionem Capitularium Regis Caroli, capite vndecimo*; Ipsi autem episcopi concessum sibi otium non in suas voluptates, sed in diuinum, & officiosum conuertant negotium, quatenus studentes prædicationi, atque confirmationi, quod hactenus per parochias fuit neglectum. *In eandem quoque sententiam verba illa sunt libri primi Capitularium, capite octuagesimo secundo, & centesimo nono, et libri secundi capite quarto.*

DE CONCILIO REGIATICINO, Ticinensi, Trosleiano.

Caput XV.

AD ea, quæ à nobis hactenus in medium allata fuere, illud etiam addi posse censemus, quod Concilium Regiaticinum sub Leone Pontifice Maximo Quarto habitum præscribit. In eo siquidem admonentur episcopi, quodnam præsertim dicendi genus adhibere debeant, siue ad clerum, siue ad populum orationem sint habituri. Ibidem etiam statuuntur pœnæ, quibus subiacere oportebit eos, qui hunc concionandi laborem ali-

quando detrectabunt. *Hæc sunt Concilij ipsius verba ;* Vt episcopi canonicas scripturas, & sancta dogmata iugi meditatione discutiant, & presbyteris, ac clericis suis subtilius tractando, & disserendo, occultos sacrarum Litterarum thesauros aperiant; populis verò iuxta ipsorum capacitatem dominicis, & festis diebus verbum prædicationis impendere non negligant; quod si quis se deinceps ab hac obseruatione, & ab his, quæ superiùs sunt statuta, subtraxerit, tamquam proprij desertor officij, diuinis legibus subiacebit. *Ex quibus sanè verbis colligitur, postulare præsertim episcopi partes, vt frequentius clerum, quàm reliquam hominum multitudinem alloquatur. Ex quo quidem illud coniectare licet, vt nimirùm, præter dominicos, cæterosque dies festos, alijs quoque hebdomadæ diebus conciones ad clerum haberentur. Quòd autem festis diebus à diuina prædicationis munere, cessare numquam episcopos deceat, communis est antiquorum Patrum consensus, sicuti antea passim adnotauimus. Nunc si gradum facere velimus ad illud Concilium, quod sequenti ætate celebratum fuit, hæc in eo totidem verba sub Leone Quarto comperientur ;* Doctrina verò, & prædicatio in populum, partim episcoporum, & reliquorum sacerdotum, partim verò populi negligentia, non

Concil. Regiat. cap. 5.

Episcopi officiũ.

Conc Ticin cap. 4.

non ſicut neceſſarium eſt, procuratur. Et ſacerdotum quidem incuria nullatenus eſt excuſanda. *Ego quidem arbitror, rarò contingere noſtris hiſce temporibus, vt exigui fiant ad epiſcopum dicentem concurſus; gaudent enim populi, paſtorem intueri concionantem, & eum quouis alio dicente libentiùs audiunt, dummodo ne ipſe ſibi, ſuoque nomini deſit, ne ſolitarius agat, ſfugiatque proprij gregis ſocietatem, at curam omnem adſpernetur. Hoc loco item conſideranda ea ſunt, quæ Trosleiani Concilij initio habentur, idum ità ait;* Qui aliorum errata corrigere debemus, epiſcopi dicimur, ſed epiſcopale miniſterium non impleuimus, ſi miniſterium prædicationis reliquimus. Eos, qui nobis commiſſi ſunt, videmus Deum deſerere, & in prauis actibus iacere, & tacemus, neque oris manum correctionis tendimus. *Alibi etiam idem Concilium hæc ſcripta reliquit;* Terribilem nimis, imminentemque nobis, & gregi noſtro damnationem, & per nos, & per ſecundi ordinis conſacerdotes omnibus modis euadere conemur, erudientes aſſiduè commiſſos nobis, fide, verbis, & bonorum operum exemplis, vt in omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei miniſtros, vt non vituperetur miniſterium noſtrum. *Concilij demum Tridentini verba licèt*

Populus epiſcopum dicentem libenter audit.

Conciliū Trosleanum in principio ex Antonio Auguſtino, pp. epitom Iuris Pontif. veteris Tit 59. de munere epiſc. cap. 43.

Cap 15 ex eodem Antonio Aug.

clara

clara satis sint, atque manifesta omnibus, ea nihilominus, quæ ad Diuinam prædicationem spectant, tanti tamen roboris sunt, et momenti, vt digna esse censeamus, quæ hunc in locum transferantur. Quia verò Christianæ Reipublicæ non minùs necessaria est prædicatio Euangelij, quàm lectio, & hoc est præcipuum Episcoporum munus; statuit, & decreuit eadem Sancta Synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiarum Prælatos teneri per seipsos, si legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum Sanctum Iesu Christi Euangelium. Si verò contigerit, Episcopos, & alios Prælatos legitimo detineri impedimento iuxta formam generalis Concilij, viros idoneos assumere teneantur ad huiusmodi prædicationis officium salubriter exequendum. Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtæ subiaceat vltioni.

Sess. 5. cap. 2. de Reformat.

DE

DE IOANNE ZONARA, & Theodoro Balſamone.

Caput XVI.

OSTQVAM verò admiranda Conciliorum dicta, & auctoritates attulimus, operæpretium erit, et inchoato operi maximè neceſſarium, ut eorum Notationes, & Obſeruationes referamus, qui ſuo ingenij lumine præclariſſimorum, et antiquorum Patrum conſignata litteris monumenta illuſtrarunt. Ioannes Zonara is fuit, qui inter cæteros Conciliorum amatores, et ſtudioſos, grauiſſimas pœnas recenſet, quibus olim epiſcopi afficiebantur, qui concionandi munus intermittebant. Hæc magni ſcriptoris verba ſunt; In epiſcopum, qui cleri, populique ſibi commiſſi curam obire, eoſque religioſæ vitæ præceptis erudire neglexerit, ſegregatio primum; ac niſi poſtea ſocordiam exuerit, depoſitionis quoque pœna conſtituta eſt. Et magnus præterea Paulus, dum in ea, quæ eſt ad Timotheum epiſtola, epiſcopi formam, conditionemque deſcribit, docendi quoque facultate præditum eſſe oportere demonſtrat. Ad Titum quoque; Oportet, *inquit*, epiſcopum amplecti eum, qui ſecundùm

Io. Zonara Conciliorū ſtudioſus.

In Commentarijs in Canone 6 Syn. Trullanæ ad Can. 19.

1. ad Timoth. cap 3.

Ad Titum cap. 1. u. 9.

dùm doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Quorum quidem testimonium, Apostolicique decreti auctoritatem secuti Patres, hoc edito Canone, cùm alijs quoque, tum dominicis saltem diebus, episcopi oratione populum ad religionis studia informari ac institui iubent. Cùm enim per eos dies vacationem à laboribus nacti homines in ecclesiam conueniant, ibique tempora diuinarum scripturarum auditione traducant, erit ea populo longè fructuosior industria, quam in eo erudiendo ac instituendo ijs præcipuè diebus episcopus adhibuerit; quæ porrò doceat, non ab ipso inuenta, sed. ex sacris Litteris repetita, proferri volunt; quarum quidem explicationem ex Sanctorum Patrum fontibus hauriat, non ipse sibi ex ingenio suo, arbitrioque confingat. *Inter maxima, pulcherrimaquè documenta, quæ ex ipsis Zonaræ verbis petere possumus, magnæ fructus vtilitatis afferunt illa, quæ præclarum Christiani populi morem custodiunt, et obseruant, quo in ecclesia commorari diutiùs consueuerat, vt animis exciperet ea, quæ passim è diuinarum litterarum libris legebantur. Quamuis autem Zonaræ verba videantur affirmare, posse faciliùs præsulis oratione, quàm lec-*

tione

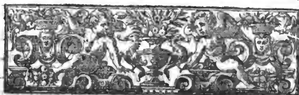
tione sacrarum Litterarum auditorum animos commoueri; pro certo tamen habendum est, sacram diuinamquè lectionem maioris esse fidei, et auctoritatis, et hanc eandem cuiusuis dicentis orationem longè superare. Quapropter in eam sententiam accipienda illa sunt, vt ex episcopi videlicet oratione vberiores quodammodo constarent fructus, quoniam hæc clara magis, et aperta esse poterat, et auditorum necessitatibus, et animis multò magis accommodata. Canone item Synodi Carthaginensis septuagesimo septimo hæc idem auctor refert; Munus episcoporum fuit populum erudire, quòd si qui essent seditiosi, & importuni, qui tumultus, & perturbationes in ecclesia concitarent, ad eos coercendos auxilium à magistratibus implorabant. *Quæ sanè verba nullum relinquunt excusationi locum, ijs præsertim præsulibus, qui de exigua populi pietate conqueruntur. Siquidem ijs quoque temporibus, licet vita, morumquè improbitate homines reperirentur, qui in ipsomet Christianorum sinu falsorum Deorum cultui deseruirent, et varios quouis momento temporis excitarent tumultus; tanta nihilominus erat episcoporum constantia, et animi fortitudo, vt nihil vnquam deterrere eos potuerit, aut impedire, quin suo rectè munere fungerentur. Vltimo loco*

I ea.

ea nobis perpendendæ sunt, quæ Theodorus Balsamon suis in Apostolorum Canonem quinquagesimum octauum Commentarijs docet, dum ait, Episcopalem dignitatem in docēdo consistere. *Magni sanè ponderis verba sunt, et momenti, satisque clara, et definita; præsertim verò ea;* Episcopalis dignitas in docendo consistit. *Quæ quidem optarem ego vehementer, vt episcoporum animis altiùs insiderent. Reliquum est, iam tandem, vt primo huic libro finis imponatur, cùm hactenus de sacris exemplis, et auctoritatibus, de nostris quoque sanctissimis Patribus, et de Concilijs abundè locuti simus.*

DE

DE CONCIONANTE EPISCOPO

LIBER SECVNDVS.

CONCIONANDI MVNVS magnum esse, ac gloriosum.

Caput I.

OSTVLAT nunc institutus ordo, vt non solum illustrium virorum auctoritatibus, et exemplis, sed etiam petitis è sacra, ciuilique prudentia rationibus, ostendamus quàm proprium atque accommodatum sit illud episcopo munus, vt commissum sibi populum concionando erudiat, eumquè sæpius alloquatur. Ac primum quidem argumentum, primaque ratio tantæ rei petenda nobis est ex eo, quod episcopi con-

Discrimen inter Episcopi, & Laici Principis potentiam.

cionantis mira quadam est potentia, et planè supra Regiam fortunam, conditionemque maiestas. Id enim est animis imperare, & obtinere in illos imperium, cùm terrarum domini corpora tantùm regant, ibique vim exerceant suam. Nihil habet episcopus, quod in humanis rebus gerere possit illustrius, atque magnificentius, et in speciem quoque mundanam augustius, quàm solenni hac arte ducendo multitudinem quò velit, vndè autem velit, deducendo. Nam etsi mouent, ac flectunt cæteri quoquè concionatores populum, minimè tamen auctoritatem in suggestum afferre possunt eam, quæ pontificem comitatur. Narrabo memorabile dictu, quod possem exemplis etiam, atque testimonijs comprobare, si vellem. Multa per Europam, ac præsertim Italici nominis Ecclesia deciderunt ex imperio, iurisdictioneque ciuili, quam non tam citò, immo fortasse numquam amisissent, si episcopi frequentiùs conciones habuissent. Nam sicut est in Euangelio; vocassent eas nominatim, et agnouissent vocem, et secuta essent eum. Verùm secus accidit, quia dum linguæ pastorum silent, ouiculæ sese paulatim ad eos aggregauerunt, qui permulcebant animos, non salutaribus hortamentis, et paterna voce, sed largitionibus effusis, et iniquis, liberiorisque vi-

Ecclesiarum auctoritas quomodo amissa.

Io cap. 10. n. 3.

ta

tulicentia, & dulcedine, cæterisque malis artibus, quas rerum nouarum auctores adinuenere. Splendor autem ille concionantis episcopi, de quo dicebam, vel optimè declaratur illustri testimonio sapientis viri, quem longa ætas docuerat, et rectè loqui, et laudabiliter agere. Hieronymus is fuit, qui suam, et Augustini conditionem alicubi considerans ait; Neque mihi imperitorum plebeculam concites, qui te venerantur vt episcopum, & in ecclesia declamantem sacerdotio honore suscipiunt: me autem ætatis vltimæ, & penè decrepitum, ac monasterij, & ruris secreta sectantem paruipendunt. *Quæ verba manifestè declarant, paratam fuisse multitudinem obsecundare semper Augustino, et quamuis id contingere posset ob nomen atque Pontificis auctoritatem, qua inter cæteros eminebat, potuisse tamen accidere præsertim ex eo, quia Augustinus in ecclesia declamaret. Ac scire oportet ipsum* declamandi *verbum non temerè positum esse, quo scilicet declaratur, obsequium, atque propensionem animorum illam in Augustinum, ex nouis illius contentione ac sono oriri solitam fuisse. At enim grauissima alia occupationes, aliaquè præclara munera episcopalem dignitatem comitantur, in quibus obeundis suam episcopus potest maiestatem et amplitudinem commonstra-*

Hieron. epistol. ad August. 89.

Populi obsequiũ in August.

Episcopalis concionis æstimatio.

re. Varia quidem illa sunt, et amplissima, sed communiter tamen apud omnes non essent unquam tanti ponderis, et momenti, quanti concionalis hæc actio haberetur. Quapropter si neglecta interdum et omissa, neque illustribus factis; neque quouis alio glorioso labore potest compensari. Atque huc spectant ea Sancti Prosperi verba; Ille autem, cui dispensatio verbi commissa est, etiamsi sanctè viuat, & tamen perditè viuentes arguere aut erubescat, aut metuat; cum omnibus, qui eo tacente perierunt, perit. *Summopere igitur cauendum est episcopo, ne maximis alijs occupationibus ita destineatur, ut hoc deserat declamandi munus. Quòd si cessabit interdum, grauissimi huius scriptoris sententiam reuocet in mentem; eamque suis ipse momentis examinet ac perpendat. In hunc ego locum totidem sanctissimi viri verba transtuli libenter, ne huius ordinis aliqui decipiantur, qui nostra hac præsertim ætate, sicut ego existimo, suo planè muneri satisfacere sibi persuadent, sequè magni nominis episcopos esse putant, et inclytæ famæ, dummodo se in alijs actionibus præclarè laudabiliterque exerceant.*

S. Prosper lib. 1. de vita Contemplat. cap. 20.

Error episcoporú nostri temporis.

DE

DE AVDITORVM CONTVMACIA.

Caput II.

ERVM quoniam in omni Ecclesiarum, et Prouinciarum cura atque administratione, non minùs, quàm in rerum omnium humanarum cursu cognosci facilè potest varietas et inconstantia; nos propterea quidem affirmare minimè dubitamus, quin pastorale hoc munus maiorem interdum splendorem accipiat, minorem interdum. Inde fit, vt aliqui sæpe reperiantur populi, qui obtemperare pastoris consilijs recusent pertinaciter, respuantque totum illud, quod posset illis esse salutare, quodque ad rectè agendum incitaret. Quæ grauissimi scriptores in hanc sententiam litterarum monumentis consignarunt, referamus. Gregorij Nazianzeni eloquentißimi viri querelæ & lamenta publicè audiebantur propter auditorum paucitatem, suique doloris, et mæstitiæ significationem ea verba dabant, quæ nos modò proferemus; Qui segniter adeo, fratres, & amci, nostram ad orationem audiendam acceditis, cùm & in adhibenda vi, & nobis auellendis ab arce nostra, nimirùm solitudine, quam vnam ex rebus omnibus ego maximè complexus eram, (Gregor. Nazianzenus orat. 2. post reditum.)

eram,

eram, & tanquam opitulatricem, ac diuinæ subuersionis matrem, adeoque diuinitatis conciliatricem eximiè admiratus eram, & toti vitæ præfeceram, celeres fueritis? Qui fit, vt quod expetebatis, adepti aspernemini? Vtque meliores vos in absentis desiderio declaraueritis, quàm fruitione præsentis? quasi Philosophiam, commentationem nostram potiùs vobis subijcere, quàm aliquem ex ea fructum capere malueritis. *Pari mœrore, ac tristitia affici Chrysostomum videmus tanti nominis, et gloria concionatorem, dum hac querimonia verba ad populum Antiochenum habet*; Iam verò tempus est ad subiectum transeundi, licet refugiat, & torpeat circa doctrinam hanc cogitatio nostra, propter eos, qui non venerunt. Et sicut pia mater mensam apponens, non omnibus filijs præsentibus dolet, & gemit; hoc ego non patior, & fratrum nostrorum absentiam cogitans, à solutione retrahor promissorum: sed vos potestis hunc eijcere torporem. Si enim polliceamini nobis, omnia ad illos referre cum diligentia, nos vobis omnia prompte erogabimus; sic enim illis erit absentiæ consolatio, vestræ charitatis doctrina. *Alibi quoque memorabilem hanc sententiam affert, & admirationis plenam*, Quotidie clamamus, instruimus, auribus ves-

Chrysost. mœror & querela.

Chrysost. Homil. 9. de superstit.

Ad populũ Antiochenũ. Homil. 26.

tris

tris insonantes, & qui audiat, nemo, nihilque vehementiùs præferimus. *Subiecitque mox eodem loco, se minimè dubitare, quin oratio, quæ impiam temerè iurandi consuetudinem insectabatur, plurimos sui habitura esset irrisores & contemptores. Memorabile illud prætereà est, quod in hanc sententiam scriptum reliquit Gregorius Thaumaturgus, non sine maximo gemitu et luctu;* Ac mihi quoque inanis, & superuacaneus labor suscipitur sapienter, & eruditè concionanti, quippe qui populum hunc docere aggrediar, ita miserè, & perditè affectum, vt nec doctrinam, nec curationem admittat. *Et paulò post;* Cæterùm, verborum multorum nulla est vtilitas, nec tibi vir amice auctor fuero, vt ea, quæ minùs conuenit, inutili opera conscribas, ex quibus præter inanem laborem nihil commodi percipiatur. *Hic ad eorum solatium, qui pudore quodam, et timiditate refugiunt à dicendo, meminisse eos oportet, quanti nominis extiterit Thaumaturgus, qui licet illud sibi nomen, & famam assecutus fuerit ab ijs rebus, quas penè supra fidem passim factitabat; tamen non potuit sua oratione auditorum animis imperitare, neque eos contumaces ac superbos pro suo arbitratu flectere ad obedientiam, et concitare. Quapropter, vbi elementa, quibus*

Gregor. Thaumatur. in Eccles. cap. 9.

Thaumaturgi nomen & fama.

In eius vita.

Elementa Thaumaturgo obediunt.

tota hæc Mundi uniuersitas consistit, suis quodammodo dictis obsecundabant; cum è contrario perditissimi homines adspernabantur, minutumque vulgus ita irridebat, ut se præclarum aliquid in auditorum animis gignere posse planè desperaret, et aliquos ex sua concione fructus reportare. Similem animi dolorem videbantur antiqui Patres sustinere, cùm in Parisiensi Concilio ita conquererentur; Vereor, *inquit*, ne sitis Matri vestræ Ecclesiæ adhuc in tristitia, & gemitu; cùm non conuenitis ad audiendum verbum, & vix festis diebus ad ecclesiam proceditis, & hoc non tam desiderio verbi, quàm studio solennitatis, & publicæ quodammodo remissionis obtentu. Quid igitur ego faciam? cui dispensatio verbi credita est? vbi, vel quando tempus vestrum inueniam? *Ob auditorum igitur contumaciam, hanc humanam ciuilemque esse in episcopo potestatem maximè oportebat, sicut anteà ex Carthaginensis Concilij testimonio demonstratum fuit, ut ea nimirùm continerentur in officio populi, ne tumultus et dissidia excitarent, et concepta iam animis odia penitus comprimerentur. Verùm ex altera etiam parte possem confirmare multorum exemplis, quam non modò in suggestu auctoritatem, sed imperium quoque episcopi teneant in populos:*

Veterum Patrum dolor.

Sub Ludouico, & Lothario. lib. 1. cap. 11.

Episcopi auctoritas in populos.

los: tamen Zonara sufficiat vnus, quem ego memini de Christiana Pontificum libertate, qua Regum olim, et Imperatorum mores coarguebant, ita pronuntiare; Anno vigesimo quinto sui Imperij impurus Anastasius episcopum quendam Oeniandum audiens disertum admodum esse, & qui ora omnibus sententiæ de passo Deo assertoribus obturaret, eum ad se vocatum hortatus est, vt ad suam factionem desciceret, pollicens eum quidquid petisset, illico accepturum. Cui episcopus; Tu, inquit, potius ad orthodoxos transi, ne, dum opiniones impiorum hominum Seueri, Eutychis, & Dioscori amplecteris, æterno igni addicaris. Simulque apprehendens Imperatoris chlamydē, hæc, ait, vestis nequaquam te post mortem sequetur, ò Imperator; sed sola comitabitur te pietas, & virtutum habitus. Missam fac Ecclesiam, quam Christus suo redemit sanguine. Indoctus es, & raciocinandi ignarus, neque vllum Ecclesiæ decretum perfectè intelligis, tantùm imposturis, & scurrilibus calumnijs fatuos terres. Satis tibi sit dignitatis, quòd Imperator es; Antistites Ecclesiæ vexare noli. Ad hæc Imperator pudore suffusus, obmutuit. Pauperrimus autem cùm esset ille episcopus, ne obolum quidem ab Imperatore voluit accipere, adeò liber erat, & so-

Zonara Tom. 3. Annalium sub imperio Anastasij Dicori.

lius in Deum fidei, ac pietatis rationem habens. *Hanc in dicendo acrimoniam, huncque in Principes viros orationis impetum nemo fere alius concionator ausus esset adhibere, quamuis doctrina clarus, et religione.*

DE ACTIONIBVS, QVÆ MINVS Episcopum decent.

Caput III.

PRÆCLARVM hoc esse concionandi munus, et episcopo maximè gloriosum, satis iam anteà demonstrauimus. Nobis hoc loco reliquum est, vt videamus, quàm ingloriam, et ignobilem vitam agant ij, qui concionalem artem intermittentes, neque suam operam, et curam ponentes in ijs rebus, quæ etiam ex communi vulgi opinione multum splendoris secum afferrent, suum omne studium, et operam in res obscuras conferunt, atque minùs nobiles, easdemque non necessarias, quamuis bona illa videri possint, et honesta. Quapropter, cùm in eiuscemodi rebus agendis assiduè versentur, ita delabuntur borè, vt nullum otij tempus nacti, præcipuo ac proprio muneri satisfacere queant. Huc ea spectant, quæ sacra Apostolorum monumenta nobis tradidere,

didere, primævæ Ecclesiæ statum, et conditionem repræsentando; Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. *Quæ cura, et solicitudo quamuis primis illis temporibus laudabilis planè esset, ac plena sanctitatis; nihilominus, quia propter temporis angustias, res adeò inter se diuersæ uno eodemquè tempore pertractari minimè poterant, idcirco illi proceres Ecclesiæ viri, prudenti quadam animi magnitudine statuêre, vt in verbi Dei prædicatione præcipuum studium, et cura poneretur. Duæ erant antiquis illis temporibus mensæ; profana altera, in qua cibi parabantur, qui ad solitas humani corporis necessitates opportuni erant: sacra altera, et Cœlestis, in qua dapes, et epulæ apponebantur, quibus animi refici solebant supra omnem naturæ modum & ordinem. Huius igitur Cœlestis mensæ curam, et administrationem deposuere Apostoli, cùm hanc eandem sustinere commodiùs plerique alij potuissent; illudque ipsi opus aggressi fuerunt; quod amplecti, ac perficere aliena industria, laboresque alieni satis fortasse non fuissent. Cauendum igitur maximè est episcopo, ne tempus omne in humanis negotijs, et in ijs rebus, quæ minimè decent episcopalem personam, ita conterat atque amittat, vt nullum præterea otium*

Actorum cap. 6. u. 2.

Mensarum olim duo genera.

detur

detur ad eorum animos excolendos, qui suæ curæ ac tutelæ consignati fuerunt. Placet in hunc locum Cypriani verba subiungere, quæ id vnum manifestè probant; Episcopi plurimi, quos & hortamento esse oportet cæteris, & exemplo, Diuina procuratione contempta, procuratores rerum sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari; Esurientibus in Ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus fœnus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi meremur? *Noua hæc fortasse nimis et admiranda videri possunt, quod ea nimirùm ætas Apostolorum ætati proxima, ad coarguendos hominum mores eiuscemodi reprehensiones exigeret. Sed non est huius loci, vt dubitationi satisfaciamus; nostra potiùs tempora deploranda essent, quæ, cùm misera sint, et calamitosa, sine bonis moribus, sine disciplina, ac fermè religione, indigent eiuscemodi obiurgationibus., et vocis contentione maiore, et verborum grauitate acriore. Modò ad reliqua pergamus. De Beato Augustino notatu dignum illud est, et admirabile, quod Possidius refert, eum nempè ita deditum fuisse litterarum studijs, &, vt*

S. Cyprian. lib. de Lapsis.

credere

credere fas est, studio Diuinæ prædicationis, in quo assiduè versabatur, sicut anteà demonstratum fuit, vt cæteras omnes actiones, et eas etiam, quæ episcopalem dignitatem comitabantur, angarias *appellaret*; Rogatus quoque à nonnullis in eorum temporalibus causis, epistolas ad diuersos dabat. Sed hanc suam à melioribus rebus occupationem, tanquam angariam deputabat, suauem semper habens de ijs, quæ Dei sunt, vel allocutionem, vel collocutionem fraternæ, ac domesticæ familiaritatis. *Ego quidem non possum satis admirari nonnullos nostræ ætatis antistites, qui prætermissis sacrarum Litterarum studijs, quæ mirabiliter reficere mentem possunt, et recreare, malunt gerere personam Iudicis, eiusque dignitatem et decus sustinere assiduè componendo lites, et de sella ac tribunali pronuntiando, et ea passim obire munera; quæ licèt turpia non sint & indecora, plena tamen sunt molestiarum, et corpus, et animum grauant. Verùm, id ità plerumque accidit, quia sui sæpe nominis, dignitatis, et amplitudinis obliuiscuntur antistites, nec eum honoris gradum reputant animis, in quo positi fuere.*

Quanti apud August. Verbi Dei prædicatio.

In eius vita. cap. 19.

Episcopi personã Iudicis sustinentes.

EPIS-

EPISCOPI DIGNITAS, ET præcipuum munus.

Caput IV.

T *animus, mensque episcopi ad res magnas et excelsas gerendas acriori stimulo excitentur, placet in hunc locum referre Dionysij Areopagitæ verba;* Sicut enim hierarchiam qui dicit, omnium simul comprehensam dicit sacrorum dispositionem: Sic hierarcham dicens, declarat mirabilem, & diuinum virum, omnis sacræ eruditum scientiæ, in quo purè sua hierarchia omnis perficitur, & cognoscitur. *Satis hæc verba declarant, num episcopum mente et animo in Cælestium rerum contemplatione versari maximè oporteat, et in ijs præsertim actionibus tempus libentiùs consumere, quæ animabus suæ tutelæ commissis maiores afferunt fructus et vtilitates. Hisce verbis consimilia sunt ea sancti Ignatij, qui hæc ipsa de episcopo litteris mandauit;* Vbi episcopus præsens fuerit, ibi & plebs congregabitur: Sicut & vbi Christus est, omnis cælestis militia adest, tamquam Principi militia virtutis domina; & ipse est dispensator totius intelligibilis naturæ. *Vellem ego, vt*

Dionys. Areop. de Eccles. Hierar. cap. 1.

Ignatius epistola 10. ad Smirnenses.

maies-

maiestatem horum verborum et amplitudinem cum rei familiaris cura et studio, cum terrenis, minutisque operibus, episcoporum aliquis conferret. Tantam enim in ijs nonnulli adhibere solent diligentiam, vt exquisita ea nimis sit. A qua solicitudine & cura, vt episcopos auocaret Concilium Carthaginense quartum, hac verba pronunciauit; Episcopus nullam rei familiaris curam ad se reuocet, sed lectioni, & orationi, & verbi Dei prædicationi tantummodò vacet. Cap 10. & Cæsar Aug. lib. 4. cap. 63. *Qua sententia si suis ipsa momentis et ponderibus perpendatur, nihil aliud licere magis episcopo videtur indicare, quàm vt, neglectis mortalium negotijs, se totum conferat ad diuinarum rerum contemplationem, et studium. Ab ijs verbis non absimilia ea sunt Concilij Toletani vndecimi, tempore Adeodati Papæ;* Nos prouidè nostri ordinis gradum, vel suscepti regiminis modum magnoperè cogitare debemus, vt qui officium prædicationis suscepimus, nullis curis à diuina lectione priuemur. *Neque miretur propterea aliquis, cur hac præsertim in hanc sententiam scripta habeamus: tanti siquidem erat concionandi munus apud veteres Patres, vt nullum aliud episcopi magis proprium reputarent. Atque id Ioannis Zonaræ verbis confirmatur;* Ab episcopis cum ipsa rei natura,

In Cano. 8. Synodi Carthaginensis.

tum decreta Canonum ea de re sæpius edita, postulant, vt in sua episcopali statione perpetuò degant, ac in populis erudiendis, atque ad rectam virtutis semitam dirigendis, laborent.

DIVINI VERBI PRÆDICATIO sternit viam ad reliqua Antistitum munera.

Caput V.

D ea, quæ sunt hactenus disputata, illud etiam accedat, quod inter omnia, quæ pertinent ad pastorale munus, quæue possunt expeditionem facere animarum curam, arduam alioqui, et multis difficultatibus implicatam, hæc ipsa concionatoria facultas primum ferè locum tenet; neque res est vlla præclarior, quàm posse multitudinem adducere, quasi verborum freno quò velis, vnde autem velis, deducere. Id *optimè declaratur veterum oratorum exemplo, quorum auctoritas Romanæ Reipublicæ temporibus excellebat, non ob aliam, vt puto, causam, quàm quia persuadendo, vel dissuadendo, quodammodò negotijs imperitabant. Neque enim Marcus Tullius ob dicendi artem otiosam*

Eloquentiæ vis.

ſam, aut ob eam, quam in Philoſophia mediocritatem habuerat, in tanta fuit admiratione; ſed quia dum concionaretur, arbitratu ſuo regebat animos, et ad Reipublicæ quaſi clauum ſedebat. Non tantùm illi propoſita erat eloquentiæ gloria in dicendo, ſed vtilitas Reipublicæ, et recta negotiorum administratio, quæ ad Patriæ ſalutem pertinerent; idque de ſe ipſe non vno loco profitetur. Sed multò ante ipſum Demoſthenes hoc declarauit exemplo ſuo, cum res Athenienſium ita penderent ex eius oratione, vt crimini daretur ab inimicis, quòd validior foret eius oratio, quàm mœnia, quàm arces. Jmmo, ſicut eſt apud Platonem, cæteri quoque minores oratores, et declamatoria lingua Rempublicam illam adminiſtrabant, tantique nominis ciuitas vniuerſa erat in eloquentiæ poteſtate; An non Rhetores, *ait Plato*, ſtatim cum vel ſciunt conſulere, vel ſaltem ſcire ſe putant, conſulunt nobis paſſim. Ij quidem de bello, & pace, illi verò de mœnibus conſtruendis, vel de portubus præparandis, muniendiſque, & vt ſummatim dicam, quidquid ipſa ciuitas agit aduerſus aliam ciuitatem vel ſecum ipſa, rhetorum conſilio perficit? *Verùm, de ſacris concionibus, et potentia Patrum in dicendo, maiora quædam, et auguſtiora nunc exequamur.*

M.Tullius lib.2. de Offic.

Demoſthenis oratio.

Plato Dialogo de Voto.

Sacrarũ concionum potentia.

Pastor Ambrosius haud quaquam potuisset, opinor, sedare tumultuantem in Pontificis electione turbam, nobilitatemque Mediolanensem, nisi statim in locum superiorem euasisset, arteque sua moderari extuantes animos aggrederetur. Non inuictum animi robur, et magnificentia, liberalitasque, non cætera virtutes, quibus præditus erat, ei tantopere profuissent, quàm componere verba prudenter in tali tempore, et dicere aptè ad persuadendum. Nec fortasse Theodosius, cùm à sacro limine procul abesse iuberetur, obediuisset, si rudis & abiecta fuisset illa Pontificis oratio, ac nisi flexanima potestate summum Imperatorem euicisset. At calamitosissimo illo Arianorum tempore Pastor idem cum intra templum obsessus, inclusum vnà populum psalmis, et hymnis, et alia modulata precatione solaretur, non minùs debuit eosdem alere diuinarum Litterarum pabulo, accommodataque ad tempus oratione confirmare; Non longè cœperat, *inquit Augustinus*, Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinnentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò ampliùs cum Iustina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis

In eius vita.

S. August. lib. 9. Confessionum. cap 7.

suæ

suæ causa, qua fuerat seducta ab Arianis. Excusabat pia plebs in ecclesia mori parata cum episcopo suo, seruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis, & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui excitabamur tamen ciuitate attonita, atque turbata. Tunc Hymni, & Psalmi vt canerentur secundùm morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est; & ex illo in hodiernum retentum, multis iam, ac penè omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. *Quanta verò sit facultas eloquentiæ in rebus duris, eiusmodiquè temporum asperitate, nobile in primis Ioannis Chrysostomi exemplum docet. Is enim, cùm sæuissimis Augustæ insectationibus laboraret, celebrabatur studijs, et admiratione populorum; atque cùm proficisceretur in exilium, propemodum excitæ sedibus suis vrbes, se se ad spectaculum effundebant;* Vt autem, qui in plateis ambulabant, quoque extra templum circumcirca stabant, rem eam cognouerunt; partim quidem quàm potuerunt celerrimè, ad mare, comprehensuros se esse bonum Pastorem existimantes, properarunt: partim verò timore perciti fugerunt, seditionem, & tumultum grauem, Imperatoris etiam iram

Nicephori Callisti, lib. 13. Eccles. histor. cap. 21.

metuen-

metuentes. Qui verò ad templi custodiam constiterant, magis etiam, magisque exitus ipsos, ad quos multitudo alijs alios inter se protrudentibus confluebant, obstruxere. Et vix tandem ingenti, & aduersa repressione turbarum à tergo postibus imminentium, quarundam etiam saxis fores confringentium, magna violentia ædes sacræ apertæ sunt, & populus confestim ad mare percurrit. Postquam verò illum ibi consecuti non sunt, sed in mari fluctus multa celeritate secantem viderunt, & armati quidam ex Imperatoria cohorte ibi præsto fuere, qui modis, molitionibusque omnibus hominum impetum inhibebant; illi veluti re desperata, vitam potiùs, quàm illum amittere optauerunt. Atque vbi orbitatem suam, & boni Pastoris abitionem vehementer deplorauerunt, & lacrymarum vi cum fluctibus decertarunt, mœsti, atque flentes, quantum oculis consequi potuerunt, nauiculam intuiti, tandem ægrè in vrbem sunt reuersi cum eo planctu, quem nemo vnquam à sæculo hominum vel vidit, vel accepit. *Quin etiam ob illius discessum, tumultus est ingens excitatus populi desiderio, & fauore nobilitatis, quæ de manibus impijs eripere Pontificem conabatur; Sed ille repressit impetum ac*

dauit

sedauit. Apertè, multisque verbis declarat Sozomenus,[A] *quantus esset populi amor in Chrysostomum, atque id ipsum Socrates*[B] *demonstrat. Capite quoque iam damnatum hominem eripuit Imperatoris ira, eique sola eloquentia vi salutem impetrauit; reddiditque à summa pernicie et calamitate Antiochia ciuitatem liberam, et incolumem; quo facto, quasi legibus imperare, atque animorum tenere habenas est visus. Nec leuiora in Augustino miracula fuerunt eloquentia, qui cùm nollet, spectacula quadam celebrari, persuasit populo, vt eiusmodi oblectamentis in posterùm careret. Quapropter statuendum hoc loco est, tantum posse in episcopo pastoralem concionem, quantum posse eloquentiam diximus, cuius portenta et artes penè supra naturam videntur. Ea siquidem, veluti suaui vocum concentu, scorpionum, serpentum, ferarumque natura adeò permutatur, vt exitiale virus deposuisse id animantium genus diceres, & suam omnem exuisse feritatem.*

A Lib. 8. cap. 21. & 22. Eccles. Histor.

B Lib. 6 cap 14. Eccles. Hist.

Chrysost. ad Populũ Antioch. Hom. 20.

S. August. lib. 1. de Ciuit. Dei cap. 31.

Plato in Euthyd.

QVAM-

QVAM EPISCOPVM ADIVVET concionalis actio.

Caput VI.

RVCTVVM verò vbertatem intueri si velis, quam ipsimet pontifices ex hac concionali facultate poterunt reportare, magnos eos esse comperies, ac propè infinitos. Primùm enim addit oratori nomen, et auctoritatem, augetquè dicentis scientiam ex humanarum, Diuinarumquè rerum cognitione, quam ipse sibi cogitur comparare diurna, nocturnaquè legendi exercitatione, vt laudabiliter dicat. Sancti Ambrosij vetustissimo exemplo res eadem comprobatur, qui nisi Catechumenus, et matura iam ferè ætate, Christiana Religionis, ac Fidei documenta didicit, cuius elementa penitus olim ignorabat. Res igitur non absimilis à vero est, vt eam sibi doctrinam ex continuo dicendi vsu compararit, à qua deinde magnum vniuersa Ecclesia Doctoris nomen est assecutus. Quinimmo, quòd res ita gesta sit, satis ipsiusmet Doctoris verba declarant; Homines autem discunt prius quod doceant, & ab alio accipiunt, quod alijs tradant. Quod ne ipsum quidem mihi accidit.

S. Ambros. lib. 1. de Officijs cap. 1.

cidit.

cidit. Ego enim de tribunalibus, atque administrationis infulis ad sacerdotium raptus, docere vos cœpi, quod ipse non didici. Itaque factum est, vt prius docere inciperem, quàm discere. Discendum igitur mihi simul, & docendum est: quoniam non vacauit ante discere. Et quantumlibet quisque profecerit, nemo est, qui doceri non egeat, dum viuit. *Ex hac praterea dicendi consuetudine acquiritur rerum vsus, ac prudentia, quam omnibus horis adhibere pastorem oportet, tamquam suorum verborum moderatricem. Hac item frequens ad hominum multitudinem oratio summopere dicentis mores, et singularem illius pietatem, vitaque innocentiam testatur. De ijs enim sapius nos loquimur, qua grata nobis multùm esse solent, et iucunda; suntque animi indices verba, et expressa illius imagines. Illud etiam accedit, quòd dicendo antistites, veluti stimulo ad rectè laudabiliterque agendum excitantur, ne sui nominis ac fama iacturam faciant, si eiusdem culpa conscij essent, quam accusare in alijs insistunt. De quo quidem magna vtilitatis fructu, quem ipse sibi affert concionando episcopus, consideranda ea sunt, qua Concilium Aquisgranense, sub Stephano Quinto, et Isidorus nobis scripta in hanc sententiam reliquere;* Qui enim eru- Cap. 9. Isidorus de Eccl. offic. lib. 2. cap. 5.

M diendis

diendis, atque instituendis de virtute populis præerit, necesse est, vt in omnibus sanctus sit, & in nullo reprehensibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipse à peccato debet esse alienus: Nam qua fronte subiectos arguere poterit, cùm illi statim possit correptus ingerere, ante doce te, quæ recta sunt? *Quod item vnum ab Isidoro Pelusiota confirmatur*; Nam illi priusquam ipsemet mores suos composuerit, alios componere, ac moderari aggrediens, à veritate aberrat: hic autem compositis primùm suis moribus, factoque rei periculo, ad moderandam aliorum vitam aptus, atque idoneus reperietur. *Habetque dignitatem illa ad episcopos adhortatio, quæ est in Concilio Cabilonensi secundo, quod sub Carolo Magno celebratum fuit, dum ita eos hortatur*; Et sint subditis norma viuendi, ita videlicet, vt & verbis, & exemplis populo ad æternam patriam pergenti ducatum præbeant. Vt vita eorum, & doctrina nequaquam discordent, sed quæ dicunt faciant, & quæ faciunt docere studeant, & prædicatione assidua plebem admoneant. *De qua sanctitatis, et eloquentiæ societate iam antea locutus fuerat Sanctus Gregorius in hunc modum*; Vt vestrum illis exemplum instructio, & vita magistra sit. Linguæ vestræ exhorta-

Isidor. Pelusiota lib. 2. epist. 264. ad Lupetium.

Can. 2.

S. Gregor. lib. 12. Regist. epistola 31. Indict. 7. ad Felicem episc. cap. 4.

hortatione discant quod metuant, & doceantur quod diligant. *Hac de re grauiùs animaduersum est in episcopum, quàm in minutam plebem, et in eos, qui priuatim agunt; latent enim sæpius id generis hominum vitia, neque multorum animis esse solent offensioni. E contrariò autem quamuis episcopi labes occultari diutius non potest, ipsa se prodit vltro omnium oculis, quemadmodum egregiè nos docet magnus Chrysostomus hisce verbis;* Neque enim simili pœna plectimur pro commissis, manifestis, & occultis. Propterea quòd peccatum quidem idem est, iactura non est eadem, immo ne peccatum quidem est idem. Neque enim idem, clàm, occultèque peccare, & in propatulo. Episcopus autem non potest peccare clam. Benè enim cum illo agitur, si non peccans, liber esse possit à criminationibus, tantum abest, vt peccans id possit. Si vel irascatur, si vel rideat, si vel somnum relaxationis concupiuerit: multi sunt, qui scommatis incessant, multi qui offendantur, multi qui leges præscribant, multi qui priorum memoriam refricent, & præsentem deijciant, idque faciunt, non vt illos laudent, sed vt hunc mordeant.

Chrysostomus in Act. Apost. cap. 1. Hom 3.

NVM ALIENA OPERA expleri possint Episcopi partes in concionando.

Caput VII.

D illud iam tandem argumentum descendimus, quo suam episcopi desidiam in concionando præcipuè defendunt tuenturve. Multa ex ijs, quæ hactenus dicta sunt, vti veritati maximè consentanea, licet in animum episcopi admittant: illud tamen liberè asserunt, se in ijs agendis, quæ per ipsos obiri non possunt, aliena opera vti, atque in hunc modum suo planè muneri satisfacere. Sed horum verborum veritatem eliciemus ex maiorum nostrorum Patrum auctoritate ac testimonio, qui sui gregis custodiam alieno custodi commisere numquam, neque suas vnquam oues passi sunt alterius vocem audire, nisi vltima necessitas vrgeret. Quam ouium curam si alteri delegare interdum cogerentur, summo statim dolore afficiebantur ex incommodis & damnis, quæ iam prospiciebant imminere, Michææ præclarum illud consilium animo voluentes: Nolite credere amico: & nolite confidere in duce: ab ea, quæ dormit in sinu tuo,

Gregis cura.

Mich. cap. 7. u. 5. 6.

tuo ; custodi claustra oris tui. Quia filius contumeliam facit patri, & filia consurgit aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suam: & inimici hominis domestici eius.

Præterea immutari rerum ordinem ac peruerti censebant, eumque præsertim, à quo Ecclesiastica disciplina, totiusque Ecclesiæ administratio penderet. Postulant Hierarchiæ Ecclesiasticæ leges, quemadmodum ait Dionysius Areopagita, vt à maioribus minora regantur, suamque lucem à primis causis secundæ accipiant, et longè perfectiores reddantur. Rem elementorum, et Angelorum exemplo passim commonstrat. Illa siquidem sua in sede agunt, et vicissim operantur; hi verò ita inter se iunguntur, vt suam minoribus lucem maiores impertiant. Post hæc verò, ita Dionysius rem totam concludit; Ergo diuinus Pontificum ordo, primus quidem est Druidum ordinationum. Sublimissimus autem iterum idem, & nouissimus idem. *Pauloque inferiùs descendit ad singula nominatim officia; & quæ sacerdotem deceant, quæve diaconum, et quæ pontificem ipsum distinguendo, hæc de antistitum ordine habet;* Est igitur sanctificus ordo consummatiuæ virtutis repletus, perfecta Hierarchiæ discrete perficiens, in scientias sacrorum manifestatiuorum eruditus; & edocet

Rerum ordo, & natura.

Dionysius cap. 5. Eccl. Hier.

Episcopi proprium munus.

propor-

proportionales eorum & sacros habitus, & virtutes. *Quapropter Dionysij sententiam eam esse credendum est, vt velit proprium episcopi munus in eo versari, vt populum doceat, explanetque ei occultiora nostra Fidei mysteria. Hanc veteres deinde legem tanto animi ardore accepere, vt ne honesti etiam impedimenti simulatione negligeretur. Inter Ecclesiasticas olim dignitates, ordo erat Corepiscoporum, qui cùm episcopo subiecti essent, arrogare sibi poterant auctoritatem coram eo concionandi ad hominum multitudinem. Verùm quid in hanc sententiam Damasus, et Leo Summi Pontifices loquantur, videamus*; Nec eo videlicet episcopo coram posito populum docere, aut salutare, nec plebem exhortari, quæ omnia solis Pontificibus debere, tam ex superioribus, quàm ex alijs Patrum constitutis, aut sacris Canonibus edocti estis. *Idem quoque ita definit Concilium Hispalense secundum*; Nec eo, scilicet episcopo, coram posito, populum docere, vel benedicere, aut salutare, nec plebem vtique exhortari: quæ omnia eis à Sede Apostolica prohibita esse noscuntur. *Quæ munera obire eos non potuisse manifestum est, nisi interposita, et impetrata ab episcopo facultate. Atquè hinc satis apparet, quo studio,*

Corepiscoporũ munus.

Epistola 5.

Epistola 88. ad episcopos Germaniæ & Galliæ.

Cap. 7.

quave

quave solertia consulatur episcopali maiestati, ne tantus splendor obscuretur, vel aliqua ex parte imminuatur. Hæc totidem ferè verba recitantur ab Hincmaro Rhemensi codice manuscripto, cùm de Corepiscopis loqueretur; Nec eo, scilicet episcopo, coram posito, populum docere, vel salutare, vel plebem exhortari; quæ omnia solis pontificibus pertinere tam ex superioribus, quàm ex alijs Patrum statutis, atque sacris Canonibus edocti estis. *Verùm antiquorum Patrum famam, et grauitatem considerare si velis, exiguos sanè comperies illis temporibus floruiße concionatores, qui non sederent ad alicuius Ecclesiæ clauum et administrationem. Quapropter, licet nonnullorum habeantur exempla, qui declamabant ad populum, ea tamen velim accipi veluti noua, et singularia. Alexandriæ præter episcopum concionantem, concionabatur Clemens Alexandrinus, Origenes, et Theodoretus. Antiochiæ sub* Flauiano *Patriarcha Chrysostomus, diaconus primò, deinde in sacerdotali dignitate constitutus. Sanctus Augustinus sub Valerio episcopo conciones habebat, sicut antea demonstrauimus. Constantinopoli, publicè dicebant Gabalensis Seuerianus episcopus, et Antiochus Ptolemaidis episcopus. Magnum siquidem nomen, magnaque inter cæteros fama illis*

De Concilijs, cap. 1.

Pauci olim concionatores.

Niceph. Callistus lib. 13. Eccles. Hist. cap. 9.

erat,

erat, et ab Imperatore audiebantur grata cum animi significatione. Verùm, hac nostra tempora quem nobis locum prabent ad querelas; et lamenta? Tanta enim est concionatorum multitudo, qui licet neque vitâ probitate, qua quidem esset in oratore summopere expetenda, neque doctrina, & rerum vsu commendentur; nihilominus absque matura episcopi deliberatione, qua ad id muneris deligendi essent, et admittendi, in suggestum ascendunt. Ego quidem ita statuo, et ita pronuntio, grauissima damna in eos populos imminere ex ijs concionatoribus, qui ad eos erudiendos apti minimè sint, & ineptissimè dicant; huiusque culpa partem penes episcopum esse, qui tales temerè atque incuriosè probat, et admittit.

Concionatorum multitudo.

QVONAM MODO AD CONcionandum alij eligerentur loco Episcopi.

Caput VIII.

ECVTIS verò temporibus, ita paulatim increbuit ea consuetudo aliena opera vtendi, vt ecclesia coadiutorem antistitis in concionando haberent, quem Ecclesiastem appellabant.

Alterum

Alterum item præcipuè destinauerant ad fidei nostræ dogmata explananda, cui nomen erat Catechista, qui in scholis prima nostræ Religionis, ac Fidei elementa docebat. Adhortationes tamen ad populum, eo prorsus ordine habebantur, vt in frequenti hominum consessu, vltimum teneret episcopus locum in dicendo. Quocirca alij concionatores auditorum animos ita disponere ac præparare videbantur, vt sua deinde pontifex oratione, extremam veluti manum tanto operi admoueret. In hanc sententiam perpendenda sunt Auctoris Constitutionum Apostolicarum verba, quibus vniuersam Ecclesiam maximæ naui æquiparat, variosque recenset illius ministros, et singulas partes, et opera omnia, quæ ibi fiunt, et exercentur. Postmodum, ad ea etiam hæc subiungit; Deinde hortentur populum presbyteri, non omnes simul, sed singulatim, & postremus omnium episcopus, qui similis est gubernatori nauis. *Ergo quia nauis multos habet nautas, et administros, episcopus propterea somno oppressus & segnitie, ad illius clauum sedebit? Cùm in dies autem primæua illa charitas, et Apostolicus ille ardor in animarum pastoribus extingueretur, sancita ea lex fuit, vt episcopi virum sibi assumerent, qui aptus esset ad concionandum. Quapropter hæc*

Cypr. epist. 24. ad Clerum.
Euseb Cęsarien. lib. 5. hist eccl. cap. 10.

Lib. 2. cap. 57.

N sunt

Cap. 35. Burcardus lib. 1. cap. 88. Iuo par. 5 cap. 194 Decreti. *sunt Concilij Meldensis verba ;* Vt quisquis episcopus talem iuxta se pro viribus habere decertet, qui iuxta purissimum, & sincerissimum sensum Catholicorum Patrum, de fide, & obseruatione mandatorum Dei, seu & prædicationis doctrina presbyteros plebium assiduè instruat, ac informet, ne domus Dei viui, quæ est Ecclesia, sine lucerna verbi diuini remaneat. *Verùm, sicuti iam anteà diximus, cùm animarum, et salutis magistri in dies magis tepescerent : ita impositum est illis concionandi munus, vt vel ipsi dicerent, vel aliena opera vterentur. In hunc enim modum, Concilium Valentinum* Cap. 16. *sub Lothario habitum loquitur ;* Vnusquisque nostrum siue per se, siue per aliquem, vel aliquos ex ministris ecclesiæ fideliter doctos, ita verbum prædicationis tam in vrbe, quàm foris in plebibus exhibeat : vt omnino eis admonitio, & exhortatio salutaris deesse non possit. *Fortasse ex hoc testimonio et auctoritate arripiet aliquis occasionem dicendi, se sibi, suoque muneri non deesse, dummodo ad populum conciones habeantur. Quæ si vera essent, profectò non erat, cur antiqui Patres, et Concilia de hac episcopali prædicatione tot, tantaque litterarum monumentis consignassent. Verba igitur à nobis superiùs recitata, et ea omnia illis similia, ita*

accipienda

accipienda sunt et intelligenda, vt suo tunc muneri aliena ope atque industria satisfaciat episcopus, cùm legitimis ipse occupationibus, & grauißimis detineatur. Quo quidem tempore, et occasione, scriptores omnes confirmant, eum videlicet non modò non posse, sed debere etiam omni studio, et solertia curare, vt illud munus ab alijs expleatur, ne oues omni auxilio destituta sint, pereantque fame. Ita enim Meldense Concilium decreuit, vt intelligerent omnes, eo tantùm consilio poße simplicem sacerdotem, aut diaconum concionari, ne Domus Dei viui, quæ est Ecclesia, sine lucerna verbi Diuini remaneat. *Satis hæc, quæ à nobis hactenus disputata fuere, ea declarant Maguntini Concilij sub Leone Tertio verba, si afferre in medium placet;* De officio prædicationis, si fortè episcopus non fuerit in domo sua, aut infirmus est, aut aliqua causa exigente non voluerit, nunquam tamen desit diebus Dominicis, aut festiuitatibus, qui verbum Dei prædicet, iuxta quod intelligere vulgus potest. *Horum verborum pondus ac robur expendere si quis voluerit, duas esse precipuè causas, absentiam videlicet, et infirmam corporis valetudinem comperiet, qua episcopos non concionantes suo iure tuentur, et excusant. Quapropter ea Concilij verba,* Aut Cap 25.

aliqua causa exigente non voluerit, *causam requirunt, quæ episcopum occupet, impediatve, eamque requirunt legitimam et necessariam. Huius igitur officij desertores omni semper carebunt excusatione; nullæ siquidem occupationes ita pastores animarum implicatos habent, vt ab ijs ipsi non cessent interdum, possintque illud sustinere munus.*

DE CAVSIS, QVÆ IMPEDIRE possint Episcopalem prædicationem.

Caput IX.

AM ad alia pergentes, naturam et conditionem earum causarum, quæ possunt episcopum à concionandi officio reuocare, paulò apertiùs consideremus. Ad eas exprimendas Beatissimus Pontifex Innocentius Tertius, hac in Concilio Lateranensi habet; Inter cætera, quæ ad salutem spectant populi Christiani, pabulum verbi Dei maximè sibi noscitur esse necessarium &c. *Et paulò post;* Vnde, cùm sæpe contingat, quòd episcopi propter occupationes multiplices, vel inualetudines corporales, aut hostiles incursus, seu occasiones alias, ne dicamus defectum

Cap. 10.

scien-

scientiæ, quod in eis est reprobandum omnino, nec de cætero tolerandum, per se ipsos non sufficiant ministrare populo verbum Dei, maximè per amplas Diœceses, & diffusas, generali cõstitutione sancimus; vt episcopi viros idoneos ad sanctæ prædicationis officium salubriter exequendum assumant, potentes in opere, & sermone, qui plebes sibi commissas vice ipsorum, cùm per se idem nequiuerint, solicitè visitantes, eas verbo ædificent, & exemplo &c. *Et paulò post;* Vnde præcipimus tam in Cathedralibus, quàm in alijs conuentualibus ecclesijs, viros idoneos ordinari, quos episcopi possint coadiutores, & cooperatores habere non solùm in prædicationis officio, verùm etiam in audiendis confessionibus, & pœnitentijs iniungendis, ac cæteris, quæ ad salutem pertinent animarum. *Quibus verbis planè illud confirmatur, quod à nobis anteà sæpius demonstratum fuit, episcopum videlicet concionari debere, nisi grauissimis impediatur occupationibus, quæ illum eò tuentur, et excusant, quousque moram inferunt, et impedimentum. Verùm, quænam esse negotia poterunt, adeo grauia et molesta, quæ episcoporum mentem animumque occupatum assiduè habeant, vt nullum interdum otij tempus detur, quo multitudinem*

doceant,

doceant, & alloquantur? Silere igitur pastorum linguas ea Innocentij verba patiuntur, vbi multiplices occupationes, noua nempe quadam et inusitata accidunt, quæ eos à præclara iam concionandi ad populum consuetudine abducant.

DAMNA, ET DETRIMENTA ex Episcopo non concionante.

Caput X.

R*ELIQVVM est, vt hoc idem argumentum prosequamur, ac damna, et incommoda recenseamus, quæ omnibus horis afferre ij solent, qui, tacente episcopo, publicè veniunt ad dicendum. Nostra siquidem ætate, hanc ob causam concionatores aliqui tantum sibi auctoritatis in populum, ipsumque episcopum arrogabant, vt ea liberè pronuntiarent, agerentquè illa, quæ auditorum animos grauissimè offendebant. Hæc plerumque contingunt ex pastorum in concionando ignauia, atque taciturnitate, qui sui nominis suæque famæ obliti, malunt apud populum haberi rudes et imperiti, quàm magni nominis doctores, neque tales esse, quales eos oporteret. Sanè nihil est, quod imperium auctoritatemquè magis ostentet, quàm in magna audi-*

Publicè dicentis imperium.

torum

torum frequentia, vbi silent omnes, publicè dicere, & pro suo arbitratu circumagere omnium animos in varias partes. Quod imperium et auctoritatem plerique nostra huius Italia antistites sponte amiserunt, cùm hac anteà Italia pars exempli lumen præferret cæteris Prouincijs ad piè religiosèque agendum. Neque hìc admirari satis possum eorum concionatorum temeritatem, quæ omni reprehensione, et pœna grauitate digna esset, cùm dicendo insurgere audeant in ipsum populi parentem, salutisque magistrum, et in ipso suggestu tumultuari, et ibi suos illi temerarios in eum impetus, immoderatasque animi perturbationes effundere atque exercere. Possunt enim uno temporis momento tanta damna rebus publicis importare, quanta vita posteà totius conatu sarcire, ac tollere non possint. Memini, cùm essem adolescens, concionatorem fuisse quendam, qui conscendit aliquoties pulpitum eo animo, vt ea, quæ sanctus Carolus in huius Ecclesiæ Metropolitanæ disciplina constituisset, insectaretur; idemque faciebat exultanti quadam audacia et temeritate. Vix credi potest, quanta peste ac veneno conciones huius hominis infecerint animos, et quàm multi, tum ex nobilitate, tum ex plebe, dictis assentirentur. Pronis auribus accipiebatur obtrectatio sa-

Concionatorum temeritas.

crarum

crarum legum, et quidam homines infensi Pontifici, tam cupidè sequebantur obtrectatorem, vt traherent secum alios; atque ob eam acerbitatem, maiores assiduè concursus ad illum fiebant. Quin etiam eò progrediebantur auida talis pabuli ingenia, vt, si quid is fortè concionator salutariter ac rectè dixisset, id omne traderent obliuioni, ac dimissa concione, repeterent celebrarentque sermonibus iacta tantùm in Sancti Caroli leges, conuicia, quæ palam, quæve obscuriùs attingerent virum. Ille, cùm intelligeret, non proprium illud suum, sed esse commune dedecus, atque damnum Ecclesiæ, re multum agitata, statuit tandem importuno concionatori silentium imperare: neque vltra molestus fuit. Paulò antea diximus, episcopum sui splendoris et nominis iacturam facere, si absque vlla stimulante necessitate, alium publicè dicentem patiatur. Quod Malachia Vates videtur apertè declarare ijs verbis, cùm de fœdere à Deo cum Leuitis inito, ita loquatur; Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege; irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum: propter quod & ego dedi vos contemptibiles,

Malach. cap. 2. u. 7.

&

& humiles omnibus populis, ficut non feruaſtis vias meas, & accepiſtis faciem in lege. *Quòd autem ad incommoda et detrimenta attinet, quæ ex diuturno epiſcopi ſilentio proficiſcuntur, quamvis plurima recenſeri à nobis poſsint, regium illud tamen documentum reuocabo in memoriam, quod olim Rex Guntrannus litteris conſignauit ad communem eorum vtilitatem, qui ſuo imperio ſubiecti erant. Magni illius Regis verba hæc ſunt;* Et licet abſque noſtra admonitione ad vos prædicandi ſpecialiter cauſa pertineat: attamen reliquorum peccatis vos omnino credimus eſſe participes, ſi filiorum veſtrorum culpas non aſſidua obiurgatione corrigitis, ſed ſilentio præteritis. *Meminiſſe quoque eorum oportet, quæ leguntur apud Ignatium Epiſtola ad Epheſios in eam ſententiam;* Qui vos audit, me audit: & qui me audierit, audiet illum, qui me miſit; & qui vos ſpernit, me ſpernit, & qui me ſpernit, ſpernit eum, qui me miſit. Quantò igitur magis, *Ignatius inquit,* epiſcopum tacentem videtis, tantò plus ipſum timete. *Plerumque enim muta ſunt paſtorum linguæ et ſilent, non modò vt maiore orationis impetu ad coarguendos multitudinis mores conſurgant, ſed vt intimum animi dolorem, atque inexplebilem animarum ſitim, taciturnitate et*

Epiſt. ad vniuerſos ſui Regni epiſcopos ad calcem Concilij Matiſconenſis 2.

Ignatius Epiſtola 14.
Matth. 19. u. 40
Ioan. 13. u. 20.
Luc. 10. u. 16.

Cur Paſtorũ linguæ ſileant.

O alto

alto quodam mœsto silentio ostentent. Taciturnitate simul, tamquam graui supplicio, puniuntur auditores, cùm Deus permittit, ne ad eorum aures ea verba perueniant, quæ maximam vtilitatem afferre possint.

SOLVS OLIM EPISCOPVS concionabatur.

Capur XI.

NICEPHORI *Callisti sententia suis hoc postremo loco ponderibus examinanda erit, quæ nobis manifestè commonstrat, non licere episcopo per alium suas in concionando partes adimplere, sicuti licere nonnullorum iam allatæ auctoritates comprobarunt, sed id potiùs etiam certis omnino temporibus fuisse illi denegatum. Hunc Nicephori locum habemus libro duodecimo Ecclesiasticæ Historiæ, capite trigesimo quarto*; Neque episcopus; neque alius quisquam in ecclesia Romæ ad populum docens verba facit. Alexandriæ autem solus hoc munere fungitur episcopus, quod quidem postea, cùm antea mos is non fuerit, est obseruatum. Causam consuetudini nouæ præbuit Arius, qui quòd presbyter esset, & docendi prouinciam accepisset,

Niceph. lib.12. Eccl.Hist.

ſet, contra veritatis doctrinam res nouas inducens, Eccleſiam turbauit. *Idem porrò tradit Sozomenus, et ait in Alexandrina Eccleſia, poſtquam falſæ doctrinæ ſeminæ Arius ille iecisſet, hoc fuiſſe inſtitutum, vt concionandi munus epiſcopo vni reſeruaretur. Optarem ego vehementer, vt noſtrorum temporum antiſtites ſui nominis famam ac maieſtatem ardentiore ſtudio tuerentur, neque ità facilè, & inconſultò cuilibet oratori licentiam facerent concionalem hanc artem factitandi. Quanto apud antiquos Patres in honore, et pretio Diuini prædicatio Verbi eſſet, ſatis recitata iam Nicephori auctoritas demonſtrauit; ſed referre etiam illud placet, quod eodem loco idem auctor narrare proſequitur, loquendo de publica Euangelij lectione. Sacræ huius Hiſtoriæ lectio, inquit, Alexandriæ ad archidiaconum ſpectat. Alibi verò ad diaconum, et ad ſacerdotes. Alibi etiam, Pontifices ipſi in maiore feſtorum dierum celebritate id munus obibant. Hæc ità Conſtantinopoli ſuis geſta eſſe temporibus, tanti nominis ſcriptor confirmat; pauloque poſt ſubiungit, id ità fieri ab ijs, vt intelligerent omnes, epiſcopum ipſum eſſe verum, et germanum Euangelij præconem, hocque munus tractandum eſſe ſumma ſinceritate, ne diuinarum Litterarum ſen-*

Sozomenus lib. 2 cap 19. Eccl. Hiſt.

Euangelij lectio.

sus à recto vnquam detorqueatur. Quo praclarò more antiqui Patres videbantur indicare, munus episcopi esse; vt sacras ipse diuinasque Literas interpretaretur. S. Caroli desiderium. *Gloriosi nominis Carolus huius Vrbis Mediolani Archiepiscopus, quemadmodum ego adolescens accepi, contendit aliquando, petijtque litteras ab Apostolica auctoritate, vt dicente episcopo, cateri concionatores omnes eadem hora silerent. Sed grauissima fortaße causa impedierunt Pontificem, quò minus ipsius desiderio satisfaceret. Hoc magno conatu, ille vir, sicut ego arbitror, allicere quemque episcopum ad concionandum cupiebat, immo quemlibet eorum cogere etiam ad id munus, et obligare. Silentio enim vti certè non potuisset, si tamquam fame laborantes populi, frequenti ad eum concursu aduolassent. Neque profectò à decori legibus videbatur esse alienum, vt ad supremum vrbis pastorem audiendum accurrerent subiecti omnes, et illi etiam, qui religiosam intra claustra vitam profiterentur. Sanè hanc legem, maiorum Patrum tempora minimè postulabant; summo enim honore ac reuerentia prosequebantur populi pastorem suum, eumque concionantem affectabantur; maiorique ipse studio, et solicitudine commissum sibi gregem Verbi Dei predicatione pascebat. Sed quàm deprauati iam*

sunt,

ſunt, et immutati priſcorum mores? Quàm diuerſa hæc noſtra tempora à primis illis temporibus & aliena?

CONCIONANDI MVNVS explebatur olim per litteras, aliaſve lucubrationes.

Caput XII.

VAMQVAM verò eam conſuetudinem, quæ apud Alexandriæ epiſcopos vigebat, vt videlicet ipſi ſoli concionarentur, non omnes Prouinciæ receperant, ſicuti ex multorum auctoritatibus ac teſtimonijs paſſim hoc libro intelligi poteſt: epiſcopi nihilominus pro ſuo conatu, hoc concionandi munus per ſe ipſos complere conabantur; ſiquè interdum abeſſe contingebat, per litteras eidem muneri ſatisfaciebant. Atque ad huius rei veritatem confirmandam, præter ea, quæ iam à nobis allata fuerunt, nouas etiam auctoritates nouaque teſtimonia eorum afferemus, qui per litteras concionale munus adimpleuere. Cypriani ſanctiſſimi viri litteræ, quas ipſe ſæpius Cypriani litteræ. *hunc ad finem dictauerat, cùm in calamitoſa tempora incidiſſet, ſatis id declarant. Ad hæc etiam illa accedunt, quæ idem Cyprianus habet libro*

de

Cyprianus lib. de singularitate Cleric.

de singularitate Clericorum; Licet hæc admonitio sola litterarum mearum auctoritate sufficeret; tamen ne me somniatorem irrideat quispiam, scripturarum addimus firmitatem. *Hinc manifeste patet, id generis adhortationes concionum partes expleuisse. Idem porro, inter cæteros, Athanasius præstabat, cuius auctoritates hoc loco examinandæ erunt. De incarnatione*

Athan. de Incarnat. Verbi.

Verbi hæc ipse refert; Quoniam ad nos delatum est, quosdam vestrum conturbari, nostrasque litteras requirere, idque super communi, & ab Apostolis introducta fide, ita respondendum putauimus. *Hæc ab eo gesta sunt, cum peregrinaretur, et exilij incommoda sustineret.*

Athanasij spelunca.

Neque credendum est nobis, eum quamdiu in abditis eius speluncæ commoratus est, in qua,

Sozom. hist. Eccl. lib. 4 cap. 9. Niceph. lib. 9. cap 34.

quemadmodum referunt Sozomenus, et Nicephorus, stagnabant aquæ, otiosam degisse vitam; verum potius existimandum, scribendo, nostræque Fidei arcana aperiendo, consolatum fuisse suos, vitæque tædio leuamen aliquod adinuenisse. De quo etiam alibi extat illud, quod idem Sozomenus narrat; virginem nimirum illam, quæ charitatis officia illi præstabat, libros ad eum aliquot attulisse, quibus ad Arianorum perfidiam firmius impugnandam, et ad Christianos consolandos vteretur. Sozomeni verba mox subijciemus,

mus, quoniam magnum exempli lumen præferunt; Athanasius fuga ex eius manibus elapsus, ad imperium Iuliani, de quo nunc agitur, apud quandam sacratam virginem in ipsa vrbe Alexandriæ latitauit; quam quidem virginem pulchritudine tantùm omnibus illius temporis mulieribus antecelluisse accepimus, vt sicut omnibus in eam intuentibus, miraculum putabatur; sic viris modestiam, & continentiam profitentibus, fugienda videretur, ne ex suspicione labes aliqua ipsis aspergeretur infamiæ. *De hac eadem Virgine hæc paulò postea subdit;* Tamen propter animi magnitudinem, eum in suas ædes excepit, & summa prudentia, ac cautione adhibita, seruauit incolumem, & tam fidam custodem, ministramque tam sedulam ei se præbuit, vt pedes eius lauaret, & res ad victum necessarias, aliasque etiam omnes, quas natura, dum vrget necessitas, nos subire cogit, ipsa sola subministraret: quin etiam libros, quibus opus habebat, ab alijs pro eo mutuò acciperet. *Latuit etiam Athanasius in proprij parentis sepulchro per multos annos, sicut refert Socrates, quo tempore non est cur credamus, torpuisse illius manum, & linguam otio, sed vibrasse ex eorum locorum latibulis assiduè tela in aduersarios. Quòd item episcopi concionarentur,*

Sozomenus lib. 5 Hist. Eccles. cap. 6.

Socrates lib. 4. Hist. Eccl cap. 9.

et

Hilarius lib. 8. de Trin.

Pacianus Paraenesi ad Poenitentiam.

Niceph Histor. Eccl. lib. 13. cap. 37.

& scriberent, iuxta temporum opportunitates, sancti Hilarij auctoritate ac testimonio confirmatur, Mihi quidem praeter studij mei, atque officij necessitatem, qua hoc ecclesiae episcopus praedicationis Euangelicae debeo ministerium; tamen eò propensior cura ad scribendum fuit; quò magis plures periculo infidelis intelligentiae detinebantur. *Pacianus quoque hac de seipso loquens habet*; Conabor, vt potero tantae virtutis exemplum etiam stylo condere ac dominici laboris industriam mediocritate, qua dignũ est, seruus imitabor. Vnum illud vereor, dilectissimi; ne solitae contrarietatis aduersis, inculcando quae fiunt, admoneam magis peccata, quàm reprimam. *Egregium pariter extat exemplum Ioannis Chrysostomi, qui cùm esset in exilio, et summas experiretur calamitates, tot epistolas scriptas reliquit, et praesertim insignes illas ad Olympiadem. Simulque Nicephorus testatur, magnanimum hunc virum numquam intermisisse scriptionem, cùm in angustijs degeret vitam, ac penè extremis malis premeretur.*

NVM

NVM IGNORANTIA EXCVSAre possit Episcopum minimè concionantem.

Caput XIII.

ELIQVVM est hoc loco, vt consideremus, possintne Episcopi ad sui defensionem illud afferre, quòd videlicet suggestum ipsi minimè conscendant exigua sacrarum rerum cognitione, exiguoque declamandi vsu deterriti. Verùm, hæc prætermissi officij excusatio iusta non caret reprehensione, augetque potiùs culpam, quàm minuat, summamque arguit ignorantiam earum rerum, quas maximè scire eos oporteret. Nostra hæc ætas suppeditat eam librorum copiam, quam quisque velit, habetque meliores præclararum artium magistros, quorum familiari consuetudine vti poßit, atque ingentes vtilitatis fructus haurire. Quapropter, si ignorantiam accuses, tuam ipse profectò ignauiam et socordiam prodis. Neque enim pastori, et episcopo cupienti atque optanti fructus otij denegatur ad eas artes celebrandas et recolendas, quibus non modò suum, sed aliorum quoque animos eleganter expoliat et exornet. Negotia siquidem Imperatorū negotia.

P et

et cura, in quibus versantur, non adeo eos impediunt, sicuti proprijs impediebantur olim negotijs magni illi exercituum Imperatores, quibus totius rei bellicæ cura et administratio incumbebat; in castris tamen legebant illi interdum, et dictabant, eorumque dicta et scripta nulla vnquam vetustas obruet, et nulla delebit obliuio. Sic igitur viuendum est in vita, vt tempus æquè in suas horas diuidatur; disponanturque negotia iuxta temporis opportunitatem, et in victu, cultuque corporis mediocritas adhibeatur, in quo, sicuti in omnibus rebus, optima est. Ita enim longissima esse dierum, noctiumque spatia experiemur, neque nobis tempus, sed nos potius tempori deesse, cùm frustra illud delabatur. Sed percunctor ab ijs necesse est, grauioribusne ipsi occupationibus, et negotijs distineantur, quàm premebatur olim magnus ille Augustinus, qui, sicut refert Possidius, habuit in studendo laborem æternum, et constantiam incredibilem, vt vel sibi pararet materiem, et rerum argumenta seponeret, quibus ad scribendum opportunè vteretur, vel dictaret, vel iam scripta, et dictata expoliret. Possidij autem verba sunt huiusmodi; Quibusque ille dispositis, & ordinatis, tanquam à rebus mordacibus, & iam molestis, animi recursum ad interiora mentis, & superio-

Augustini studium.

Possidius in vita Aug. cap. 24.

rã faciebat, quo vel de inueniendis rebus cogitaret, vel de iam inuentis aliquid dictaret, aut certè ex iam dictatis, atque transcriptis aliquid emendaret. Et id agebat in die laborans, & in nocte lucubrans. *Tanto praeterea studio, ac sollicitudine singulas diurni, nocturnique temporis horas Augustinus custodiebat, vt de eo haec scripta legantur;* Et ad longam quidem epistolam conscribendã magis mihi otium, quàm facultas deest, occupatissimo scilicet Ecclesiasticis curis, à quibus paucula temporum stillae vix recreant, vel cogitantem aliquid, vel ea, quae magis vrgent, & mihi videntur pluribus profectura dictantem, vel reficientem corporis vires nostrae necessarias seruituti. Nam verba non desunt, quibus possit multa charta compleri, sed quod à nobis in eadem sermonis prolixitate desideras, ad hoc me idoneum non esse respondeo. *Scire insuper contendimus, num maiora ipsi negotia tractent, quàm ea, quae gloriosus noster Parens Ambrosius tractabat, de quo in hunc modum loquitur Augustinus;* Nec ille sciebat aestus meos, nec foueam periculi mei: Non enim quaerere ab eo poteram, quod volebam, sicut volebam, secludentibus me ab eius aure, atque ore cateruis negotiosorum hominum, quorum infirmitatibus seruiebat, cùm quibus

Epistola 140. ad Audacem.

Augustin. lib. 6. Confess. cap. 3.

quando non erat, quod perexiguum temporis erat, aut corpus reficiebat necessarijs sustentaculis, aut lectione animum. *Quot, et quanta hæc negotia, quæ animum, mentemque Ambrosij assiduè agitabant, et circumsepiebant? Hæc nihilominus numquam eum à studio potuerunt auocare. Eodem loco hæc subdit Augustinus, cùm de Ædibus Pontificijs loqueretur.* Non enim vetabatur quisquam ingredi, aut ei venientem nunciari mos erat, sic eum legentem vidimus tacitè, & aliter numquam. Persæpe discedebamus, & coniectabamus, eum paruo ipso tempore, quod reparandæ menti suæ nanciscebatur, feriatum ab strepitu causarum alienarum, nolle in aliud auocari. *Pauloque post prosequitur narrando morem Ambrosij, qui leni submissaque voce legere consueuerat;* Sic tacitè legebat, tum propter enodandas maximas difficultates, & etiam causa seruandæ vocis, quæ illi facillimè obtundebatur. *Hic si velis, facilè intelliges, quàm grauia essent Ambrosij studia, quamve industriam, et laborem rerum argumenta sibi postularent, quæ præ manibus habebat. Sed hæc apertiùs habentur libro primo de Officijs, capite primo, vbi Ambrosij in studendo perpetuitatem et constantiam videmus, vbi ipsius labores, industriaque fructus vberrimi apparent.*

Ipsius

Ipsiusmet Doctoris verba, tamquam huius loci dignissima, proferamus; Discendum mihi simul, & docendum, quia raptus de tribunalibus, atque administrationis infulis ad sacerdotium, dicere debeo, quæ antea non didiceram. *Optimè enim sanctissimi illi Antistites callebant, prodesse sibi multùm bonarum artium cognitionem, et scientiam, obesse verò maximè ignorantiam, à qua mala omnia prosiliunt et scatent, quemadmodum Toletanum ait Concilium Quartum sub Honorio primo, et Arelatense Quartum.* Ignorantia, mater cunctorum errorum, maximè in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. *Hac eadem citantur à Burcardo libro primo, capite centesimo, à Iuone parte quinta Decreti, capite ducentesimo secundo, ab Anselmo libro septimo, capite centesimo quinto. Locos hosce omnes, hasque auctoritates referre voluimus, vt inde omnes intelligerent, quanto in honore scientia olim apud maiores haberetur, eam conuertentes ad diuinæ prædicationis vsum, et vtilitatem. Atque id præstare eò magis conabantur tanti nominis viri, quò magis proprium episcopi munus in docendo consistere animaduertebant. Quinimmo tale munus spectare ad ipsosmet ecclesiæ antistites, affirmat Theodorus Balsamon, dum ea verba*

Cap. 24.

Sub Carolo, cap. 3.

Cano-

Canonis decimi noni Synodi Trullanæ perpendit; Nota ergo ex hoc Canone, quòd populū docere solis episcopis datū est, & magnæ Ecclesiæ doctores Patriarchæ iure docent. *Quapropter episcopos ita excellere doctrina, et rerum cognitione oportebat, vt præcipuum ipsi locum inter eos tenerent, qui suæ fidei traditi fuerant; quemadmodum verba septimæ Synodi videntur indicare*; Constantinus sanctissimus Constantiæ, quæ in Cypro est, episcopus inquit, oportebat vos episcopos existentes ab alijs non debere doceri, sed aliorum esse doctores. *Maximè igitur episcopum decet, vt subiectos sibi populos doceat; nec ab ijs ipse patiatur erudiri. Neque est, cur ignorantiæ integumento cooperire se contendat, cùm de ea sic magnus Ambrosius loquatur*; Vobis quasi liberis tradimus, quæ spiritus sapientiæ manifestauit nobis, cùm effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit Sacerdotij necessitudo. *De scientia item episcopi hæc admiranda verba Sanctus Hieronymus habet*; Tanta debet esse scientia & eruditio Pontificis Dei, vt & gressus eius, & motus, & vniuersa vocalia sint. Veritatem nempe concipiat, & toto eam habitu resonet, & ornatu, vt quidquid agit, quidquid loquitur, sit doctrina populorum. Absque tintinnabulis enim, & di-

Actione 1.

Ambros. lib. 1. de offic. cap. 1.

Hieronymus Epist. 128. ad Fabiol.

uersis

uersis coloribus, & gemmis, floribusque virtutum nec sancta ingredi potest, nec nomen antistitis possidere. *Augustinus insuper, cùm ea Apostoli verba ad Ephesios explanaret*; Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores, & doctores, *pastoris, et doctoris munus ita inter se connectit, vt simul eos velit esse et pastores, et doctores*. Vt intelligerent, *inquit*, pastores, ad officium suum pertinere doctrinam. *Et alibi etiam ita loquitur*; Hoc tamquam vnum aliquando duobus nominibus complexus est, quosdam autem pastores, & doctores. *Neque in eo solùm requiritur publica sanctitatis, atque virtutis existimatio, sed doctrina etiam, et scientia, quemadmodum Isidorus libro secundo de Ecclesiasticis Officijs commonstrat*; Episcopo scripturarum scientia necessaria est; quia si episcopo sit tantùm sancta vita, sibi soli prodesse potest sic viuens: porrò si doctrina & sermone fuerit eruditus, & potest cæteros quoque instruere, docere suos, & aduersarios repercutere.

Augustinus Epistola 59. ad Paulinum ad nouem quæst. cap. 1.

Isidorus lib. 2. de Ecclesiast. offic. cap. 5.

QVAM

QVAM DOCTRINAM ESSE IN Episcopo oporteat.

Caput XIV.

ED quarum præcipuè rerum scientiam, & cognitionem profiteri debere episcopos censeamus? Certum enim est, viros etiam doctos ignorare aliquando ea, quæ plurimùm faciunt ad sui muneris administrationem. Qua doctrina præditum esse episcopum deceat, à Concilio Nicæno Generali secundo declaratur in hunc planè modum; A Metropolitano autem benè examinari, an ad sacros Canones diligenter, ac cum perscrutatione, non autem obiter, eosdemque legendos prompto, paratoque sit animo, & sacrum etiam Euangelium, & librum diuini Apostoli, omnemque diuinam scripturam, & in diuinis præceptis versari, & populum docere. Nostræ enim Hierarchiæ substantia sunt eloquia diuinitus tradita, diuinarum scilicet scripturarum vera scientia, sicut & magnus ait Dionysius. Si quis autem dubius animi fuerit, & non lubenter hæc facere, & docere voluerit, non ordinetur. *Nicæni huius Concilij vestigia prosequendo, Concilium Cabilonense secundum hæc ità habet;*

Actione 7. Can. 2.

habet; Episcopi assidui sint in lectione, & scrutentur mysteria verborum Dei, quibus in Ecclesia doctrinæ fulgore splendeant, & verborum Dei alimētis animas sibi subditas satiare nō cessent &c. *Et paulò post*; Canones quoque intelligant, & librum Beati Gregorij Papæ de cura Pastorali, & secundùm formam ibidem constitutam, & viuant, & prædicent. *Admonentur hoc loco episcopi, vt animum mentemque ad diuinarum Litterarum studium conuertant, et profanorum scriptorum monumenta deserant omnino, si in ijs peruoluendis toti fortaße antea essent. Ac Sancti Ioannis Chrysostomi, cui eloquentiæ gloriam nullus vnquam abrogauerit, tanta fuit in id religio, vt cùm Demosthenis fortè exemplum allaturus esset, suppresserit illius nomen, dixeritque de externo quodam oratore (Demosthenem autem designabat) proditum tale quiddam fuiße. Atque Desiderium Episcopum Sanctus Gregorius obiurgat, ideo quia Grammatica magister vltro sit factus, monetque, vt reputet ipse secum, quàm fœda res sit, Iouis, et Christi laudes eodem ore pronuntiari. Præterea, plurimì ea verba facienda sunt;* Canones quoque intelligant. *Neque enim in eo solùm studio versari episcopum iubent, à quo passim per scholas, doctoris nomen, et laureola desumitur, sed*

Sub Carolo cap. 1.

Chrysostomus Hom. 7. ad Pop. Antioch.

Gregorius lib. 2. Epistol. epist. 14. indict. 10.

Sacrorum Canonum studium. *in illo etiam, quod veteres Patres summopere commendabant, et prosequebantur. Ab hoc siquidem studio Christianæ disciplinæ, et earum rerum parabatur notitia, quæ ad Ecclesiasticam administrationem summæ erant vtilitatis et fructus. Hoc quoque studium amplecti debere antistitem, Concilij Aquisgranensis verba videntur indicare;* Cuius præ cæteris, speciale officium est, scripturas legere, percurrere Canones, exempla Sanctorum imitari. *De hoc nos studio Librum iam antea composuimus, cuius non modò vtilitatem, sed viam etiam, qua quis illud facilè persequi posit, monstrauimus. De hac deinde sacrarum Litterarum, et antiquorum Canonũ cognitione, ea Concilij Toletani quarti verba recitantur, quæ item à Concilio Arelatensi Quarto, capite tertio, à Burcardo, Iuone, & Anselmo referuntur;* Sciant sacerdotes igitur Scripturas sanctas, & Canones meditentur, vt omne opus eorum in prædicatione, & doctrina consistat, atque ædificent cunctos tam fidei scientia, quàm operum disciplina. *Multum ego discrimen, quemadmodum et Concilium facere videtur, intercedere inter eos crediderim, qui multum temporis in ea Canonum tractatione, et disputatione consumunt, quæ ad forum Iudiciale pertinet, et inter eos, qui consistunt in exercitatione,*

Sub Ludouico Pio. cap. 9.

Cap. 24.

tione et vsu earum rerum, quæ ad Ecclesiasticam disciplinam respiciunt, & administrationem, diuinamque prudentiam, inquirendo altiùs non nuda solùm decreta, sed eorum etiam causas, principia, et occasiones. Quòd ad sacrarum Litterarum studia pertinet, non possumus nisi summo animi mærore admirari nonnullos nostræ ætatis antistites, qui sine vlla sacrarum Litterarum cognitione, ad multum tempus episcopali munere funguntur. Vereor, ne grauiora illis accidant, quàm ea, de quibus conqueritur magnus Chrysostomus, dum nonnullos affirmat reperiri, qui numerum epistolarum Sancti Pauli ignorarent. Id plerumque accidit animarum pastoribus, siue quia libros non tractent, siue quia earum rerum studijs tantum intenti sint, atque adhærescant, quæ ad animarum curam, et administrationem, aut parum, aut nihil pertineant. Sed quàm assiduos oporteret esse præsules in sacrarum Litterarum lectione, atque in arte concionandi, præclara hæc Augustini verba commonstrant; Tunc enim ordinatus sum, cùm de ipso actionis tempore ad cognoscendas diuinas scripturas cogitaremus, & sic nos disponere vellemus, vt nobis otium ad hoc negotium posset esse. Et quod verum est, nondum sciebam quid mihi deesset ad tale opus, quale me

Chrysostom. in Prœm. epist. ad Rom.

August. epistola 148.

nunc torquet, & conterit. *Ex quibus verbis apertè colligimus, optasse eum vehementer aliquod temporis spatium à quotidianis episcopalibus negotijs liberum, vt commodius diuinarum Litterarum cognitionem consequeretur. Eodem rursus loco faciliorem aperit viam ad earum met intelligentiam hisce verbis*; Quomodo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse Dominus dicit, petendo, quærendo, pulsando, idest, orando, legendo, plangendo? Ad quod negotium mihi paruum tempus, vel vsque ad Pascha impetrari volui per fratres à tua sinceritate, & venerabili charitate, & nunc per has preces volo. *Narrabo hoc loco illud, quod Gratianus refert de quodam antistite, qui à Gregorio reprehensus acriter fuit, non quia humanas, ciuilesque litteras didicisset, sed quia loco Euangilicæ lectionis, exponebat populo Grammaticam, et prima litterarum elementa. Quod quidem negotium ab episcopali munere planè alienum erat. Haud equidem ego negauerim, id in eo pastore accidisse, propterea quòd vel pertractare libros ignoraret, vel certè contentus ijs, quæ iam didicerat, nouum rursus insumere laborem recusaret, quemadmodum plerosque nostræ huius otiosæ ætatis facere experimur.*

Distinct. 37. post cap. Turbat. & distinct. 86. cap. Cùm multa.

DE

DE FORMA PISCOPALIS Concionis.

Caput XV.

VALEM esse oporteat episcopalem concionem, reliquum est, vt hoc loco demonstremus. Concionandi enim artem, ac leges ignorare plerique affirmant, neque illud orationis decus, et eam maiestatem posse sustinere, quæ eos maximè deceret. Non carent dignitate ea Isidori verba, quæ libro secundo de Ecclesiasticis Officijs habentur, capite quinto; Huius autem sermo debet esse purus, simplex, & aptus, plenus grauitate, & honestate, plenus suauitate, & gratia, tractans de mysterio legis, de doctrina fidei, de virtute continentiæ, de disciplina Iustitiæ: vnumquemque admonens diuersa exhortatione, iuxta professionis, morumque qualitatem, videlicet, vt prænoscat, quid, cui, quando, vel quomodo proferat. *Hanc eandem dicentis episcopi imaginem repræsentant Concilium Aquisgranense sub Stephano Quinto, capite nono, & Rabanus libro primo de Institutione Clericorum, capite quarto. Ex allatis Isidori verbis summam sibi possunt antistites parare prudentiam* Isidorus lib. 2. de Ecclesiast. offic. cap. 5.

tiam

tiam, & ea rerum argumenta, quæ apta erunt ad concionandum, videlicet de nostra fidei mysterijs, et dogmatibus, de virtutibus, de bonis moribus, et disciplina populi, et de eiusmodi rebus. Animaduerti ego, Augustinum hæc de Parente nostro Ambrosio litteris consignasse, cùm illius in concionando modum ac formam designaret. Cuius summi concionatoris exemplum placet hoc loco intueri, vt mox ad reliqua pergamus. Hæc Augustinus, vbi primum Mediolanum venit, captus illius amore ac desiderio pronuntiauit; Et eum amare cœpi primò quidem, non tanquam doctorem veri, quod in Ecclesia tua prorsus desperabam, sed tanquam hominem benignum in me, & studiosè audiebam disputantem in populo, non intentione, qua debui, sed quasi explorans eius facundiam, vtrum conueniret famæ suæ, an maior, minorve proflueret, quàm prædicabatur, & verbis eius suspendebar intentus. *Satis hæc verba excelsam esse, et magniloquam Ambrosij orationem declarant; idque magis ex eiusdem Augustini testimonio comprobatur, qui eodem libro, capite sexto, de Fausti Manichæi oratione nonnulla proferens, inter cætera subdit, fuisse illius orationem quodammodo cassam & inanem, licèt verba suo ipsa lepore ac venustate non carerent. Hæc ego*

Augusti. de orat. Ambrosij testimonium.

Augustinus lib. 5. Confess. cap. 13.

Fausti Manichæi oratio.

ego libenter cœpi narrare, cùm agnouerim, episcoporum aliquos, hac nostra præsertim ætate, suum proprium munus ignorantes, ita solitos esse pronuntiare, vt dicerent, non deesse suo muneri pontificem, dummodo habeat aliqua de suggestu, et multitudinem ita alloquatur, ac si domesticos et familiares sine vllo verborum apparatu, ac labore alloqueretur. Id dicendi genus pastorale officium requirere aiunt, & hanc esse pontificis orationem oportere. Talia qui affirmant, videntur antiquorum Patrum monumenta præ manibus numquam habuisse, neque ea, si interdum habuerint, suo pondere ac momento perpendisse. Magni siquidem Chrysostomi conciones, quæ multum habebant artis, et ornamenti, ex eorum quidem opinione, ac sententia, pastorali spiritu, & modo carerent; et Basilij oratio, quæ vehemens erat, et sententiarum luminibus illustris, ex pastoris ore minimè proficisceretur; et demum Gregorius Nazianzenus, summi pastoris partes non sustineret, cùm orationem ad multitudinem haberet exquisitam nimis, ornatam nimis, et à communi, vulgataque dicendi consuetudine remotissimam. Quapropter scire contendimus ab ijs, vtrum amplissimi illi eloquentiæ proceres, vel sui nominis decus, et officij leges in dicendo neglexerint, an verò per- Veterum Patrum oratio.

sonæ,

sona, ac dignitatis sua memores, decorum illud quouis alio dicente perfectius custodierint. Si primum, quosnam oratores dignos esse ea laude censebimus? Si alterum, quam angustis nimium terminis circumscripserint superius episcopi orationem, facile erit iudicare. Quinimo Gregorius idem Nazianzenus hæc de sua oratione habet;

Gregor. Nazianz. orat. 13.

Atque hæc nobis ad vos breuiter non disputandi, sed docendi modo, non Aristotelico, sed piscatorio, non improbè ac veteratorie, sed simpliciter, non circumforaneè, sed concionatoriè, & Ecclesiasticè, non ambitiosè, sed vtiliter dicta sint. *Quæ verba veram Ecclesiasticæ, ac pastoralis orationis imaginem atque formam omnium ante oculos ponunt. Ideò, Cyrillus Ierosolymitanus fucatam orationem esse ait Hæreticorum*, qui blandiloquentia seducunt corda.

Cyrill. Ieros. in Catech. Quarta Illuminatorum.

Quapropter, qui ita statuunt, in magno versantur errore; siquidem nullum esse discrimen putant in eo, quòd videlicet rem aliquis facere possit, et eam debeat explere. Poterunt interdum episcopi, pro suo arbitratu, et prout rei necessitas postulabit, ad hominum multitudinem familiariter, et sine vlla verborum pompa concionari, et in eum etiam planè modum, quem priuatum, ac simplicem sacerdotem fortasse non deceret; sed hoc dicendi genus perpetuò adhibere

non

non fuit illis imperatum; immo, si à natura benè constituti, et apti ad dicendum, id ipsi præstarent, rem exequerentur parùm laudabilem, si ad veterum Patrum exempla respiciamus. Arbitrium verò, & facultas ita loquendi data est pastoribus, et concessa à supremo dignitatis gradu, et potestate, quam ipsi exercent in eos, qui sua fidei ac tutela commendati fuerunt. In banc sententiam accipienda ea sunt, qua Prosper libro primo de vita contemplatiua, capite secundo, et Concilium Aquisgranense sub Stephano Quinto, capite vigesimo sexto, scripta reliquere; Quid ad hoc est Ecclesiæ Dei præpositus, vt non solùm benè viuendo, alios exemplo suæ conuersationis instituat, sed etiam fiducialiter prædicando, singulis ante oculos peccata sua constituat. *Hec fiducia, de qua hìc sermo est, censenda est episcopi propria, neque eam sibi assumere alter poterit, cùm auctoritatem, et imperium in subiectos sibi homines, solus acceperit episcopus à diuina, et Ecclesiastica potestate.*

NATVRÆ IMPEDIMENTA, atque auxilia ad concionandum.

Caput XVI.

ERVM, quoniam temporis vsu, industriaque, ac labore earum rerum cognitio comparari potest, quæ antea ignorabantur, operæpretium esse hoc loco videtur, vt nouam aliam rationem diligenter perpendamus, quam afferre solent tamquam viuidiorem ac fortiorem episcoporum aliqui, vt se ab hoc episcopali munere liberos atque immunes omnino reddant. Aiunt enim, à natura non habere adiumenta dicendi, sed aliarum potiùs rerum gerendarum, quæ tamen ad officij quoque sui partes pertinent; atque aiunt, naturæ munera varia esse, et eam, quæ vni parcè & ieiunè attribuit, alteri largè et effusè impartiri. Quocirca propter varias animorum propensiones, morumque dissimilitudines, volunt, vt qui valent ad dicendum, publicè dicant, qui viribus, et ingenio non pollent, silentio ac taciturnitate vtantur. Sed vellem ego, vt isti præberent attentas, et benignas aures ad ea, quæ mox à nobis afferentur. Adeò diuersa sunt dicendi genera, quæ suam ferunt laudem, & ad

perfec-

perfectum quoque oratorem attinent, vt fieri non posse existimem, quin episcopi, si velint in vno genere separatim laborare, in eo egregiè non excellant. Duplex enim esse potest oratio; concitata vna, fortis, vehemens, abundans, et artificiosa; altera, tota placida, submissa, breuis, nuda, et simplex. Quapropter Marcus Tullius summus artis magister tradidit, magnos existere posse oratores in dispari dicendi genere, cùm diuerso itinerum anfractu, vnusquisque possit metam illam vltimam perfecti oratoris attingere; aitque idem Tullius, sua quosdam ætate viros floruisse, qui varietate loquendi, parem fere laudem, parque nomen in dissimili scribendi genere consecuti fuerunt. Nunc ego ad credendum non ita facilè adducar, vt episcoporum aliquis reperiatur, qui ad populum dicere nesciat magna cum laude, aut mediocri saltem, styloque vti non possit, si non magnifico et sublimi, infimo saltem ac demisso. Manet enim huic stylo sua laus, et fama, hocque dicendi genus summi interdum oratores adhibuere. Verùm, ego audire videor vnum ex illis dicentem, se videlicet non posse nisi humiliter ac demissè concionari de suggestu, foreque semper suam orationem abiectam nimis, et serpentem humi. Huic ego animi mei sensum liberè exponam, sed pace sua dictum sit, et hæc à

Duplex orationis genus.

M. Tullius lib. 3. de orat.

me præcipuo quodam ardore charitatis concitato, excipiat. Mea hæc est sententia, vt per aliquod tempus bonarum artium scriptorem ad cognoscendum, imitandumque peruolutet, ex quo deinde hauriat aliqua saltem orationis ornamenta, stylumque tractet, et extollat. Quem exiguum laborem detrectare qui volet, se flagrantissima ea charitate minimè esse inflammatum significabit, qua commissum sibi gregem fouere oporteret; suamque segnitiem atque inertiam nullo excusationis integumento, in diuini Numinis conspectu poterit contegere ac dissimulare. Reuocanda sunt in memoriam, et adspectum ea Apostoli

2. ad Corint. cap. 11. u. 5.

verba, quæ sic habent; Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis Apostolis. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientia, in omnibus autem manifestati sumus vobis. *Quo loco apertè commonstratur, fuisse illius orationem ab omni verborum pompa, ab ijsque seueris nimiùm, et minutis dicendi legibus remotissimam. Ita siquidem de magni huius concionatoris in dicendo ornatu Ambrosius, et Hieronymus affirmauere,*

Comment. in Epist. 2. ad Corinth. cap. 11. In 2 libro Comment. ad Ephes. ad Paulum, & Eustoch. Et in Epist. ad Algasiam. q. 10.

Floruit tamen eloquentissimi, et sapientissimi viri fama, talisque communi aduersariorum ore celebrabatur, quemadmodum Apostolorum monumenta tradiderunt. Memorabo præterea illud,

S. Caroli pronuntiatio.

quod de dictis, et factis sancti Caroli, scriptorumne

rumne aliqui attigerint, haud ſcio. Magnus hic vir, cùm expeditiore lingua minimè vteretur, nec à natura aptè promptus eſſet ad concionandum, aßiduo labore & ſtudio naturæ incommoda ſuperare conabatur, vt inde nimirum omnes animaduerterent, ipſum in eo non loquendi dulcedine ſe exercuiſſe, ſed vt ſuo ſolùm muneri planè ſatisfaceret. Inter cætera exempla, quæ linguæ vitio laborantibus proponunt quid ab ipſis agendum eſſet, magnum illud eſt Vincentij Leuitæ, et Martyris exemplum, qui Valerij epiſcopi Cæſarauguſtani partes in concionando obibat, cùm is pronuntiationem non haberet à natura commodiſſimam. Quæ res confirmatur teſtimonio et auctoritate ſancti Antonini prima parte Chronicorum, titulo octauo, capite primo, paragrapho vigeſimo ſecundo, et Bonini Mombritij, tomo ſecundo, in vita Sancti Vincentij, & Vincentij quoque Beluacenſis, in Speculo Hiſtoriæ, libro duodecimo, capite centeſimo vigeſimo quarto. Ad hæc verò illa quoque accedunt, quæ diuini ſcriptores nobis reliquere, cùm de eiuſcemodi naturæ impedimentis loquerentur. Is, inter cæteros, Athanaſius fuit, qui Dracontium epiſcopatum fugientem, in hunc modum alloquebatur; Ex quo epiſcopus factus es, populi adſpectant, vt cibum illis feras ex doctrina ſcri- Athanaſius ad Dracont.

ptura-

pturarum. *Paulòque inferius*; Iam igitur, siue sis gracili voce, siue impeditiori lingua, verere semper eum, qui ita te finxit, Deum, siue te iuuenem nimis dicas ad prædicationem, metue tamen eum, qui priusquam formareris, nouerat te. *Præterea, nominatim nonnullis præsulibus designatis, statim hæc subdit*; Susceperunt hanc curam, neque ministerium hoc aspernati sunt, neque propterea se ipsis deteriores facti sunt, sed & laboris mercedem expectant, proficientes ipsi, aliosque proficere adhortantes. Quot ab Idolis conuerterunt? Quot à furiosa, & Dœmoniaca consuetudine suis admonitionibus compescuerunt? *Neque ego negauerim ea Concilij Aquisgranensis secundi sub Gregorio Quarto, et Ludouico Imperatore, capite vndecimo partis secundæ, verba, quæ ita de tarditate linguæ habent*; Dignum etiam duximus, vt vnusquisque episcoporum studeat ministros suos pro modulo possibilitatis benè instruere, vt si fortè contigerit, aliquem episcoporum tardiloquentem esse, aut infirmitate aliqua impeditum; habeat tamen ministrum doctum, qui eius vice pabula Verbi diuini populo administrare possit, vel etiam si episcopus de hac mortalitatis luce transierit, vt Ecclesia, si à Domino factum fuerit, doctore futuro non

indi-

indigeat. *Verà quidem hæc sunt, sed adeo vera, vt si rectè perpendantur, episcopo etiam imperent, ne aliquem è superiore loco dicentem patiatur, quem ipse prius non docuerit, erudieritve. Quæ cùm ita sint, rudem esse et ignarum declamatoriæ huius artis minimè decet episcopum, neque ita facilem esse decet, permittendo, vt quicumque concionatores, præsertim verò peregrini, et aduenæ suggestum ascendant, commissumque sibi gregem diuini Verbi prædicatione recreent, et pascant. Linguæ præterea calamitatem comitatur interdum infirma corporis valetudo, quæ sicut, vt plurimum, alloqui pastorem patitur; ita quemadmodum ego arbitror, in nostris Italiæ finibus nulli erunt antistites, qui hoc vitio natura adeo laborent, vt de suggestu aliquando docere non possint.*

DE PVSILLANIMITATE.

Caput XVII.

VLTI tamen hac nostrorum temporum calamitate reperiuntur, quos ego existimo impediri pusillanimitate quadam, et verecundia, ne suggestum ascendant, credentes nimirum, se non posse sustinere dicendi munus illud, nec esse

sibi

sibi tantum animi, quantum ea res requirat. Verum, ij quoniam minimè dubitant principes alloqui viros, idque constanter, et sæpe faciunt; lubet mihi percunctari ab hominibus hisce timidis, et verecundis, putentne difficilius imperitæ satisfacere multitudini, paucisque nobilibus, si qui fortè ad audiendum conuenere, an verò viris amplissimis, qui latè dominantur atque potiuntur imperio terrarum. Fortasse dicent aliqui, laborare se memoriæ difficultate, atque, cùm in suggestum venere, dilabi prorsus ea, quæ prius excogitarant. Si liberè proferam quid de me ipso, cæterisque sentiam, magis vtique pertimuerim, quòd non perfectè sciam, quàm quòd memoria, et recordatione vacillem. Innumeris enim penè modis potest expleri, si quid vitij fuerit in memoria; rarò enim accidit, vt obliuiscamur, ac si quæ fuerint obliuionis incommoda, ea non debebunt esse tanti, vt graue concionandi munus intermittatur. Scilicet paterna gregis cura, pastoralisque solicitudo firmare potest episcopi animum, vt perferat longè etiam duriora, si res postulabit. Ad solatium eorum, qui sunt animo timido ac pusillo, referam exempla, quibus posse confirmari multos existimaui. Franciscum Toletum habuit ætas nostra magni nominis concionatorem. Is in dicendo, certa quadam

Francisci Toleti concio.

capita

capita rerum sibi tractanda proponebat atque orsus à primo capite, caput illud argumentis confirmare quatuor aiebat sibi esse in animo. Ita, cùm primam, secundam, tertiamque rationem explicasset, hærebat in vltima, quam cùm reperire non posset, interiecto modico silentio, sibi excidisse quartam ingenuè fatebatur, ac proinde ad reliqua transeundum. Hæc ipsa libertas dici non potest, quantum auctoritatis adderet viro, et quàm altè supra auditores eum efferret. Certè minùs erit episcopo timendum, ne apud populares suos offendat, quàm fuerat illi concionatori, cuius oratio habebatur in doctissimorum, et sæpe magnorum virorum conspectu. Speronus item ille, cuius inclyta fama est inter litteratos, cùm Patauij orationem haberet summo studio conscriptam, et accuratè ab ipso memoria comprehensam, postquam aliquandiu est allocutus, nequiuit vlterius progredi memoriæ vitio; constantique vultu auersus in eum, qui descriptam orationem tenebat, clara voce, vt omnes audirent, iussit ea verba sibi suggeri, in quibus ipse substitisset. Id liberale factum fuit fortaße ipsa laudabilius oratione, et certè magis celebratur, cùm sit adhuc in sermonibus hominum; argumentum verò orationis fortasse adhuc ignoretur. Petrum quoque Bargeum scimus, dum orationem ipse

Speroni oratio.

Bargei oratio.

S quoque

quoque luculentam haberet, sic repentè destitutum fuisse memoria, vt eam continuare non posset. Expallesceret alius in tali tempore, totusque contremisceret, neque vllam consilij viam explicaret. At ipse tranquillitate mira, iniecta in sinum manu, commentariolum extraxit, statimque reperto loco, in quo subsitisset, sermonem institutum egregiè est prosecutus. Hisce varijs oratorum casibus, declaratur ipsorum animus, et prudentia, constantia quoque, et rerum cognitio; neque dedecus et ignominiam secum afferunt vllam, si quis rectè moderare rem sciat, sed famam, et nomen augent potius, et apud omnes magis inclarescunt.

DE

DE CONCIONANTE EPISCOPO

LIBER TERTIVS.

DE GENTIVM DIIS.

Caput I.

I tertio hoc libro, petitis ex omni temporum, & nationum, et legum varietate, ex omni ferè ordine, ætate, et sexu probationibus, demonstratum fuerit, proprium esse munus episcopi concionari, nec ad alium id pertinere, magis erunt, vt arbitror, hæc argumenta firmissima, cùm scilicet contineant, atque ostendant communes Vniuersitatis huius leges, & consuetudines, quas violare non licet. Nec solùm ex veris rebus petentur argumenta, sed etiam ex falsis, quæ tamen magnam in hoc suscepto munere auctoritatem obtinebunt, et certissimæ veritatis loco

haberi debent. Magnum hoc declamandi munus obibant olim summi, & excellentes viri, quiquè nominis splendore ac fama cæteros antecedebant. Quapropter Homerus sapientia, doctrinaque clarus Iouem introducit, qui omnes Deos, Deasve omnes in hunc modum alloquatur.

Homerus lib. 8. Iliad.

Aurora quidem crocea veste spargebatur totam per terram.
Iuppiter verò Deorum concionem habuit gaudens fulmine,
Summo in vertice cacuminosi olympi.
Ipse autem ipsis concionabatur, Dij verò simul omnes auscultabant.
Audite me omnes Dij, omnesque Deæ,
Dum dicam quæ me animus in pectoribus iubet.

Lib. 2. Iliad.

Idem quoque magni nominis Scriptor Iouem iterum in amplissimo Deorum consessu inducit ad loquendum, tamquam illius concilij, quod in ipsiusmet domicilio celebrabatur, arbitrum ac moderatorem; ipsique tantum tribuit auctoritatis, et imperij, vt pro suo possit arbitratu cogere in vnum nubes, regere ventos, et ingruentibus procellis, atque grandinibus imperitare. Poetæ item, qui vanitatis, ac mendaciorum integumentis, veritatem plerumque ipsam occultarunt, finxere inter Deos Mercurium, qui cæteros sua facun-

facundia flecteret in omnes partes, et Deorum voluntates mortalium generi denudaret. Hunc facundiæ Deum alius dixit: alius præconem Deorum: summi præsertim Iouis nuncium alij dixere, vti Lucianus affirmauit, et Virgilius, cùm de Mercurio loqueretur; Lucian in Dial Mercurij, & Maiæ.

Dixerat: ille patris magni parêre parabat
Imperio: & primùm pedibus talaria nectit
Aurea.

Virgilius lib. 4. Aeneid 4.

Horatius quoque de proprio Mercurij munere loquens, hæc habet;

Mercuri facunde, nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, & decoræ
More palæstræ:
Te canam magni Iouis, & Deorum,
Nuncium, curuæque lyræ parentem,
Callidum quidquid placuit iocoso
Condere furto.

Horatius lib. 1. Ode 10.

Mercurium præterea Seruius in ea Æneidos carmina, Caduceatorem egregiè appellauit, cùm orationis suæ vi bella dirimeret; Et Hermis dicitur à Græcis ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας. *Figmentum etiam illud Statij habemus; quo Iouem facit, qui Deorum cœtus teneat, suæ ibi animi cogitata exprimendo. Hæc prima illius verba sunt;* Seruius in 1. & 4. Aeneid.

At

Statius lib. 1. Theb.

At Iouis Imperio rapidi super atria cæli
Lectus concilio diuum conuenerat ordo
Interiore Polo: Spatijs hinc omnia iuxta
Primæque, occiduæque domus; effusa sub omni
Terra, atque vnda die. Medijs sese arduis infert
Ipse Deis, placido quatiens tamen omnia vultu,
Stellantique locat solio, nec protinus ausi
Cælicolæ veniam donec pater ipse sedendi
Tranquilla iubet esse manu: mox turba vagorum
Semideum, & summis cognati nubibus amnes,
Et compressa metu seruantes murmurea venti
Aurea Templa replent. Mixta conuexa deorum
Maiestate tremunt, radiant maiore sereno
Culmina, & arcano florentes lumine postes,
Postquam iussa quies, siluitque exterritus orbis,
Incipit ex alto: graue, & immutabile sanctis
Pondus adest verbis, & vocem facta sequuntur.

Verùm, ne à poetarum fabulis discedamus, con-

sideran-

sid randum illud est, quod prudenti, maturoque animi consilio, priscæ ætatis viri suis consignauere monumentis, Amphionem videlicet citharam admota suauiter manu plectendo, magna Thebæ mœnia à primis fundamentis excitasse. Siquidem magnanimi est, et generosi ædificare vrbes, & sua orationis moderatione dispersos homines vnum in locum congregare, & à fera agrestique vita ad humanum cultum, ciuilemque deducere. Hac nos artis dissimulatione, et vanissimo figmento, sapientes olim viri admonitos esse voluerunt, ab ipsis oratoribus populi motus, legum religiones, vniuersæ Reipublicæ salutem, et administrationem pendere. Sub hæc quoque tempora, Herculem ferunt extitisse ferarum, et bestiarum domitorem, populi ducem, ac patronum, assiduumque alienæ salutis custodem. Ab eius ore fabulosissimè narratur, pendere catenas, quibus hominum multitudo alligabatur, vt animaduerterent inde vrbium Imperatores, frangenda esse, & contrucidanda vitiorum monstra, fædasque animi imagines eluendas, & dicendo, populi voluntates ad rerum gerendarum gloriam concitare, et eosdem impellere quò velint, vnde autem velint, deducere.

Lucianus in Hercule Gallico.

DE

DE IDOLORVM PONTIFI-cibus, & Sacerdotibus.

Caput II.

X profana deinde illa veterum consuetudine, qui in Gentium tenebris et errore versabantur; manifestè satis constat, destinatos olim fuisse sacerdotes, qui falsorum Deorum cultui præcipuè deseruirent, hominumque multitudinem alloquerentur. Morem hunc retinuisse Gentes easdem animaduertêre nostri scriptores, inter quos præcipuè Tertullianus refert, haberi solitas fuisse temporibus ijs conciones, antequam spectacula instituerentur, aut postquam peracta sacrificia essent. Rem Flauius Vopiscus in Aureliano testatur hisce verbis; Die tertio Idus Februarij, Fuluius Sabinus Prætor Vrbanus dixit; referemus ad vos, Patres conscripti, Pontificum suggestionem, & Aureliani Principis litteras. *Hoc suggestionis vocabulo denotatur ea præmunitio, siue orationis pars, quæ de superiore loco ad hominum multitudinem habebatur. Inter cæteros verò sacerdotes, Pontifex ipse Maximus, qui sacra omnia disponebat, publicum etiam hoc declamandi munus aggrediebatur. Ad quod vt*

Tertull. lib. de spectac. cap. 12.

Flauius Vopiscus in Aurel.

credamus, adducimur Liuij auctoritate ac testimonio, qui de sacerdotali officio hæc litterarum monumentis consignauit; Diuersa Pontificis priuilegia, variosque honoris gradus concesserat Numa. *Paulòque post subdit*; Cætera quoque omnia publica, priuataque sacra Pontificis scitis subiecit, vt esset quò consultum plebs veniret. *Deinde;* Nec cælestes modò cæremonias, sed iusta quoque funebria, placandosque manes, vt idem Pontifex edoceret. *Ergo docebat Pontifex, publiceque dicendo multitudinem erudiebat; et præclara illius documenta maximè spectabant ad vniuersi populi commodum et vtilitatem. Similem auctoritatem ac locum, quo res testata magis reddatur, petere possumus ex Marci Tullij oratione pro domo sua ad Pontifices, in qua proponuntur ea leges, quibus vniuersa Respublica continebatur. Tanti enim nominis orator, dicendique artifex, in eo præsertim positam esse Reipublicæ incolumitatem affirmat, si amplissimi, et clarissimi ciues Rempublicam bene gerendo, Pontifices religiones sapienter interpretando, conseruarent. Neque quispiam credat, velim, eiusceemodi Pontificis interpretationes, siuè nutu, siue exigua verborum circuitione potuisse terminari; potiùs enim longiore oratione indigebant, varijsque disputationibus, et plurimarum*

Lib. 1. Hist.

Marc. Tullius in orat. pro domo sua.

marum rerum indagatione, vt perfecta totius religionis, bonique ciuilis scientia acquireretur. Atque extrema barbaries Indorum retinuit imitationem eius moris, quem apud omnes mortales vigere, ac religiosè retineri audiuerant ab alijs, siue ipsi viderant. Refert enim Gothardus Arthus in Orientalis Indiæ, præsertimque Guineæ descriptione, eius Prouinciæ populos, sacerdotem habere, quo velut ministro Numinis sui vtuntur. Verba Gothardi de hoc sacerdote hæc sunt; Hic singulis diebus festis in forum prodit, statutoque in medio mensæ, siue aræ suæ sedili, considet, populo se se promiscuè omni, cuiuscumque sexus sint, & ætatis, circa ipsum congregante; quibus conuenientibus omnibus & considentibus, ipse orationem incipit, satisque prolixam ad eos concionem habet, quam attentissimè audiunt.

Gothardus Arthus, Parte 6. cap. 10.

DE PRINCIPIBVS, & Tyrannis.

Caput III.

ONSIDERANDA hoc loco est eorum conditio, qui terrarum imperio potiuntur, quique corpora tantum regunt, & humanam tan-

tum,

tùm, ciuilemque iurisdictionem tuentur. Solent terrarum domini populos sibi subiectos dicendo regere, et pro suo arbitratu, velut quodam molli fræno in omnes partes commouere. Quod præstare si principes viri solent, quibus humani tantummodo iuris cura incumbit, quæ cura quæve sollicitudo vrgere animarum pastores debet ad dicendum, qui non modò corporis, sed animi etiam defensionem ac tutelam suscepere? Ideoque suo lepore Virgilius hæc habet;

Ac veluti magno in populo cùm sæpè coorta est Virgilius lib. 1. Aeneid.
Seditio, sæuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces & saxa volant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Atque in eandem sententiam ea Persij carmina leguntur;

Ergo vbi commota feruet plebecula bile, Persius Satyr. 4.
Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Maiestate manus.

Iuuenalis item de Demosthene hæc profert; Iuuenalis.

Quem mirabantur Athenæ

Torrentem, & pleni moderantem fræna theatri.

Rerum quoque nouarum inuentor ac princeps Homerus Iliad. 2. *Homerus summa quadam prudentia, et arte, Agamemnonem ad exercituum duces et imperatores declamantem facit, vt ex ipsius oratione sui quisque muneris partes agnosceret, strenuèque aggrederetur. Eodem insuper loco, hac vtitur similitudine, vt quanti ponderis sit ac momenti illius concio, qui cæteris præest, haud obscurè denotetur;*

Mota est autem concio, vt fluctus ingentes maris

Pelagi Icarij: quos quidem Eurusque, Notusque

Excitauit erumpens, patris Iouis ex nebulis.

Sicutque cùm mouerit Zephyrus ingentem segetem veniens

Vehemens irrumpens illa ingruit spicis:

Sic horum omnis concio mota est.

Neque solùm Mundi Principes, quibus hereditario iure Prouinciarum administrationes, et locorum dominatus obueniunt, sed etiam qui crudeli seruitute oppressas diù tenuere ciuitates, et imperia, dicendi studio flagrarunt. Narrat M. Tullius Tusc. 5. *Marcus Tullius, Dionysium Tyrannum in ipso etiam vitæ discrimine, ad multitudinem concionatum*

natum esse, turrimque altissimam conscendisse, ut temerarios hostium impetus, et inimicas manus declinaret. Sunt autem hæc summi oratoris verba; Idem cùm in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. *Tanta præterea fuit Herodis ambitio, ut publicè concionari gloriosum sibi maximè putaret, et ad optimam sui Imperij gubernationem pertinere. Qua verò pompa, quove regio apparatu concionandi munus aggrederetur, satis ea Lucæ verba declarant, quæ ex Apostolorum Actis, capite duodecimo, à nobis hunc in locum transferentur;* Statuto autem die, Herodes vestitus veste regia sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. *Quem locum sic exprimit Eusebius libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ, capite nono;* Vbi Cæsaream (sicut Scriptura in Actis Apostolorum refert) aduentauerat, & die festo illic magna cum pompa celebrato, erat splendida ac regia veste indutus, & pro tribunali apud populum è sublimi loco orationem habuerat: vltio diuina supplicij cælitus inflicti ministra, illum de improuiso oppressit. *Et post Eusebiũ, Nicephorus Callistus Ecclesiasticæ Historiæ libro secundo, capite decimo tertio in hunc modum;* Cum enim Cęsaream venisset, *Herodes,* celebri quodam die splẽdida ornatus veste, ma-

Eusebius lib. 2. Histor. Eccles. cap. 9.

Niceph. Callist. Histor. Eccles. lib. 2. cap. 13.

gna

magna vocis cotētione vehemētiùs copiosiùsque pro tribunali ad populū verba fecit. *Sed his nos vsi sumus exemplis, vt planè omnes intelligerent, quantì apud impios illos homines hoc esset declamatorium opus, quantoque illud fastu ac triumpho aggrederentur. Horum igitur exemplis prætermissis, magni Constantini acta recensebimus, qui rerum gestarum gloria ita floruit, vt inde possint Pontifices salutaria quædam documenta haurire. Summus hic, et piissimus Imperator incredibili quodam sacrarum Litterarum studio tenebatur, modumque, et ordinem, quo res sacras dicendo tractabat, Eusebius hisce verbis docet*; Equidem suam ipsius mentem quodam quasi afflatu, & instinctu diuinarum rerum exaggerans, totas sæpe noctes sine somno traduxit, & cùm per otium liceret, orationes scribens, frequentes cum suis inibat congressus, quòd suarum esse partium existimaret, rationis fræno imperio suo parentes regere, atque adeo vniuersum regnum rationis imperio subijcere. Quapropter infinita multitudo solebat ad Imperatoris nutum confluere, vt eum philosophantem audiret. Quòd si eo dicente, aliquando aliqua occasio incidisset de Theologia loquendi, erecto corpore consistens, contractoque vultu, & depressa voce, adhibita summa

Eusebius lib. 4. de vita Constantini. cap. 29.

ma prudentia,& moderatione,præsentium animos cælesti disciplina initiare, ac deuouere videbatur. Quam rem cùm sequeretur populi grata acclamatio, solebat nutu significare, vt cælum suspicerent, ac venerandis laudibus omnium Regem Deum admirarentur, & colerent. Cùm verò distributè de pluribus rebus loqui vellet, primùm refutabat argumenta, quibus magno errore Deorum multitudo introducebatur, probans gentium superstitionem fraudis esse causam, & huius de Deo erroris propugnaculum. Deinde Deum vnum vni Imperio præsidentem eis commendabat. Cuius de prouidentia deinceps & generatim, & particulatim disputabat, indeque ad Seruatoris nostri dispensationem descendens, hanc quoque ostendebat, vt eius ratio postulabat, necessariò extitisse. Ab isto loco digrediens, disputationem mouebat de Dei tribunali, quo genere, maximo terrore ferire videbatur audientium animos, cùm seuerè reprehenderet raptores, iniuriarum auctores, & qui se inexplebili diuitiarum auiditati mancipassent. *Magnus hic igitur Imperator bonarum artium studio ita deditus erat, vt legendo, scribendo, artemque pertractando, nocturna tempora æterno et irrequieto labore traduceret. Neque Imperatoris animum mentemque à* Constantini studium.

littera-

litterarum studijs potuerunt vnquam auocare, siue totius Orbis cura & administratio, quam sustinebat, siue rerum omnium affluentia, à qua voluptatum illecebræ proficiscuntur, vitiorumque irritamenta. Tanti viri magnanimitas, et constantia excitabit eos præsules, qui de angustijs temporis conqueruntur, quiquè tantis detineri se aiunt episcopalibus impedimentis, vt nullus otio pereat vnquam dies. Quo consilio, quaue sapientia Rempublicam Imperator in hunc modum gubernaret atque moderaretur, satis ea verba declarant; Quòd suarum esse partium existimaret rationis fræno imperio suo parentes regere. *Quibus verbis apertè colligitur, totius Reipublicæ administrationem longè faciliorem reddi, adiuuarique plurimùm episcopales actiones, si ad eas frequens dicendi vsus accesserit. Hos constare sibi ex publico declamandi munere fructus, vir ille animaduertebat, qui maximarum prouinciarum imperio potiebatur, quique hominum vitæ, necisque habebat potestatem. Nostræ ætatis concionatores meminisse eorum oporteret, quæ à nobis iam antea demonstrata fuere, ne videlicet in suggestu audacter nimis, et temerè loquantur de arcanis Dei mysterijs, præcipuisque fidei nostræ dogmatibus; sed ea potiùs magno animi timore agant, et tractent, vt non tam verbis, quàm*
ipsomet

ipsomet vultu, totiusque corporis motu, in auditorum animis commutationes, quas ipsi velint, possint efficere. Communes praeterea hominum plausus laudesque populares animi quadam altitudine adspernabatur Constantinus, vt Christiani oratores sese ad ipsius exemplum conformarent; fugerent videlicet inanem ostentationem, turpemque illam ac nimis perniciosam cupiditatem, qua sibi laudem quaerunt, et amicitias, magnique oratoris nomen. Ordo ipse concionum, singulaque ipsarum partes summum oratorem fuisse Constantinum, eumque absolutissimum indicabant. Quas orationis leges si multi concionatores in dicendo seruarent, non ea passim exciperentur è superioribus locis conciones, quae nullum praeferunt iudicij lumen, quaeve omni carent arte, et eo ordine, quem dicendi artifices adinnenere. Huius porrò ordinis causa, commodissimè facere se arbitrabatur Constantinus, si in ea orationis parte, quae pertinet ad animos afficiendos vehementiore impetu ageret in auditores, et in ea animi commotione pro suo omni conatu insisteret. Hunc in oratione conatum, huncve animorum motum maximè vtilem esse, et necessarium norunt omnes, ne sine aliqua concitatione discedant auditores,

et sine vlla deliberatione ad rectè laudabiliterque agendum. Neque verò grauis ætas, et molesta deterrere vnquam potuit Imperatorem, quin & publicè diceret, & multas simul conscriberet orationes. Extat enim Eusebij auctoritas, et testimonium, quo res testata redditur, planequè confirmatur; Imperator autem vsqueadeò mente, rationisque viribus constabat, vt vsque ad summam senectutem consueto more orationes conscriberet, solitos cum amicis congressus faceret, & dignas homini Christiano disciplinas auditoribus suppeditaret. *In qua quidem graui ætate non modò conscribebat orationes, sed easdem etiam publicè recitabat, vtì mox commonstrant verba, quæ sequuntur;* Iam illud dignum sanè sempiternæ memoriæ est, quòd cùm eius extremus propè vitæ dies adesset, recitabat funebrem quandam orationem eo ipso ferè loco, quo dicere consueuerat, in qua etiam multa disputabat perpetua oratione de animorum immortalitate. *Extat quoque celebris ipsius oratio ad Sanctorum Cœtum. Neque solum priuatim, sed publicè etiam summi concionatoris partes adimplebat. An verò magno huic Imperatori suppeterent verba, prout res postularet, acria, et plena maiestatis, conijci præsertim ex* Euse-

Constãtinus senex scribebat, & declamabat.

Eusebius de vita Constantini, lib. 4. cap. 55.

Eus eb. lib. 4 cap. 32. de vita Constant.

Lib. 4. de Vita Constant. cap. 29.

Eusebio potest, libro quarto de Vita Constantini, capite vigesimo nono, cuius hæc sunt verba; Familiares verò nonnullos suos oratione quasi verberans, & flagellans cogebat aliquando sua ipsorum conscientia perculsos humi oculos deflectere: cum eis clara voce contestaretur, & prædicaret actionum suarum omnium rationem Deo daturos esse. Nam & se terrenum quoduis imperium illius Dei imperio subijcere, eique rationes singularum rerum redditurum esse. Cunctos enim mortales magno Regi aliquando rationem suæ vitæ relaturos. Hæc ille perpetuò contestabatur, hæc suggerebat, horum magister & auctor fuit. Sed is quidem veram, & minimè simulatam fidem peculiari quodam modo retinens, hæc sentiebat, hæc præcipiebat: at illi ad hæc percipienda tardi, & ad præclara ista præcepta obsurdescentes, voce, & acclamatione applaudebant: sed inexplebili cupiditate obcæcati re ipsa contemnebant. Fertur præterea cuidam ex suis ab se aliquando prehenso dixisse: quousque tandem, ò bone, hanc inexplebilem auaritiam cumulamus. *Tali reprehensione si non modò illi, qui in Principum aula diutiùs versantur, sed ipsi quoque episcoporum domestici ac familiares indigerent, considerandum esset ipsis, qui Ecclesiarum*

Lib. 4. de vita Constãtini cap. 29.

gubernacula tenent, num liceat habere populos ſuis dictis obedientes, contumaces verò eos, qui ad ſui arbitrium ac nutum totos ſe ſingere deberent et accommodare. Conſiderent ipſi præterea, qui adſtant epiſcopo, atque inſtruiunt, pudoréque ſuffundantur, ſi domini veſtigijs minimè inſiſtentes, aliter omnino agant, et meditentur. Poſtremo tandem loco, Conſtantinus Magnus diuini Verbi prædicationem tanti faciebat, vt erecto ſemper corpore Euſebij conciones audiret. Totidem ego ſcriptoris huius verba referam, licet antea deſcripta fuerint, vt Principes viri coarguantur, ſi nullam admittere velint in animos reprehenſionem, videanturque et Verbi Dei, et miniſtri ipſius eſſe contemptores; Ac ne illud quidem mihi tacitè prætermittendum videretur, quod nobis ipſis præſentibus ſumma cum admiratione geſſerat. Nam cum eius ſingulari erga Deum pietate adducti poſtularemus, vt de Seruatoris monumento, & ſepultura diſputantes nos audire vellet: libentiſſimè ſanè aures ſuas ſermonibus noſtris præbuit, & in Baſilica magna auditorum cœtu circumfuſus, erectuſque ſtans, communem cum reliquis audiendi operam exhibuit; cumque flagitaremus, vt Regali in ſolio, quòd ibi ſeſſionis cauſa poſitum erat, ſe reclinaret: minimè ceſſit noſtris precibus,

Euſebius lib. 4. de vita Conſtant. cap. 33.

bus, quin potiùs contento animo, quæ dicebantur, ſecum dijudicabat, & Theologiæ decretis, veritatis teſtimonium dabat. Sed cùm iam multum temporis fluxiſſet, & nos longiores eſſemus, finemque facere ſtatueremus, hic quidem ille reſtitit, & vt omnem ſermonem abſolueremus, hortatus eſt. Rurſus verò, vt ſederet depoſcentibus nobis, ſubtriſti, & auſtero vultu reſpondit: Nefas eſſe, inſtitutis de Deo diſputationibus, negligentes aures præbere. Sibi verò hoc eſſe in primis vtile, præſertim cùm pium ſit de diuinis rebus differentes, erectos audire. Sed abſoluto aliquando tandem omni hoc ſermone, nos domum perreximus, & vſitatis noſmetipſos exercitationibus dedimus. *Verùm, in eas nos incidimus temporum calamitates, quibus ſuo principes dominatu, de rebus minimis, ac minutiſſimis cum ſacerdotibus Dei contendunt, exiſtimantes, omnia, quæ ſibi placent, ad ſui nominis famam atque ornamentum pertinere. Sed percunƈter ab ijs, neceſſe eſt, agantne cum ſacerdotibus, tamquam in eo ordine conſtitutis, an verò cum illis, perinde atque ſi homines ſimpliciſſimi eſſent, neque vllo honoris gradu diuinitus coboneſtati. Si primùm, temerè agunt, & iniquè; Regum enim ſceptra, et coronas longè ſuperat ſacerdotalis poteſtas, et celſitudo. Si alterum*

terum, ridiculum sanè est, strenuum ducem, et opulentissimum intueri cum inermi milite dimicantem, cuius victoria caret ea omni bellica laudis gloria, quam alioqui victores in pari certamine assequerentur. Neque Principes viri, qui summa potentia in ciuitatibus dominantur, dicant, velim, ecclesiasticos viros expertes esse viribus, ac manu, ideoque cedere illos ipsorum nomini, et imperio maximè oportere. Cederent sacerdotes, si possent: cederent, inquam, id si Numinis gloria, & honor, si data Deo fides, si publica hominum salus et incolumitas exposceret. Sed de hoc argumento alibi iam abundè satis. Secutis postea temporibus, suo magnus Constantinus exemplo, & fama, eorum etiam Regum, atque Imperatorum animos excitauit, qui de rebus sacris in publico sacerdotali consessu conciones interdum habuere. Quæ publicæ conciones nullum, vt eruditi homines agnoscere facilè possunt, imperium nullamve auctoritatem in sacrosanctos illos cœtus denotabant. Habebantur siquidem eo tantùm consilio, vt palam facerent Reges illi, qua mente tractarent res sacras, & venerarentur, suaque pietatis, et flagrantißimi ardoris testimonio sacerdotum animos excitarent, facerentque ad omnia sustinenda constantiores. Hanc ob causam publicè dixerunt Ricaredus

Rex

Rex in Concilio Toletano tertio, Sisenandus Rex in Concilio Toletano quarto, Chintillanus Rex in Concilio Toletano quinto, Recessuintus Rex in Concilio Toletano octauo, Eringius Rex in Concilio Toletano duodecimo, et decimotertio, Ludouicus Rex in Concilio Aquisgranensi, Ludouicus Imperator in Concilio Ticinensi, audientibus ciuitatis principibus, Constantinus Imperator in sexta Synodo Constantinopolitana, Ioannes Paleologus Constantinopolitanus Imperator in Concilio Florentino, siue in decima sexta Synodo generali. Atque hæc de Regum, et Imperatorum potestate.

DE EXERCITVVM Imperatoribus.

Caput IV.

DVCVM nunc, atque Imperatorum exempla in memoriam reuocanda erunt, qui non quidem aliquo rerum sacrarum desiderio, aut in summa pacis et otij tranquillitate, sed in ipsomet belli periculo militum sæpe copias, et exercitum omnem allocuti fuere. Talem videlicet declamandi consuetudinem, rei militaris virtus ac disciplina postulabat, quemadmodum mox videbimus.

bimus. Quòd si ad confringendas atque debellandas hostium manus qui palam arma parant, minanturque necem, oportet vnumquemque ducem, et militem bellicæ artis præcepta custodire; quid ipsis agendum erit sacerdotibus pugnam atque dimicationem suscepturis cum atra illa et ferali inimicorum turba, qui non tam corpora, quàm animos vbique circumueniunt, ac variè petunt, nec nisi clam et occultè moliuntur pericula, insidias, calamitatem, & miserandam humano generi necem? De belli legibus hæc scribit Onosandrus in Strateg. cap. 10. *Onosandrus;* Eligendus Imperator dicendi peritus. Hinc enim maxima, & præcipua in exercitum commoda deriuari puto. Siquidem Imperatoris vehementi concione erecti, excitatique in procinctu milites ardua quæque & formidolosa despiciunt. Nec ita auribus percepti tubarum clangores, animos ad pugnã acuunt, aut irritant, vt hortatrix ad virtutem, & gloriam oratio, intrepidas expeditæ aciei mentes ad opposita pericula erigit, stabilitque, immo & metu conterritos, penequè iacentes sæpe constanti corroborat allocutione. *Quantum valeat oratio ducum, et imperatorum exercitus, antequam deueniatur in certamen, atque discrimen salutis, declarat Xenophon artis militaris magister singulari Regis Assyriorum exemplo, cui*

mes

mos erat, suos prius milites ad victoriam, et ad laudem ad hortari. Mox verò hæc verba subiungit; Satis est, mi Cyre, inquit, animos eorum cohortando meliores reddi. Num queat, ait Cyrus, vna oratio pronuntiata eodem die, non pudore duntaxat audientium animos implere, vel à turpitudine reuocare, sed etiam excitare, vt laudis gratia laborem omnem, omneque periculum subeundum statuant, ac mentibus suis infixum habeant, optabilius esse pugnando mori, quàm fugiendo salutem apisci? Nonne si huiusmodi cogitationes hominum animis inseri debeant, & durabiles esse, primùm leges sint tales oportet, vt earum beneficio viris fortibus honesta, & liberali vita paretur ignauis abiecta, plena doloris, acerba victu vita incumbat? Deinde præceptores, vt equidem arbitror, & magistros necesse est accedere, qui eis præficiantur, & tam exemplo, quàm doctrina eos ad actiones illas adsuefaciant, donec insitum hoc ipsis fuerit, vt viros fortes, & laudatos re ab se ducant felicissimos, ignauos, & infames omnium miserrimos existiment. *Singula verò eorum ducum exempla, qui plurimum victoriæ in frequenti orationis vsu collocabant, non est hoc loco, cur à nobis in medium afferantur, cùm res clara satis sit et manifesta. Solùm illud* Xenoph. de inst. Cyri Hist. lib. 4.

conspicere liceat, quod Herodotus, Thucydides, Xenophon, Liuius, Curtius de ijs belli ducibus retulerunt, qui conuersâ sæpius ad milites oratione, certando deinde præclara quædam, et mirabilia facinora efficiebant. Neque hunc tantummodo vsum retinuere præstantes in eloquentia viri, sed exteræ quoque nationes, & gentes immanitate barbaræ, cùm prælia olim aggrederentur. Ita siquidem refert Olaus Magnus hisce verbis; Optares præfectus exercitus, præsentibus Gothorum proceribus, & populis, orationem pro magnitudine rerum gerendarum idoneam habuit, in qua maximas suæ prudentiæ partes ita omnibus declarauit, vt cuncti ad bene sperandum confestim erigerentur. *Exemplum quoque Regis Totilæ, et natura, et moribus immanissimi, qui sibi hanc in re laudem & gloriam comparauit, Olaus idem alibi refert*; Deinde cum Totilas attenderet suorum animos ad seueritatem proniores, quàm ad clementiam, omnibus conuocatis adeò benigniter, & perhumaniter pro Romanis locutus est, vt vix credi potuisset, ipsum vnquam hostilem animum in eos habuisse. *Hæc de eodem Rege Procopius etiam habet*; His Narses cum suos commonuisset, Totilas ipse Romanorum copias admiratus, & suis ad se conuocatis, orationem huius-

Olaus Magnus in hist. septen. lib. 9. de bellis campestribus. cap. 46.

Lib. 8. de statu regent. & offi. cap. 15.

Procop. lib. 3. de bello Gothorum.

huiusmodi habuit. *Atque ad hæc illustrium ducum exempla nemo certè respondere poterit, ipsos abundasse desidia, et otio. Non enim inter præsules, et pastores animarum vsquam vllus reperietur tantis curis occupationibusque districtus, quanta et duces ipsos assiduè vrgebant. De Augusto, quem diuturna, nocturnaque negotia grauissimè occupatum habebant, hæc nihilominus à Suetonio narrantur;* Eloquentiam, studiaque liberalia ab ætate prima, & cupidè, & laborosissimè exercuit. Mutinensi bello in tanta mole rerum, & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie traditur. Nam deinceps neque in Senatu, neque apud populum, neque apud milites locutus est vnquam, nisi meditata, & composita oratione, quamuis non deficeret ad subita extemporali facultate. *Placet in hunc etiam transferre locum ea, quæ de duobus belli ducibus, qui rerum gestarum gloria maximè floruerunt, apud Nicephorum extant;* Cum Arcadio in Oriente Rufinus imperium administrauit, vir strenuus & procerus, singularique prudentia præditus, quam & oculorum motus, & orationis extemporanea promptitudo indicabant: in Occidente apud Honorium eundem locum Stilico quidam obtinuit. Et vterque apud vtrumque Theodosij filium, Imperij

Suetonius in Octauio lib. 2. cap. 84.

Niceph lib. 13. Histor. Eccles. cap. 1.

nomen, & habitum esse permittens, summam ipse rerum manu simul & lingua vsurpauit, sub præfecti appellatione Imperatori ipsi imperans. *In prouincia igitur administranda, populisque in officio continendis plurimùm posse linguæ peritæ vsum, inde satis compertum habemus, cùm hoc maximè præsidio vterentur illi, qui alioqui et fortes, et potentes erant, et plurimarum terrarum imperio potiebantur.*

DE ROMANIS CONSVLIBVS, Dictatoribus, Tribunis Militum, Plebis, ac de equorum Domitoribus.

Caput V.

OMANI Consules, quorum munus in ducendis sæpius exercitibus, tentandaque simul victoria consistebat, exercituum propterea Ducibus æquiparabantur. Multitudinem plerumque conuocabant, et alloquebantur, siue in castris, siue extra castra degerent vitam, ob sui nominis famam, atque auctoritatem. Illustria horum virorum exempla sponte prætermittenda nobis erunt; superuacaneum enim planè esset, si nominatim hic singula recenserentur. Ex bellica

lege

lege, militarique disciplina oportebat eos orationem ad populum habere, cùm mortales natura procliuiores esse soleant ad parendum ijs, quos ipsi, quemadmodum ait Xenophon, cæteros & scientia, et rerum vsu anteire arbitrentur. Hæc Xenophontis verba; Nimirum nosti, quauis in re parere homines illius maximè velle, quos existimant esse præstantissimos. Nam in morbo potissimum illi parent, quem medicæ rei putant esse peritissimum; Et in naui, qui nauigant, ei, quem gubernandi putant esse peritissimum; & in agricultura, quem agri colendi peritum in primis arbitrantur. Omnino, inquit, igitur consentaneum est, & iam in equestri re cæteros ei, qui maximè scire videatur, quæ facienda sint, maximè parituros. *Idem munus obiere Dictatores, Marcus Furius Camillus, Quintius Cincinnatus, Marcus Valerius Coruinus, qui suos belli tempore milites allocuti fuerunt, sicuti patet ex antiquissimi Scriptoris auctoritate. Præstabant idem siue pacis, siue belli tempore Appius Claudius, Publius Decius, Publius Sempronius Tutitanus, Tribuni militum, Publius Sempronius Tribunus plebis, et Marcus Minutius Rufus equorum Domitor ac magister, quamuis inferioribus Reipublicæ ministerijs inseruirent. Sed quorsum hæc magnorum virorum exempla?* Xenophō lib. 3. Memorabiliū.

Quam

Quam hæc nobis facem præferunt ad agendum? Vt inde nimirum animaduertant Ecclesiarum Gubernatores, turpiter agere se tacendo, seque in ijs tenebris, et errore versari, in quibus neque milites, neque magistratus, neque terrarum Domini versabantur, cùm ad suorum quisque vtilitatem, publicè diceret, et alloqueretur. Et hæc de vario horum virorum statu, ac conditione.

DE ÆGYPTIIS, DRVIDIBVS, & Gymnosophistis.

Caput VI.

ARIA nunc Prouinciarum instituta, diuersosque Gentium mores narrando prosequemur, quibus solenne illud semper fuit, vt, quos scirent auctoritate, et prudentia cæteris antecellere, eosdem ad dicendum publicæ vtilitatis gratia destinarent. Res clara satis et manifesta reddetur ex ea consuetudine, qua Ægyptij in eligendo Iudice, eodemque Sacerdote vti consueuerant. Eligebant siquidem iuxta patrium morem, et leges, virum vnum ad vtrumque munus idoneum, qui et iustitia, et moribus inter cæteros, integerrimus iudicaretur. Huic sapphirus è collo pendebat, in quo lapide Veritatis

imago,

imago, quemadmodum refert Diodorus, incisa, et insculpta videbatur. Quamobrem manifestè apparet, sacerdotis partes in eo maximè esse positas, vt populum doceat, eique veritatem aperiat. Quod munus proprium esse concionatoris, atque præcipuum, facilè omnes intelligunt. Neque ignoro ego, expressos hosce à nobis Aegyptiorum mores, inanium fabularum instar esse, si cum diuina Lege, sacrisque Historijs comparentur. Illa tamen Veritatis imago, de qua Diodorus non longè absimilis est ab eo, quod Sacrarum Litterarum monumenta de summo sacerdote narrant; Pones autem in rationali iudicij Doctrinam & Veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino: & gestabit iudicium filiorum Israel in pectore suo, in conspectu Domini semper. *In Leuitico item hæc de Sacerdotali integumento leguntur;* Quod astringens cingulo aptauit rationali, in quo erat Doctrina & Veritas. *Verùm hoc loco recensenda etiam erunt, quæ idem Diodorus Siculus de Aegyptiorum sacerdotibus refert hisce verbis;* Cæterum cum tota Aegyptus in plures diuisa sit partes, quæ voce græca ΝΙΜΟΙ appellantur: suus vnicuique Nomarcha (Gubernator, seu Prætor) penes quem rerum omnium administratio, & cura, præfectus est. To-

Exod. cap. 28. u. 30.

Leuit. cap. 8. u. 8.

Diodor. Siculus lib. 1. Bibl. Hist.

tiusque

tiusque regionis (quæ tripartita est) primam sacerdotum ordo sibi portionem vendicat in magna apud indigenas auctoritate, & reuerentia constitutus, tum ob pietatem in Deos, tum quòd summam ex eruditione prudentiam ad rempublicam adferunt. Hi namque vt Senatus, Principes regi perpetuò sunt præsto, qua opera, quo consilio, & doctrina ipsum adiuuantes. Ex astrologia quidem, & sacrorum inspectionum futura diuinant, & prædicunt: è sacrorum verò librorum annotatis res gestas cum vtilitate coniunctas prælegunt. *Et paulò infra*; Congressi hi triginta viri vnum ex collegio, & quidem optimum, præsidem iudiciorum crearunt. In cuius locum vrbs alium submittebat Iudicem, stipendia in victum, & alias res necessarias à Rege Iudicibus præbebantur. Sed Prætori multò amplius. Gestabat is in collo ex aurea cathena dependens, è lapillis pretiosissimis simulachrum, cui Veritas nomen. *Similes quoquè Aegyptiorum Sacerdotibus Druides in Gallia erant, de quibus hæc habet suis Cæsar Commentariorum libris*; Druides rebus diuinis intersunt, sacrificia publica, ac priuata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentum numerus disciplinæ causa concurrit, magnoque ij sunt apud eos honore:

Cæsar de Bello Gall. lib. 6.

nam

nam ferè de omnibus controuersijs publicis, priuatisque constituunt. *Et paulo inferius;* In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab alijs post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem excitari putant metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus, atque eorum motu, de mundi, ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi, ac potestate disputant, & iuuentuti transdunt. *Quòd si ad Aegyptiorum Sacerdotes, tamquam ad veri, rerumque diuinarum magistros, et interpretes magni fiunt concursus; ipsique ad mores mortalium extollendos, ad mortis metum negligendum præscribunt leges, et alia tradunt salutis instrumenta, minimè spectabit ad episcopum talia præstare, ac multitudini pronuntiare? Nonne hæc munera, sacrificare videlicet, sacrificijs praeesse, communi omnium vtilitati, ac commodo inseruire, et ea demum imperare, quæ religioni addunt decus, et ornamentum, nonne, inquam, adeo inter se apta esse videntur, & connexa, vt propria esse pontificum munera, necesse nobis sit affirmare? Ad Gymnosophistas iam transeamus, quorum duo erant genera, quemadmodum scribit Porphyrius, Brachmanorum alterum; alterum Samaeorum; sed vtrumque genus apud illas gentes*

Porphyrius lib. 4. de Abst.

summopere commendatum; Tanta autem & ipsi, & Brachmanes in veneratione apud alios sunt; vt Rex quoque interdum ad eos accedat, rogetque, vt pro statu regionis Deum precentur, aut quid agendum sit, consulant. *Duces igitur, et magistri erant, qui sua sæpius oratione imperantium animos moderabantur. Ex quo apparet, magnam esse fidem adhibendam ijs, qui chari magis et accepti diuino Numini habentur, quique propius ad res sacras accedunt, easque magis tractant.*

DE HEBRÆIS.

Caput VII.

D antiquos Hebræorum mores gradum nunc faciamus, qui magis vero similes erunt, et accommodati, si cum antea dictis æquiparare vellemus. Prophetæ apud illud hominum genus in magno erant honore, principesque habebantur, Concionatoris munus exercebant, atque ob id passim appellabantur in sacrarum Litterarum monumentis Speculatores. A Speculatoris officio, custodis quoque nomen sibi desumpsere; Custos quid de nocte? Dixit custos: Venit mane & nox: si quæritis, quærite: conuertimini, venite,

Isa. cap. 56 u. 10. Iere. cap. 6 u. 17. Ezec. cap 3 u. 7. & cap. 33. u. 6, 7. Isa. cap. 21. u. 11.

Ecce

Ecce igitur quemadmodum muta non est custodis lingua, sed palam loquitur, et ea denuntiat, quæ futura erant, iuxta officij sui leges. Hanc ob causam Prophetæ præconis, siue tubæ nomen accepere; Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorum,& domui Iacob peccata eorum. *Verùm, si sonum tuba nullum edit, si muta silet, qui sonus, quæve vox ita descendet in mortalium animos, vt eos possit ad virtutem excitare? Clamet tuba, inquit Deus, cùm Prophetam alloqueretur;* Vox dicentis: Clama. Et dixi: quid clamabo? *Subditque statim Propheta Dominus;* Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. *De Speculatore hac etiam sub alterius similitudinis velamine habentur;* Speculatores eius cæci omnes; nescierunt vniuersi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. *Sed Ezechielis Prophetæ verba Speculatorum munus in hunc planè modum subijciunt oculis et repræsentant;* Fili hominis loquere ad filios populi tui, & dices ad eos: Terra cùm induxero super eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnum de nouissimis suis, & constituerit eum super se speculatorem: & ille viderit gladium venientem super terram, & cecinerit buccina, & annun-

Isa. cap. 58. u. 1.

Isai. cap. 40. u. 6.

Isa. cap. 56. u. 10.

Ezech. cap. 33. u. 2. & seq.

ciauerit populo. Audiens autem, quisquis ille est, sonitum buccinæ, & non se obseruauerit, veneritque gladius, & tulerit eum: sanguis ipsius super caput eius erit. *Quamuis verò ecclesiarum antistites, & pastores, ob eam, quam sustinent curam, & administrationem, proprio Speculatoris nomine appellentur: nihilominus res tota clarior fiet grauissimorum Scriptorum auctoritate ac testimonio. Hæc Hilarius Primus Epistola tertia ad Ascanium Episcopum Tarraconensem habet;* Diuinæ circa nos gratiæ memores esse debemus, qui nos per dignationis suæ misericordiam ad hoc sacerdotale officium prouexit, vt mandatis ipsius inhærentes in quadam sacerdotij eius specula constituti, prohibeamus illicita, & sequenda doceamus. *Ad hæc ea Augustini adiungenda sunt, quæ suis de Ciuitate Dei Libris, refert;* Ad hoc enim Speculatores, hoc est populorum præpositi constituti sunt in Ecclesijs, vt non parcant obiurgando peccata. *Quæ cùm à præsulibus eo, quo decet, charitatis ardore fiant, sæpius ijs contingent illa, quæ olim Prophetis, siue Hebraicæ gentis Speculatoribus euenere; Vates enim Jeremias pro Diuini Verbi prædicatione graues suscepit hominum offensiones, et in custodia diu detentus fuit. Quòd autem sub illo præpositi nomine designentur*

Hilar. Primus Epist. ad Ascan. episc. Tarracon.

August. lib. 1. cap. 9.

Ierem. cap. 26 u. 10.

gnentur ecclesiarum pontifices, confirmatur hisce Cypriani verbis; Quantùm perniciosa res est ad sequentium lapsum ruina præpositi, intantum contra vtile est, & salutare, cum se episcopus per firmamentum fidei fratribus præbet imitandum. *Illud præterea animaduertendum est, Prophetiæ donum non passim cuilibet hominum generi, sed quibusdam tantummodo viris fuisse concessum, quos in magno pretio ac honore habebat ætas illa, & locus, in quo tunc morabantur. Quapropter Patriarchis, veluti Abrahamo, Isaaco, Iacobo, aliisque tamquam illius ætatis Principibus futuros præsagiendi euentus gloria diuinitus data est. Verùm quoniam Prophetiæ, & diuinationis munus non tam Hebraicæ genti, quàm diuersis etiam nationibus poterat communicari; ideò communicatum illud quoque fuit et Iobo, et Balaamo. Moyses deinde magni nominis Propheta fuit, eiusque præcipuæ partes in eo erant, vt Dei populum alloqueretur. Concionandi autem munus adeo magnificum est et gloriosum, vt magnos nisi, et præclaros deceat viros, quemadmodum colligi potest ex eo, quòd ipse primus extiterit, qui alterius præcepto, iussione nimirum diuina, in vnum coegerit homines, et simul ipse acceperit rerum argumenta, quæ populo significauit. Præterea,*

Cyprianus epist. 4.

Prophetiæ donum.

Exod. cap. 3. u. 16. *pterea; hæc de eo verba leguntur*; Vade, & congrega seniores Israel, & dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, dicens: Visitans visitaui vos, & vidi omnia quæ acciderunt vobis in Ægypto: Et dixi vt educam vos de afflictione Ægypti in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi, ad terram fluentem lacte & melle. *Qui publici hominum cœtus atque consessus minime habebantur, nisi eorum iussu, atque arbitratu, qui siue Regis, siue Ducum, & Iudicum nomine prouinciam illam administrarent. Sed de his hactenus, præsertim cùm ex sacrarum Litterarum monumentis varia huius generis exempla peti possint.*

DE COMMVNI LEGE Humanæ Naturæ.

Caput VIII.

ARIARVM hactenus Nationum mores, et instituta attigimus, quibus mutas numquam esse debere pastorum linguas apertè satis agnouimus. Nunc deinceps vtile, atque iucundum erit, si ex vtroque sexu, virili nimirum, ac

muliebri

muliebri rem eandem considerabimus. Rebus nomina Adamus, non Eua, imposuit, quemadmodum ea tradunt Geneseos verba; Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ: Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius. *Ex quibus verbis manifestè apparet, virilem sexum, non verò muliebrem, imperitare, et eum, tamquam digniorem, loqui oportere. Hanc ob causam ea extant Pauli verba*; Mulieres in Ecclesijs taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. *Et ad Timotheum*; Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum; sed esse in silentio. *Atque huic innixi præcepto, varij deinde scriptores rem eandem confirmarunt, vti Clemens Romanus Libro tertio Apostolicarum Constitutionum, capite sexto, et nono, Tertullianus de præscriptionibus aduersus Hæreticos, capite quadragesimo primo, et de velandis Virginibus, capite nono, et decimo, Ioannes Chrysostomus*

Gen. cap. 2. u. 19.

1. ad Corint. cap. 14. u. 34.

1. ad Tim. cap. 2. u. 12.

sostomus Homilia trigesima septima, in caput decimumquartum primæ ad Corinthios. Homini etiam tamquam digniori ea honoris prærogatiua conceditur, vt primus videlicet ad res sacras accedat, primusque tractet diuina; Sed & Seth natus est filius, quem vocauit Enos: iste cœpit inuocare nomen Domini. *Quæ verba haud dubiè commonstrant, à dignioribus digniora semper esse tractanda.*

Gene cap.4.u.26.

DE ÆTATE SENVM.

Caput IX.

VNC ætas humanæ vitæ consideranda erit, à qua petere possumus varia argumentorum genera, quæ senectutem maximè commendent, et venerentur. Atque id passim habemus in sacrarum Litterarum monumentis, in quibus ad egregium aliquod opus inchoandum senes primò conuocantur, quemadmodum apparet ex diuini Numinis verbis ad Moysem prolatis, cùm de communi populi salute ageretur; Vade & congrega seniores Israel, & dices ad eos: Dominus Deus Patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, dicens: Visitans visitaui vos, & vidi omnia, quæ acciderunt

Exod. cap. 3. u. 16.

runt

runt vobis in Ægypto : Et dixi vt educam vos de afflictione Ægypti in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi, ad terram fluentem lacte & melle. *Cùm item ad vniuersi populi curam et gubernationem, aliquot deligendi essent viri, quibus suum cuique munus imponeretur, hæc diuinitus audita fuere*; Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quòd senes populi sint ac magistri. *Paulòque post*; Et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. *Senibus quoque potissimùm datam esse doctrinam, & sapientiam ea Iobi verba declarant*; Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens. *De qua intelligentia, et scientia alibi hæc Iobus idem profert*; Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus? Et senes & antiqui sunt in nobis multò vetustiores quàm patres tui. *Quàm porrò attentè, ac benignè senum voces, et dicta accipienda sint, atque in animis custodienda, satis constat ex hisce verbis Ecclesiastici*; Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium, & in prouerbijs eorum conuersare. Ab ipsis enim disces sapientiam, & doctrinam intellectus, & seruire magnatis sine querela. Non te prætereat narra-

Num. cap. 11. u. 16.

Ibid. u. 17.

Iob cap. 12. u. 20.

Iob. cap. 15. u. 19.

Ecclesiast. cap. 8. u. 9. 10.

tio seniorum: ipsi enim didicerunt à patribus suis; quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dabis responsum. *Quæ cùm ità se habeant, nemo est, qui dubitet, opinor, quin maturam senilemque ætatem ipsi referant episcopi, qui magistri salutis sunt, et iudices, et pro recta administratione, præcipuo diuinæ benignitatis fauore esse adiuti censentur. Senes illi, qui Dei Filium circumsepiebant, sicut in Apocalypsi legimus, animarum præsertim pastores repræsentare nobis videntur, quorum crines, et capita, ordinis, et iurisdictionis corona cohonestabant. Sed hæc etiam apertiùs habentur ex*

1. Ad Tim. cap 5. u. 17. *hisce verbis;* Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrina. *Alibi etiam multò*

Ad Titum. cap 1. u. 5. *clariùs;* Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. *Sed de senioribus viris Apostolus etiam Petrus in hunc*

1 Petri cap. 5. u. 1. *modum loquitur;* Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior & testis Christi passionum. *Quo loco Græcus codex* συμπρεσβύτερος

Ioan. Epist. 2 u. 1. *egit. Idem et Ioannes;* Senior Electæ Dominæ. *Quod et Græci scribunt* ὁ πρεσβύτερος. *Epistola quoque tertia;* Senior Gaio charissimo. *Quòd autem episcopalem personam Petrus, et Ioannes*

Ioannes sustinerent, nullus nobis ambigendi relinquitur locus. Quòd item Ecclesiarum antistites presbyteri nomine appellarentur, patet ex auctoritate sancti Hieronymi in ea verba ad Timotheum iam à nobis citata, et ex epistola octuagesima tertia ad Oceanum, et testimonio Chrysostomi sermone primo in epistolam ad Philippenses, capite primo, demum ex Theodoreto in caput tertium epistolæ primæ ad Timotheum. Propter hanc senilem ætatem episcopis attributam, desumpsere propterea sibi Papæ nomen, à Græco nomine ΠΆΠΠΑΣ *deductum, quod Patres significat. Hanc eandem sententiam patris hoc nomen, apud Homerum habet, dum ait;* Hospes pater vocat te prudens Penelope. *Et alibi;* Salue pater ò hospes. *Papæ nomine fuisse Ecclesiarum antistites appellatos, multorum testimonijs declaratur, sed auctoritate præsertim Cypriani Epistola decimaseptima, & vigesima sexta; sancti Hieronymi in proœmio in Ionam, ad Chromatium Aquiliensem episcopum; Sidonij Apollinaris epistolarum libro sexto, epistola prima; Benedicti Paulini epistola ad Faustum Regiensem; Enodij in vita Epiphanij episcopi Ticinensis; Gregorij Turonensis libro secundo historiæ, capite vigesimoseptimo; Venantij Fortunati pluribus in locis; Valfridij Strabonis de*

Homerus lib. 17. & 18. Odyss.

ribus Ecclesiasticis, capite septimo. Hinc episcopi senio iam et ætate confecti, iusta carent excusatione, si concionandi intermissio ab ipsis interdum fiat. Etenim si profanorum scriptorum monumenta peruolutare voluerimus, senectutem, et eloquentiam ita inter se fuisse sociatas comperiemus, vt vtraque simul summoperè celebraretur. Lucianus Herculem apud Gallos senem iam et maturum, tamquam eloquentiæ typum designat, ex cuius lingua et ore catenæ quædam penderent, quibus ingentem ad se hominum multitudinem traheret: Hæc autem sunt ipsius Luciani verba; Siquidem Hercules senex ille ingentem admodum hominum multitudinem trahit, omnibus ab aure reuinctis; porrò vincula sunt catenulæ tenues auro, electroue confectæ pulcherrimis istis monilibus adsimiles. *Deinde verò habet;* Ne illud quidem pigebit referre, quod mihi videbatur omnium absurdissimum: Etenim cùm non inueniret pictor vnde catenularum summas ansas necteret, videlicet dextera iam clauam, læua arcum tenente, summam Dei linguam pertcrebrauit, atque ex hac religatis catenulis, eos trahi fecit. *Neque Maiores olim sine arte, et consilio Mercurios illos absque manuum, ac pedum vsu adinuenere, sed vt inde constaret,*

Lucian. in Herc. Gallico.

splen-

descere etiam oratorem in senectute, possque plurimum senem consilio, et eloquentia, quamuis consenuerint vires. Nestorem quoque Homerus, qui nihil temerè, fortuitò nihil vnquam effinxit, facit senectute summa virum, ex cuius lingua melle dulcior flueret oratio;

Post hos assurgens Pilius dux ille disertus, Homerus Iliad. 2.
Nestor, cuius ab ore fluit vox melle liquenti
Dulcior.

Animaduertere hoc loco oportet similitudinis leporem, et elegantiam, qua vtitur tanti nominis Scriptor, Nestoris orationem, et ipsius dicendi vsum commonstrando;

Sicut examina prodeunt apum frequentium
Petra excauata semper recens venientium,
Racematim verò volant super floribus vernis:
Et aliæ hàc confertim volant, aliæ illac,
Sic horum gentes multa ex nauibus, & tentorijs,
Litus ante altum procedebant
Turmatim ad concionem:

Xenophon deinde de Agesilao sene hac habet caniciem illius commendans, et eloquentiam simul; Quis vnquam, commilitones, firmius, confidentiusque Agesilao animauit, cum senectus iuberet

iuberet illum vita cedere. *Sed ad concitandos antistites ad publicè dicendum, etiam si senectute deterreantur, plurimùm poterunt ea Marci Tullij verba, quibus Catonem loquentem facit;*
M.Tullius lib. de Senectute. Omnino canorum illud in voce splendescit etiam nescio quo pacto in senectute: quod equidem non amisi adhuc, & tamen videtis annos meos: sed tamen decorus est sermo senis, quietus, & remissus: facitque persæpe ipsa sibi audientiam diserti senis compta oratio, & mitis.

DE CVRA DOMESTICA, ac familiari.

Caput X.

RÆCLARVM *quoque argumentum illud erit, quod à nobis ad rem eandem comprobandam, ex bene constituta, et administrata domo elicietur. Patres siquidem familias ecclesiarum pastores repræsentant, filios populi cæterosque domesticos. Atque hæc allata à nobis comparatio eò magis rei apta est, et accommodata, quò magis humani generis vindex pastorum omnium supremus pastor sese patri familias æquiparauerit. Quanti autem ponderis sint, ac*

momenti

momenti paternæ ad totius familiæ gubernationem adhortationes, philosophorum magister. Aristoteles hisce verbis declarauit; Sicut enim in ciuitatibus legum instituta, & mores: sic in domibus paternæ orationes, & mores valent. Quin ob cognationem, & beneficia etiam magis: quippe cum affecti erga parentes iam dudum, atque obtemperantes natura sint. Adde quod priuatæ educationes à publicis differunt; non secus atque in medicina. Cum enim vniuersaliter febricitanti inedia, & quies conferat. Alicui tamen fortè non ita conducit; & pugillandi artifex non omnibus fortasse eandem pugnam imposuit. Videnturque magis exactè absolui singula, si priuata cura adhibeatur. Magis enim quod accommodatum sibi est, vnusquisque consequitur. *Alta hæc Philosophi meditatio, maiorem vim, et efficaciam inesse pontificum, quàm aliorum verbis commonstrat, ob eas præserrim rationes, quæ ibi repræsentantur. Ac videtur Sancti Chrysostomi verbis esse declaratum, consuetudinem fuisse hanc, vt patresfamilia domesticos suos è superiori loco alloquerentur. Nam de cultoribus agrorum ita habet;* Horum quemque cerneres nunc quidem boues iugantem aratorios, & aratrum trahentes, & profundum scindentem

Arist. lib. 10. Mor. cap. 9.

Chrysostomus Homil. 19. ad Pop. Antioch.

fulcum:

ſulcum: nunc autem ſacrum aſcendentem tribunal, & ſubditorum animas arantem. Nunc quidem agri ſpinas excidentem falce, nunc verò ſermone ex animis peccata extergentem. *Nullus relinquitur dubitandi locus, quin maiora in auditorum animis illius efficiat oratio, qui vni ſemper curæ, ac ſtudio deditus ſit, qui ſummam inter cæteros auctoritatem habere exiſtimetur, qui in ipſos auditores plurima egregia voluntatis officia conferat, quique remedia ægrotanti opportuna ſuppeditet, quàm præſtare illius oratio poſſit, qui omni arte careat, ſitque talium rerum conditione, & ornamento planè deſtitutus. Mutuus ille gregis, ac paſtoris amor, ſacra illa affinitatis coniunctio, nonne ita deuinciet vtriuſque animos, vt nullo maiore vinculo conſtringi poſſint? Nonne cæleſtia munera humanis, ac terrenis anteponenda? Diuturna gregis cura, et ſolicitudo, fixus in eundem populum paſtoris obtutus, perpetua de ipſius ſalute, & incolumitate meditatio, nonne poterunt efficere, vt noua nos verborum medicamenta, et cuilibet apta ægrotanti comperiamus? Ita maximè. Xenophon, cum de cura familiari loqueretur, ait, ea opera, quæ ſine vocis pronuntiatione, & orationis opportunitate fiunt, conſequi finem non poſſe, ad quem deſtinantur. Ita enim habet;* Itaque

neceſſe

neceſſe eſt eum, qui, rectè agriculturam exercere velit, operas ſuas ſic inſtruere, vt ſint alacres & ad parendum promptæ. Eadem molliatur oportet qui copias aduerſus hoſtes ducturus ſit, vt eos, qui faciunt, quod viros fortes decet, muneribus ornet; ac non rectè, atque ordine munus ſuum obeuntes plectat. Etiam neceſſe eſt agricolam non minus interdum operas ſuas cohortando excitare, quàm Imperatores milites. *Quarum adhortationum vis et efficacia, ſicut alibi refert Xenophon idem eodem libro, ex nauis decurſu maximè apparet, quæ ſi vtatur ſcientiſſimo gubernatore, conficit curſum longè feliciorem, celerioremve, quàm ſi ab imperitiſſimo gubernetur.*

Xenophon. lib. 5. rerum memorab. de adminiſt. domeſt.

DE VETERIBVS CHRISTIANOrum, & Eſſenorum inſtitutis.

Caput XI.

OST temporum, et ætatum ordinem, ſequuntur leges, et inſtituta, quæ reperiemus eiuſmodi, vt hoc alloquendæ multitudinis officium, tacentibus alijs, relinquerent illis tantummodo, in quibus plurimum inerat potentia, plurimumque auctoritatis. Ac præter ea, quæ tot confir-

mata testimonijs, et exemplis attulimus, operæpretium est Iustini Martyris auctoritatem afferre. In defensione pro Christianis ad Antoninum, ordinem rei diuinæ describit, eosque ritus, qui hodie solennes manent. Post varium inde sermonem, addit munus esse cohortandi penes eum, qui sit in tota concione grauissimus.

Iustinus Martyr Apolog. 2.

Die, qui Solis dicitur, omnes, qui in oppidis, vel agris morantur, vnum in locum conueniunt; commentariaque Apostolorum, vel Prophetarum scripta leguntur, quandiu hora patitur: deinde, vbi is, qui legit, destitit, is, qui præest, admonet, & hortatur, vt ea, quæ lecta sunt, bona imitemur. *Ab hoc autem Christianorum instituto non abhorrebat Essenorum institutum, de quo est apud Hebræum Philonem. Nam* [A] *Philo, sicuti S.* [B] *Hieronymus, &* [C] *Eusebius, et* [D] *Epiphanius aiunt, cùm arbitraretur, gentem eam in Hebræorum perseuerare secta, non ad Christiana sacra transgressam esse, quasi populares extollendo suos, omnia eorum instituta fusè enarrat. Post longam igitur de Essenorum moribus, et institutis narrationem, hæc deinde Philo subdit;* Per sex dies seorsum quisque in suis illis modò dictis Monasterijs philosophantur, non progredientes foras, immo ne prospicientes quidem

A Philo de vita co. temp.
B De Scriptoribus Eccles. in Mar. o.
C Lib. 2 Histor. Ecclesi. cap. 15. & 16.
D Hæresi 29.

dem. Septima verò conueniunt in cœtum communem, & iuxta ætatis ordinem considunt decenti habitu, manus continentes sub pallio, dexteram inter pectus, barbamque, sinistram applicatam lateri. Tum progressus in medium natu maximus, & dogmatum eius sectæ peritissimus disserit vultu ad grauitatem composito, voce moderata, non sine magna prudentia, secus quàm oratores, aut ætatis nostræ sophistæ, ostentatores eloquentiæ, vt quibus magis cordi sunt exquisitæ sententiæ, diligensque, & accurata harum enarratio, quæ non summis insideat auribus, sed per auditum penetret in animum, ibique firmiter inhæreat. Reliqui omnes auscultant per summum silentium, annutantes oculis tantùm, aut capite. *Satis ex huius loci auctoritate constat, dicendi munus suscepisse eum, qui cæteros omnes in hoc publico hominum conuentu, et ætate, et scientia, rerumque vsu, et dicendi arte superaret. Quinimmo, ex hac eadem recitata sententia animaduerti facilè potest, qualem esse oporteat episcopalem concionem, ab eo videlicet remotissimam gestu, et quæsita vanitate, qua cæteri passim concionatores indecorè vtuntur, et cum ea coniunctam potius grauitate, vt singula dicta præcipuo quodam prudentiæ nitore elucescant. Inde*

enim fiet, vt ea minimè exaudiantur, quibus pulpita personare interdum audiuimus non sine maxima, grauique auditorum offensione, et iactura. Ac sanè deforme spectaculum, nec ad pastoralis personæ dignitatem satis honesta res est, conspici veneranda canicie senem præditum augustissimo sacerdotio, sacroque vestitu indutum, velut elinguem in pontificali solio sedentem, cùm interea iuuenum aliquis nullo loquacitatis suæ fræno quidquid in buccam venerit, ad populum effundat, gestuque, et motu corporis penè ridiculo saltitet, atque iactetur. Talia spectacula nonnumquam in templis fuere, quæ ne redeant in posterum, admodum esse cauendum episcopis censemus, & ingenti labore, ne dicam periculo, tanto muneri satisfaciendum.

VARII RELIGIOSORVM mores, & instituta.

Caput XII.

ETSI varia sunt piorum hominum instituta, quibus religio, et Christiana pietas coli, ac foueri possit, ij nihilominus diuino cultui destinati homines non tam priuatis collocutionibus, quàm publicis etiam adhortationibus perfectæ suæ vitæ

finem consequi maximè posse existimarunt. Quæ cùm ita se habeant, ab ijs magni Basilij verbis exordium faciamus; Quamobrem cui communis totius regendæ societatis data prouincia est, is ita esse animo affectus debet, quasi qui intelligat reddendam sibi de vnoquoque rationem: illudque sibi persuadere, si de fratribus aliquis in aliquod peccatum inciderit, quem prius ipse de iudicio Dei non præmonuerit, vel si iam lapsus in eo perstiterit, ac non rationem ipsam, qua sanari possit, docuerit; fore vt sanguis eius requiratur de manibus ipsius, sicut scriptum est; præsertim si non ex inscitia aliquid tacens præterierit eorum, quæ Deo non placent, sed ex assentatione, quòd se demittens, ad cuiusque vitia accommodet, exactam sibi creditæ Reipublicę disciplinam dissoluerit. Qui enim beatos vos dicunt, inquit, ipsi vos decipiũt, & viam pedum vestrorum disturbant. Qui autem turbat vos, ipse iudicium portabit, quicumque ille est. *Rem eandem in suis Cassianus Collationibus, præsertimque in totius Operis præfatione tractauit; cuius verba eiuscemodi fuere;* Has interim decem collationes summorum Patrum, idest, Anachoretarum, qui in eremo Scithi morabantur vobis potissimum, ò Beatissime Papa Leonti, & Sancte Frater Helladi,

Basilius Resp. ad interrog. 25.

Cassian. in Collat.

di; credidi consecrandas. *Collatione item secunda Moyses Abbas cœpit ea narrare, quæ sibi adolescenti contigerant; aitque, maiores Patres, qui desertissima Thebaidis loca, et solitudines incolebant, exiisse interdum, et ab Antonio petiisse, quam ipse præcipuè virtutem arbitraretur, quæ ab omni ferali turba, et à quouis hostium incursu defendere monachum posset, et acerrimè tueri. Tulit Abbas à Sanctissimo Patre responsum, virtutem ad talia aptam & maximè accommodatam eam esse, quæ summam pari cum grauitate adhibet suauitatem, quam ipse Discretionem appellabat. Tertia quoque Collatione, Pannuphium veneranda maiestate virum, quarta, Danielem Abbatem, quinta, Serapionem loquentes facit, qui excellentißimi erant Christianæ disciplinæ magistri, taleque nomen, et famam inter cæteros sustinebant. Atque ita deinceps Caßianus eos introducit ad loquendum, qui fuere venerabiles, siue propter ipsorum cognitionem circa mysteria Catholicæ religionis, siue propter auctoritatem, quam assecuti erant. Intra religiosorum quoque claustra floruerunt eiusmodi leges, quemadmodum Pachomij celeberrimi viri verba declarant, quæ nunc à nobis recitantur;* Mane per singulas domos finitis orationibus, non statim ad suas cellas reuertentur,

In Regul. S. Pachomij. reg. 7. & 8.

tentur, sed conferent inter se quæ per præpositos audierint disputantes, & intrabunt cubilia sua. Disputatio autem à præpositis domorum per singulas hebdomadas tertiò fiet, & in ipsa disputatione, sedentes, siue stantes fratres suum ordinem non mutabunt, iuxta domorum ordinem, & hominum singulorum. Si quis dormitauerit sedens, præposito domus, vel monasterij principe disputante, surgere statim compelletur, & tamdiù stabit, donec ei videatur vt sedeat. *Hinc apparet eos, qui inter cæteros, principes sunt, quique summam obtinent auctoritatem, ad reliquos dixisse semper, eorumque conciones, cùm in mutuis interrogationibus, ac responsionibus consisterent, suum propterea nomen à disputationibus desumpsisse. Hunc retinuiße morem et Cassianum, et veteres religiosorum hominum Ordines satis compertũ habemus. Subsecutis verò temporibus, quæ Sancti Benedicti familiam habuere, sui Abbatem monasterij Benedictus Pater hunc in modum est allocutus;* Memor sit semper Abbas, quia doctrinæ suæ, vel discipulorum obedientiæ, vtrarumque rerum in tremendo iudicio Dei facienda erit discussio. *Pauloque inferiùs;* Cum ergo aliquis suscipit nomen Abbatis, duplici debet doctrina suis præesse discipulis. Idest omnia bona & Cap. 2. in Reg.

sancta

sancta factis ampliùs, quàm verbis ostendere, vt capacibus discipulis mandata Dei verbis proponat. *Capite item vigesimo septimo, Abbati Sanctus Benedictus imperat, vt ad eos coarguendos, qui propter vitæ, morumque improbitatem, & violatas religionis leges, ea plectuntur pœna, qua ij solent, qui numero impiorum, ac sceleratorum habentur, seniorum opera clam, et occultè vtatur, qui cùm ætate, consilio, ac prudentia insignes sint, facilè poterunt turbulentos eorum animos sedare, et flectere ad humilitatem. Ad ea hæc deinde subdit;* Magnopere enim debet solicitudine gerere Abbas circa delinquentes fratres, & omni sagacitate, & industria curare, ne aliquam de ouibus sibi creditis perdat. *Atque hæc eo animi consilio decreta fuere, propterea quòd noua quædam interdum et inusitata euenire poterunt, quibus non sua Abbati præsentia, sed aliena potiùs industria, alienoque labore consulere maximè licebit. In Romualdi Camaldulensis Eremitæ constitutionibus, qui floruit anno salutis nostræ nongentesimo, capite præsertim quinquagesimo quinto, vbi ea traduntur præcepta, quæ pertinent ad sacros monachorum consessus, præcipuas esse illius partes ait, qui reliquis officio excellit, ac dignitate, admonere, et adhortari cæteros suæ fidei*

commen-

commendatos, explanando sæpius Religionis instituta, et præscriptam viuendi normam, et leges. Atque non multum post hæc tempora, suã vir sanctissimus Brunus erexit familiam, et inter cæteras leges, quibus eam muniuit, iubet loco conuentibus designato conciones haberi præcipuis dierum festorum celebritatibus; sique aliquis dicturus, vel memoria vacillaret, vel alio naturæ impedimento retardaretur, easdem etiã de scripto recitari. Verùm, quoniam satis hæc clara sunt de ijs hominibus, qui religiosam, siue intra claustra, siue intra solitudines, vitam profitentur, reliqua, quæ ad eandem rem comprobandam pertinerent, spontè à nobis hoc loco prætermissa fuere.

Part. 2. Stat. cap. 11. 57. Compillat. 3. Statut. cap. 90. 55. 7.

DE PYTHAGORÆORVM VITA, & Doctrina Stoicorum.

Caput XIII.

YTHAGORÆORVM nunc vitam, et disciplinam exponemus ad imitandum, quæ licet profana esset, potest nihilominus nobis exempli lumen ad multa præferre, vt maiores in virtute progressus habeamus. Vbi primùm Pythagoras de suo in Italiam aduentu cœpit cogitare, à pu-

Iambli. de vita Pythag. cap. 7.

blico dicendi munere suum inchoauit iter, vt populos salutaribus documentis flecteret in omnes partes, et erudiret. Hic cùm in Italiam venisset, plurimas ciuitates, et respublicas priuatim, et publicè præstantissimis institutis, et artibus exornauit. Hic turbidos atque concitatos ciuium iracundia motus ita compofuit, vt ipsi ciues vnà cum armis odium deponerent, et in gratiam planè bona redirent fide. Crotonis,
Cap. 8. *aperto gymnasio, vndique circumseptus adolescentulorum corona, cœpit publicè dicere, et ea tradere præcepta, quibus ad virtutum studia iuuentus duceretur, et ad senectutem summopere venerandam. Paulòque post hæc subdit;* Siquidem vrbibus ab natura quoque honoratius est quod præit, motuque primum est eo, quod tempore sequitur; vt exempli gratia oriens occidente, aurora vespere, principium fine, generatio corruptione. *Hæc præcepta ad rem plurimùm facere videntur, cùm Philosophus ipse summa canicie viros, quos nos antea episcopis æquiparauimus, debito honore ac reuerentia prosequeretur. Extat quoque ea lex ab eodem præscripta, vt maiora videlicet inferioribus præsint, et ab inferioribus, minùsque dignis, digniores in omnibus rebus cohonestentur, siue propter officij munus, siue propter ætatem.*

Pari nos exemplo rem indecoram esse, et honestam parùm, possumus affirmare, si qui cæteros gubernare, et continere in officio deberent, ipsi regantur, et gubernentur; et quem de suggestu orationem effundere oporteret, suas ipse alteri dicenti aures præbeat; et qui cæteros anteire, et excitare deberet, ipse impulsus, et commotus alterius vestigia, et notas persequatur. Pythagoricæ præterea vitæ exemplum, et sancita ab ea schola leges idem omnino suis discipulis commonstrant; Habebant autem in more, Cap. 11. vt qui annis, & ætate esset minimus, legeret: qui verò alios ijs maximè antecedebat, vice præsidis, quid, & quomodo legendum esset, fungeretur. Cùm abeundi tempus aduenisset, pincerna ipsis libamen infundebat. A libationibus, qui senio maximè venerandus erat, hæc monendo denunciabat. Ne quis plantam domesticam, quodque leniter ex terra fluit, ac fructuosum est, lædito, corrumpitove. Item præter superiora, vt de supremo Numine, deque minoribus Dijs, ac genere heroum ex animo bene sentirent, loquerentur, & cogitarent. Eodem modo de parentibus, ijsque, qui de nobis bene, & prolixè meriti sunt, sentiendum, cogitandumque esse, & legibus ferendam esse opem, & cum

ſcelere, ac legum contemptu bellum gerendum. *Ex quo loco maximè apparet, cuiuſnam proprium ſit et præcipuum munus tradere præcepta, cæteroſque ſapientia, et conſilio anteire. Apparet quoque illud in ea lege, quod alioqui minutum fortaſſe nimis habebitur, quòd iunior iubebatur librum legere, ſenior verò errata corrigere, et emendare, ſi qua legendo committerentur. Atqui noſtris hiſce temporibus, cùm formident epiſcopi ſuggeſtum aſcendere, ſummopere dubitandum nobis eſt, poſsintne ipſi hoc idem præſtare, præditive ſint tanta doctrina et ſcientia, quanta opus eſſet ad eos tollendos errores, qui paſſim in ſuggeſtu exaudiuntur. Placuit nobis ea transferre verba, vt aliquibus ſaltem in rebus, illius vitæ innocentiam ſuſpiciant eccleſiarum rectores, et admirentur. Quam ego viuendi normam optarem vehementer, vt quiſque apud Iamblicum legeret, vt hac etiam via nonnullorum mores aliquam emendationem ſuſciperent. Stoicorum quoque conſuetudines, et ingenia perquiremus, in quibus aliqua eorum apparent veſtigia, quæ nos modò comprobare aggreſſi ſumus. Regem ſolùm eſſe ſapientem, illius ſcholæ doctores, et magiſtri affirmabant. Quod quidem ad rem noſtram maximè faciet, ſi eo ſenſu, eove conſilio intelligatur,*

tur, fore nimirum, vt animarum rectores tunc rectè ecclesiarum gubernacula teneant, si summa sapientia eas regere, et gubernare possint. Turpe siquidem est et deforme, conspici virum summa auctoritate, et cælesti dominatu imperantem, ac planè diuinum; è contrario verò eundem sapientia vacuum, et exiguum illud ingenij lumen, si quid in eo est, iacere planè sopitum, et ferè extinctum. Marci Tullij verba, quæ à nobis superius citata fuere, hæc sunt; Quàm grauis verò, quàm magnifica, quàm constans conficitur persona sapientis? qui cùm ratio docuerit, quod honestum esset, id esse solùm bonum, semper sit, necesse est, beatus, verèque omnia ista nomina possideat, quæ irrideri ab imperitis solent: rectiùs enim appellabitur Rex, quàm Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit. *Idem Laertij verba commonstrant;* Non solùm liberos sapientes, sed Reges etiam esse, cùm sit Regnum potestas nulli obnoxia, quæ in solis sapientibus consistat, vt ait Chrysippus.

Cicero 3. de Fin.

Laert. in Zeno.

DE

DE PASTORVM, ET Nauarchorum vita.

Caput XIV.

VBIICIEMVS hoc loco mortalium oculis ea opera, easve actiones, quæ non absimiles à pastoralibus esse solent, vt inde nimirùm vestigia appareant, in quibus insistere Ecclesiarum pastores maximè deceat. Tota in primis pastoralis vita in eo posita est, vt commissum sibi gregem diligenter pascat, custodiatve. Neque humilem atque abiectam hanc allatam à nobis comparationem apud sacros, profanosve scriptores esse existimes; cùm ipsi Platoni placuerit æternum Numen pastoris nomine appellare. Quòd enim dum quæreretur Rex, ciuilisque vir ex præsenti circuitu, generationeque, Pastorem ex contraria conuersione adduximus, & pro mortali gregis humani Pastore Deum commemorauimus, longiùs transgressi sumus. *Pastoralis hæc cura vocis, et orationis instrumento aptè disponitur, et sustinetur, hancque ob causam ea extant Saluatoris verba, cùm de ouibus, earumque pastore loqueretur;* Et vocat nominatim, & educit eas. Et vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus

Plato Dial. de Regno.

Ioan. cap. 10. u. 3.

Ibid. u. 16.

pas-

paſtor. *Ad hanc vocem, et orationem, cantus, et ſonus accedit, de quo Gregorius Nazianzenus ſub egregia paſtoris ſimilitudine in hunc modum loquitur;* Haud quaquam idem eſſe exiſtimabam, ac ne nunc quidem exiſtimo, gregi, aut armento præeſſe, & hominum animas gubernare. Illic enim quàm pinguiſſimas, & obeſiſſimas oues, ac boues reddere ſufficit: idque ſibi, & paſtor, & bubulcus, ob oculos ponens, irrigua, & compaſcua loca explorabit, gregemque, & ad paſcua ducet, & à paſcuis educet; feſſumque recreabit, & aliò mouebit, & reuocabit, aliquoties quidem pedo, vt plurimum autem fiſtula. Nihil porrò aliud negotij paſtor, aut armentarius habet, quàm vt cum lupis nonnumquam pugnet, atque interdum etiam ægram ouem, aut bouem viſitet. Magna autem temporis parte quercus ipſi, & vmbra, & fiſtulæ curæ erunt, & in pulchra herba corpus ſternere, atque prope gelidam aquam, & ſub leuiſſima aura lectulum ex tempore compingere, amatorium etiam quiddam cum ciſſybio cantillare, ac oues, vel boues alloqui, & ex his etiam pinguiſſimas quaſque comedere, aut pretio addicere. *Colligitur ex hac recitata ſententia, paſtoris fiſtulam epiſcopalium verborum ſonum* Greg Nazianz. Apol. Orat. 1.

re-

repræſentare, et ſuauem illum cantum, et veram eam eloquentiam, qua quemque præſulem præditum eſſe et ornatum oporteret. Ideoque ſuo lepore et elegantia Nazianzenus idem alibi paſtoralem vitam eorum vitæ ſimilem facit, qui ſuſtinent eccleſiarum curam, et adminiſtrationem; Dic, quæ paſcua petenda, qui fontes adeundi, ac rurſum quæ paſcua vitanda, quive latices, qui baculo regendi, qui fiſtula: Quo tempore ad paſcua ducendus grex, & quo rurſum à paſcuis reuocandus: Quo modo bellum lupis inferendum, quo modo non laceſcendi paſtores, hac præſertim tempeſtate, qua paſtores ſtultè ſe ſe geſſerunt, atque oues paſcuæ diſperſerunt (vt eadem, quæ ſanctiſſimi Prophetæ, ijſdem verbis deplorem) quo modo quod infirmum eſt, roborabo, quod lapſum eſt, erigam, quod oberrat, in viam reducam, quod perijt, conquiram, quod integris viribus eſt, conſeruabo: quo, inquam, modo hæc addiſcam, atque ita, vt recta paſtoralis artis, veſtraque ratio poſtulat, cuſtodiam, ac non quod ſcelerati paſtoris eſt, lac comedam, & lana induar, & pinguiſſima quęque iugulem, aut vendam, reliqua autem beſtijs, & præcipitijs relinquam, me ipſum paſcens non gregem, quemadmodum olim

Gregor. Nazian. in Apolog. & ad Patrem ſuũ Greg. Orat. 7.

Iſrae-

Iſraelitarum præfectis obijciebatur. *Ecquis hoc loco exiſtimaſſet vnquam ita poſſe contingere, vt paſtorem pecudes ipſæ regerent, et ſuæ vocis ſono ducerent eundem quò vellent, et ſuaues ipſæ ederent ſonos, ſilueſtrique fiſtula vterentur? Id ſolet interdum accidere, cùm ipſi eccleſiarum paſtores, et alienæ ſalutis miniſtri, muti ſileant et elingues, alienoque ore ac ſono diuinæ laudes compleantur. Qui ſi ita fecerint, non ad eorũ egregiam laudem ea exaudientur, quæ olim de quodam armentorum custode, et ſilueſtri eius fiſtula aptè, et magnificè celebrata fuerunt.*

Adfuit omne genus pecudum, genus omne ferarum, Apud Calfur. Ecloga 2.
Et quæcumque vagis alitum ferit aera pennis.
Conuenit vmbroſa quicumque ſub ilice lentas.
Paſcit oues, Faunuſque pater, Satyrique bicornes.
Adfuerunt ſicco Dryades pede, Naiades vdo.
Et tenuere ſuos properantia flumina curſus.
Deſiſtunt tremulis incurrere frondibus Euri.
Altaque per totos fecere ſilentia montes.

Neque ea admiratione digna quoque essent illa Virgilij carmina;

Virgil. Eclog. 6.

Tum verò in numerum, Faunosque, ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.

Id ferarum genus, et hac horrida monstra magnis coopertos flagitijs homines, siluestremque, et incultam multitudinem repræsentant, cuius feritatem demulcire suaui vocum cantu, ac sono, pro suo omni conatu pastores oportebit. In hanc sententiam praclare facit id, quod narrat Elias Cretensis, dum hac habet de episcopali dignitate.

Elias Cretens. apud Gregor. Nazian. in Apolog. or. 2.

Vt enim armentarius, aut pastor, nec ouis, nec bos est, sed sublimioris, ac præstantioris naturæ: eodem modo, qui hominibus præest, quantum ad virtutem, ac coniunctionem cum Deo, supra hominem esse debet. *Illud quoque de episcopali prædicatione verissimum esse comperiemus, si qua à nauarchis aguntur, dum vela parant, seque mari committunt, considerabimus. Neque comparatio erit aliena à re, quam tractamus, et minimè indecora, cum à Clemente Romano vniuersa Ecclesia naui aquipararetur hisce verbis;*

Clem Rom. lib. 2. Côst. Apost. cap. 57.

Cùm verò Ecclesiam Dei conuocas tanquam magnę nauis gubernator iube cum omni prudentia,

con-

congregari præcipiens diaconis, veluti nautis, vt loca fratribus tanquam nauigantibus valdè accuratè, & honestè disponant. Ac primum quidem sit ædes oblonga ad orientem versus naui similis, vtrinque pastophoria in orientem. *Sub hac eadem similitudine, Gregorius Nazianzenus in eo præcipuas esse positas episcopi partes ait, vt sedeat ad puppim, clauumque teneat, et gubernet. Ad quam ecclesiæ curam, et gubernationem sustinendam non corporis, non lacertorum vires requiruntur, quales totius requirit recta nauis gubernatio, sed indiget linguæ vsu, vt ea veluti clauo, salutaribus documentis humanæ mentes regantur. Quam similitudinem aptam esse rei, et maximè accommodatam ea declarant Iacobi verba;* Ecce & naues cum magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferuntur à modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat. *Episcopalis quoque lingua non solùm nauis clauo æquiparatur, sed nautico etiam illi clamori, seu signo, à quo passim omnes pendent, vbi exauditur. Hæc de eo Virgilius habet;*

Greg. Nazianz. orat. 1. in Apolog.

Epist. Iacobi cap. 3. n. 45.

Dant clarum è puppi signum. *Et alibi*; Considuntrostris, intentaque brachia remis,

Virgilius lib. 7. Æneid. Ibid. lib. 5.

Intenti expectant signum,

Huic signo portisculi nomen Maiores dedere.

Hinc ea extant Ennij carmina;

Ennius 2. Annal.

Tonsas ante tenentes,

Parerent, obseruarent portisculu signum,

Quum dare cœpisset.

Nonius Marcell. cap. 2. nu. 367.

Id quoque unum Nonij Marcelli auctoritate, ac testimonio confirmatur, dum hæc subdit; Portisculus proprie est hortator remigum, idest, qui eandem perticam tenet, quæ portisculus dicitur, qua excursum, & exhortamenta moderatur. *Quam curam et administrationem, modò aperte loquendo, modò inarticulatè, et vnica tantum voce, vel potiùs sibilo sustinebat.*

Plautus in Asin. Act. 3.

Quocircà Plautus hæc dixit; Et meam partem loquendi, & tuam trado tibi, ad loquendũ, atque ad tacendum tu te habeas portisculum.

Festus apud Catonis fragméta.

Cato autem hæc habet. Remiges scripti ciues Romani sub portisculum, sub flagrum conscripti veniere passim. *Ad hunc clamorem, siue vocem inarticulatam videtur allusisse Statius hisce carminibus;*

Sæuus vbi è puppi longo clamore magister
Dissipat amplexus.

Hinc maximè animaduertendum est episcopo, totius Ecclesiæ rectam gubernationem à suis vocibus, immo aliquando ab ingenti clamore; cum

vlti-

vltima instant discrimina, pendere, vt felicem nauigationis cursum teneat, et optatum salutis portum tandem aliquando consequatur.

DE ARGVMENTIS è linguarum mysterijs desumptis.

Caput XV.

SED quis credat externarum quoque vocum interpretatione posse demonstrari, episcopi hoc esse munus, vt in maxima hominum frequentia, publicisque locis concionetur? Nos verò id efficiemus, et ad ea, quæ sunt hactenus allata, non vltimum hoc è linguarum mysterijs argumentum accedet. Salomon summus ille Regum eam habuit sapientiam, vt non solùm humanas Principum actiones, et officia profana, sed etiã diuina sustineret. Is Græco nomine nuncupatur ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΣ, *cui voci respondet apud nos vox ipsa concionatoris, vt multi sciunt, vtque locus apud Aristotelem declarat in primo Rhetoricorum libro. In diuinis quoque Litteris eadem est significatio nominis huius, ipseque Salomonis liber extat in hunc modum inscriptus;* Verba Ecclesiaste fili Dauid Regis Ierusalem.

Nec

Nec multò post hæc habentur; Ego Ecclesiastes fui Rex Israel in Ierusalem. *Quibus nempe locis declaratur, magnum Salomonem in tanta fortuna, tantoque rerum fastigio, non alienum ab sua maiestate concionandi munus existimasse.*

Prouerb. cap. 30. u. 1. *At in Prouerbiorum libro extat Caput cum hac inscriptione;* Verba congregantis filij vomentis. *Quo loco satis apparet congregandi verbum, et concionandi vim eandem habere. Nam concionari est ciere populum in unam sedem; quod alio modo dixeris congregare. Vomentis autem illud idem est, ac loquentis, siue proferentis, et enuntiantis aliquid, estque translatio*

Psal. 44. u. 1. *non dissimilis ei tropo, quo dictum fuit*; Eructauit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi. *Hebraicam verò vocem si perscrutemur, ea pro Ecclesiaste* קהלת *habet, quo nomine Salomon ob duas causas insignitus fuit, sicuti Rabbi David Chimchi, et Mercerus, homines alioqui à vera religione alieni, tradunt. Chimchi, congregatoris, siue concionatoris nomen ex eo ductum ait, quòd artium, et scientiarum omnium quendam quasi chorum in animo congregatum Rex ille Regum haberet. Mercerus, ex eo, quòd alta sua sapientia congregaret, detineretque cœtus hominum, sic appellatum esse Salomonem refert, idque munus*

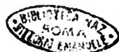
fuisse

fuisse summorum sacerdotum, Leuitarum, et Regum, atque Prophetarum addit. Vis autem vocis קהלת *eadem est ac* בקהל. *qua significat ad concionem conuenire. In trigesimo Prouerbiorum capite Hebraicè legitur* אגור, *quem Salomonis ætate, ex Hebræorum doctoribus aliqui tanta sapientia, probitatisque fuiße virum credidere, vt voluerit Salomon illius dicta, et sententias suis adnectere sententijs, et dictis. Sed Vulgata lectio secus habet in hunc videlicet modum*; Verba congregantis filij vomentis: *hoc est, verba illius, qui in concione mirificos, vaticinosque sermones offert. Sequitur enim*; Visio, quam locutus est vir, cum quo est Deus. *Nunc videamus quid Arabica lingua suppeditet ad hanc sententiam accommodatum. Primùm omnium illud animaduerto, vocem* امير *qua voce præfectus, siue rector notatur, ostendere proprium atque germanum esse concionandi munus eorum, qui in alios dominantur. Ducitur enim à radice* امر, *quæ est fortasse Hebræorum* אמר, *et significat dicere, vel persuadere. Alia quoque voce Principem notant Arabes, dicuntque, et scribunt* امام *quasi dicant, eum, qui stat in conspectu populorum, videtque semper eos, et ipsum populi vicissim vident, non gubernantem tantummodo, et ad-*

mi-

ministrantem, sed cohortantem, reprehendentem, atque persuadentem. Posset vox eadem, et appellatio Principis conuenire cum altera; nimirum, الملك quod idem est ac si quis dicat: caue tibi; debetque vox ea propria Principum esse, non tam vt suppliciorum denunciatione coerceant subiectos, quàm vt sapienter temperato sermone castigent. Id autem si laicum decet Principem, tantò magis Ecclesiasticum decebit. Quin etiam episcopum ipsum قسيس *appellant: quam vocem Camus hisce verbis interpretatur;* قسيس *est qui apud Christianos auctoritatis, et scientiæ caput est. Quòd si apud Arabes ita definitur nostræ Catholicæ religionis episcopus, certè tacendo semper ille, neque populum erudiendo, non poterit doctrinæ, sapientiæque princeps appellari. Animaduerto demum, hunc esse morem apud Arabes, vt qui prauæ illius superstitionis ritus pontificali quadam auctoritate tractant et obeunt, soli potestatem eam habeant, vt ad populum de miserandis illis legibus, institutisque concionentur. Cæteris neque in superiorem locum ascendere loquendi causa, neque præcipere de religione, vel agere quidquam est permissum.*

FINIS.

RERVM MEMORABILIVM INDEX.

Et

INDEX

Re-

In

La-

H

I

L

Lu-

Papæ

P

Pro-

Totius

IMPRIMATVR.

Inquisitor Mediolani.
Anton. Rusca Can. Ord. Theol. pro Reuerendiss. C
Sede vacante.
Comes Maioragius pro Excellentiss. Senatu.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE DI ROMA

SCHEDA DI RIEPILOGO
INTERVENTI DI RESTAURO CONSERVATIVO

204. 1. H. 6

1. Spolveratura delle carte con pennello a setole morbide. Pulitura a secco, ove necessario, con bisturi a lama fissa. Controllo della numerazione. Scucitura mediante taglio del filo al centro dei fascicoli.
2. Risarcimento delle lacune con carta giapponese di adeguato spessore e colore e velina Vang 50200. Sutura dei tagli e degli strappi con velina Vang 50200. Rammendo alla piega con velina Vang 50200. Adesivo impiegato: di una metilcellulosa Tylose MH300p al 4%.
3. Applicazione brachetta di prolungamento in carta giapponese al frontespizio al fine di reinserirlo nel blocco delle carte
4. Nuove carte di guardia in carta Ingres. Nuova cucitura in filo di lino su quattro nervi in corda
5. Nuova indorsatura in carta giapponese e mussola di cotone.
6. Nuovi capitelli con cucitura secondaria in filo di seta su anima in corda
7. Nuova coperta in piena pelle conciata al vegetale con quadranti in cartone per la conservazione. Collocazione in oro sul dorso.